

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
ЦЕНТРАЛНА БИБЛИОТЕКА

ПРОБЛЕМИ НА СПЕЦИАЛНИТЕ
БИБЛИОТЕКИ

АВТОМАТИЗАЦИЯ И ИНФОРМАЦИОННО ОСИГУРЯВАНЕ

Тематичен сборник

1983

София, 1983

СЪДЪРЖАНИЕ

Редакционна колегия:

з.д.к., ст.н.с. I ст., к.п.н. Е. Савова (отг.редактор),
н.с. М. Аргирова, н.с. Н. Матеев

LES PROBLEMES DES BIBLIOTHEQUES SPECIALES AUTOMATISATION ET AIDES A L'INFORMATION

Recueil thématique 1983

E. Savova (rédacteur en chef)

M. Argirova, N. Mateev.

Sofia, Académie bulgare des sciences, 1983.

Предговор

Елена САВОВА. Библиотека и общество.....	15
М. В. ВАРФОЛОМЕЕВА. Основни направления на научноизследователската работа в библиотеките на Академия на науките на СССР и Академиите на науките на съюзните републики за 1981-1985 г.....	31
Л. И. НЕСТРЕЛИЕВА. Из историята на книгопечатането на малодописмените народи на СССР (по материали от Карачаево-Черкезската автономна област).....	43
Йоахим РЕИС. Някои аспекти на развитието на Главната библиотека към Академията на науките на ГДР.....	58
Барбара СОРДИЛ. Източниците за научна информация от гледна точка на комуникацията в науката.....	69
Габриел ПРЕМИЕЛ. Печатарското изкуство във Влахия по времето на княз Константин Бранкован (1688-1714 г.)....	79
Мария АРИРОВА. Социологическо изследване на четенето на чуждестранна литература в библиотеките от системата на Вългарската академия на науките.....	94
Николай МАТЕЕВ. Научните библиотеки като комуникационен инотитут.....	111
Тодор ПЕТЕВ. Коммуникационната култура и информационният обмен.....	124
Борис ПЕТКОВ. Аспекти на автоматизацията в научните библиотеки.....	137
Едуард СЕЛЯН, Даниела АТАНАСОВА. Съвременната научна библиотека и комуникациите.....	146

Тодор ТОДОРОВ, Румен ХАЛАДЖОВ.	Относно някои проблеми на автоматизацията на библиотечното дело у нас и пътишата за тяхното разрешаване.....	156
Мария АРГИРОВА.	Читателите-специалисти в Благоевградски окръг (Резултати от едно проучване).....	166
Радка ПЕЙЧЕВА-ГОСПОДИНОВА.	Блок-схема за условно-оптичален "път на книгата".....	231
Елена ГЕОРГИЕВА.	Някои проблеми на усъвършенствуване организацията на труда в централизираните библиотечни системи.....	250
Едуард СЕЛЯН.	Автоматизиран анализ на периодиката.....	262
Румяна КИРКОВА, Димитър ВАЧОВ.	Система DESMAT - средство за автоматизиран контрол при комплектуване на библиотечен фонд.....	276
Румяна Киркова, Даниела АТАНАСОВА.	Каталог на машинните изходи от АСУИИ "БИБЛИО-БИСЕС".....	288

S O M M A I R E

Préface

Eléna SAVOVA.	La bibliothèque et la société.....	15
M. V. VARFOLOMEEVA.	Les tendances principales dans les travaux de recherches scientifiques à la bibliothèque de l'Académie des sciences de l'U.R.S.S. et les bibliothèques des Académies des sciences des républiques de l'union pour les années 1981-1985.....	31
L. I. NESTRELLAEVA.	Sur l'histoire du développement l'imprimerie chez les peuples de l'U.R.S.S. ayant acqui récemment leur écriture(sur des matériaux de la région autonome de Karatchaevo-Tcherkesk).	43
Joachim REX.	Quelques aspects dans le développement de la Bibliothèque principale près l'Académie des sciences de la République Démocratique Allemande.....	58
Barbara SORDIL.	Les sources de l'information scientifique sous l'aspect de la problématique de la communication dans la science.....	69
Gabriel CHTREMPEL.	L'Art de l'imprimerie en Valachie sous le prince Constantin Branco an (1688 - 1714),.....	79
Maria ARGUIROVA.	Etude soc'ologique sur la lecture de la littérature étrangère aux bibliothèques du réseau de l'Académie bulgare des sciences.....	94
Nikolai MATEEV.	Les bibliothèques scientifiques - institution de communication.....	111
Todor PETEV.	La culture de communication et l'échange d'information.....	124
Boris PETKOV.	Aspects de l'automatisation dans les bibliothèques scientifiques.....	137

Eduard SELIAN et Daniela ATANASSOVA. La bibliothèque scientifique contemporaine et les communications.....	146
Todor TODOROV et Roumen HALADJOV. Sur certains problèmes de l'automatisation de la bibliothéconomie chez nous et les voies de leur solution	156
Maria ARGUIROVA. Les lecteurs-spécialistes au département de Blagoevgrad. (Résultats d'une étude).....	166
Radka PEITCHEVA-GOSPODINOVA. Bloc-schéma pour "une voie optimale conditionnelle du livre".....	231
Elena GUEORGUIEVA. Quelques problèmes concernant le perfectionnement de l'organisation du travail dans les systèmes de bibliothèques centralisés.....	250
Eduard SELIAN. Analyse automatisée des périodiques.....	262
Roumiana KIRKOVA et Dimitar VATCHOV. Le système DESMAT - un moyen de contrôle automatisé dans l'acquisition d'un fonds de bibliothèque.....	276
Roumiana KIRKOVA et Daniela ATANASSOVA. Catalogue des sorties mécaniques de l'ASUPI "BISES-BIBLIO".....	288

ПРЕДГОВОР

В чест на 1300-годишнината от основаването на българската държава през м. ноември 1981 г. в София се проведе Българо-френски колоквиум по въпросите на библиологията, документацията и информацията. Негови инициатори и организатори вляха Централната библиотека при Българската академия на науките, Научноизследователският институт по културата при Комитета за култура и Българската академия на науките, Дружеството по библиология и схематизация (Франция) и Френското дружество по информационни и комуникационни науки.

Българската делегация, състояща се от 21 души, бе представена от библиотековели, книgovеди, специалисти в областта на комуникацията и културата – проф. Е. Савова, н.с. Гергева.

Френската делегация бе в състав: Р. Естивал, професор от Университета в Париж, ръководител на делегацията, д-р инж. Р. Батикл, И. Батикл, преподавател от Университета в Париж, Ан-Мари Бланки, асистент от Университета в Гренобъл, Жак Бретон, професор във Висшето училище за библиотекари в Париж, Жан Гено, писател, професор от Университета в Париж.

В колоквиума взеха участие гости от Съветския съюз и други социалистически страни: Л. И. Нестреляева, завеждащ библиотеката на Държавния педагогически институт в Карабаево-Черкезската автономна област на СССР, д-р Й. Рекс, директор на Главната библиотека при Академия на науките на Германската демократична република, д-р Б. Сордил, директор на библиотеката при Полската академия на науките, д-р Г. Тремпел, зам.-директор на библиотеката при Румънската академия на науките, д-р Д. Роха, генерален директор на библиотеката при Унгарската академия на науките.

Бяха изнесени 32 доклада: 21 от българските участници, 6 от френските гости и 5 от гостите от другите страни.

Създадена бе активна творческа атмосфера, както по време на самите заседания, така и в кулоарите, където продължаваха разговорите и дискусиите. Създадоха се много полезни контакти и се осъществи обмен на мнения.

Уредена бе изложба от трудовете на български и френски автори по въпросите на библиологията, документацията, комуникацията. Тя даде възможност за по-конкретно запознаване с постиженията на исследователите от двете страни.

В докладите и разискванията бяха засенчани следните пр облеми: писменост, трансодиране, история на книгата; съставяне и разпространение на печатните издания; обща теория на библиологията; социологически аспекти на четенето; професията на документалиста; социални функции на библиотеките; социални функции на масовата комуникация; документацията в радиото и телевизията; взаимодействието между различните форми и средства на комуникация; ролята на телематиката и автоматизацията и т.н. Бяха очертани релица перспективи в областта на библиологията, документацията и информациите като приложение на техническите средства и автоматизацията в телематиката; взаимодействието между отделни аспекти на комуникацията и социалния, стопански и политически живот; социология на културата и др.

На заключителното заседание бяха наблюзани редица проблемни направления за научни и научно-приложни изследвания, които очертаха широко поле за сътрудничество между специалистите от различни области. Приета бе Програма за сравнителни международни научни изследвания в областта на библиологията, документацията и науките за информация, която е одобрена от

Президиума на Българската академия на науките и Националния център за научни изследвания в Париж.

Докладите на френските участници са публикувани на френски език в брой 15, 1981 г. на списанието "SCHEMA ET SCHEMATISATION" и на български език в изданието на Централната библиотека при БАН "Библиология, документация и науки за информацията. Българо-френски колоквиум. София, 23-28 ноември 1981 г. Резюмета на докладите".

В настоящия сборник са включени докладите на гостите от Съветския съюз, Германската демократична република, Полската народна република, Социалистическа република Румъния и на българските участници – проф. Е. Савова, доц. Е. Селян, научните сътрудници И. Аргирова, Д. Атанасова, Н. Матеев, Т. Петев, В. Петков, Т. Тодоров, Р. Халаджов. Част от тях ще бъдат публикувани на френски език в брой 18, 1983 г. на списанието "SCHEMA ET SCHEMATISATION."

В сборника са включени освен това и други материали по отделни въпроси на автоматизацията на библиотечните процеси в библиотечната система на Българската академия на науките, по оптимизиране "пътя на книгата", по изучаване на читателските интереси в малкия град и т.н. Статиите са придружени с резюмета на руски и френски език.

От редакционната колегия

P R E F A C E

A l'occasion du 1300-ème anniversaire de la fondation de l'Etat bulgare, un Colloque franco-bulgare a été organisé et réalisé en novembre 1981 à Sofia, sur les problèmes de la Bibliologie, de la Documentologie et des Sciences de l'Information. Ses initiateurs et organisateurs furent la Bibliothèque centrale de l'Académie bulgare des Sciences, l'Institut de Recherches scientifiques sur la Culture près le Comité de la Culture et l'Académie bulgare des Sciences, la Société de Bibliologie et de Schématisation (Paris) et la Société française des Sciences de l'Information et de la Communication.

La délégation bulgare était composée de 21 personnes comprenant des bibliographes et des spécialistes dans le domaine de la bibliothéconomie, de la communication et de la culture.

La délégation française comprenait, Robert Estivals, professeur à l'Université de Bordeaux 3, chef de la délégation, d-r R. Baticle, madame Y. Baticle, professeur à l'Université de Paris, Mlle Anne-Marie Bianchi, assistante à l'Université de Grenoble, monsieur J. Breton, professeur à l'Ecole Nationale Supérieure de Bibliothécaires, monsieur Jean Guenot, écrivain, professeur à l'Université de Paris 7.

A ce Colloque ont pris part également des spécialistes de l'Union soviétique et d'autres pays socialistes : L. I. Nestéliaéva, directeur de la Bibliothèque de l'Institut pédagogique d'Etat de la région autonome de Karatchaévo-Tcherkesk, d-r J. Rex, directeur de la Bibliothèque principale près de l'Académie des sciences de la République populaire d'Allemagne, d-r B. Sordil, directrice de la Bibliothèque de l'Académie polonaise des Sciences, d-r G. Strempel, directeur-adjoint de la Bibliothèque de l'Académie roumaine des Sciences, d-r G. Rozsa, directeur général de la Bibliothèque de l'Académie hongroise des Sciences.

32 rapports et communications scientifiques ont été présentés: 21 de la part des participants bulgares, 6 par les participants français et 5 par les participants des autres pays.

Une atmosphère d'activité constrictive a été créé au cours des séances aussi bien que dans les couloirs, où se poursuivaient les entretiens et les discussions. Des contacts très utiles et des échanges d'opinion ont été réalisés.

Une exposition a été organisée d'ouvrages d'auteurs bulgares et français sur les problèmes de la bibliologie, de la documentologie et de la communication. Elle a offert la possibilité de connaître plus concrètement les succès et les réalisations des chercheurs dans les deux pays.

Dans les rapports et les discussions ont été abordé les problèmes suivants: écriture, transcodage, histoire du livre, production et diffusion des publications imprimées, théorie générale de la bibliologie, aspects sociologiques de la lecture, la profession du documentaliste, fonction sociale des bibliothèques, fonctions sociales des communications de masse, la documentation à la radio et à la télévision, l'action réciproque entre les différentes formes et les différents moyens de communication, le rôle de la télématique et de l'automatisation, etc. Une série de perspectives ont été envisagées dans le domaine de la bibliologie, de la documentologie, et de l'information en tant qu'application des moyens techniques et de l'automatisation dans le domaine de la télématique, l'action réciproque entre différents aspects de la communication et la vie sociale, économique et politique, la sociologie de la culture, etc.

A la séance de clôture, une série d'orientations ont été retenues pour des recherches scientifiques et appliquées qui tracent un vaste champs de collaboration entre les spécialistes de différents domaines. Un Programme a été adopté de recherches scientifiques internationales comparées dans le domaine de la bibliologie, de

la documentologie et des sciences d'information, approuvé par le Présidium de l'Académie bulgare des sciences et par le Centre national de la Recherche scientifique à Paris.

Les communications des collègues français sont publiées, en langue française, dans la revue "SCHEMA ET SCHEMATISATION" Nr. 15, 1981 et, en langue bulgare, dans "La bibliologie, la documentologie et les sciences de l'information. Colloque bilatéral franco-bulgare, Sofia, 23-28 Novembre 1981. Résumés des communications."

Dans le recueil présent sont inclus les rapports des participants de l'URSS, la RDA, la Pologne, la Roumanie, des participants de notre part - prof. E. Savova, chargé de cours F. Seilian, attachés de recherches M. Argirova, D. Atanassova, N. Matéev, T. Pétev, B. Petkov, T. Todorov, P. Haladjov. Une partie d'eux seront publiés dans le Nr. 18 de la revue "SCHEMA ET SCHEMATISATION".

Dans le recueil sont inclus en outre et d'autres matériaux sur de différentes questions de l'automatisation, des processus de bibliothèque dans le système de bibliothèque de l'Académie bulgare des sciences, sur l'optimisation de "la voie du livre", sur l'étude des intérêts des lecteurs dans la petite ville, etc.

Les articles sont accompagnés des résumés en russe et en français.

De la rédaction

ЕЛЕНА САВОВА

БИБЛИОТЕКА И ОБЩЕСТВО

Научно-техническата революция, която човечеството прехвърля през последните няколко десетилетия стала причина за бързи и колосални изменения в структурата на обществото.

Шеметното развитие на науката у нас, която стала важна производителна сила, се дължи на големите грижи и внимание на Партията и правителството, на научните и други организации, за непрестанното повишаване на нейната ефективност и внедряването на научните постижения в практиката.

Развитието на науката и техниката, новите открития помагат на хората да бъдат в течението на най-актуалните събития, да черпат опит, знания и култура, да общуват бързо помежду си, да издигат своето личностно различе.

Успоредно с напредъка на науката и културата, естествено, във всяка страна се развиват и библиотеките. Те са културно-просветни учреждения, създадени от обществото, за да събират, специално обработват, съхраняват и представят за ползване от трудещите се духовните ценности в публикуваните или непубликувани трудове на националната и световна литература. С това библиотеките подпомагат образователната, самообразователната, научноизследователската и идеино-възпитателната работа на обществото, като използват и развиват всички форми на библиотечно-библиографската информационна дейност.

Библиотеките функционират и се развиват не изолирано, а се подчиняват на общите закономерности на общественото развитие и са органическа част от социалния организъм.

Неразрывната връзка между библиотеката и обществото, обществото и библиотеката, се явява в наши дни един от важните източници и движуща сила на развитието. Оттук възниква необходимостта да се определи по-ясно социалната роля на библиотеката, нейните социални функции, нейната отговорност пред обществото.

Социалната роля на библиотеката в наше време е резултат на един дълъг процес на развитие, роля, която и не продължава и за възможна да се развива.

Библиотеката, особено научната библиотека, за да бъде в състояние да обслужва обществото във всичките негови сфери и равнища, трябва преди всячко да бъде структурно добре изградена – организирана като социална система, способна да отговаря на потребностите на обществото.

Библиотеката е основният социален институт, който е задължен, прилагайки специфични методи и средства в своята дейност, да предоставя на потребителите духовното богатство на човешката култура.

Ние в никой случай не можем да приемем логичното съвпадение, че библиотеките са консервативни учреждения, закостенели в своето развитие, в които новото и прогресът много трудно проникват. За да бъдем по-ясни, следва да се обърнем към библиотечната дейност като цяло – към нейното съдържание,

задачи, форми и методи на работа. Това са външност елементите, които претърпяват изменение в етапите на обществено-историческото развитие.

Една от основните функции на библиотеката е да издирят и съхранят за сегашните и бъдещи поколения това, което човечеството е натрупало като знание, като духовни културни ценности. Но социалната функция на библиотеката е много по-широка, тъй като тя е задължена да осигури използването на това богатство от различните категории читатели.

С ускоряването на темповете на научно-техническия прогрес, интензификацията на производството, бързото увеличаване на числото на научните публикации и пр. броят на библиотеките непрекъснато се увеличава, особено в развитите и промишлено отношение страни. Процес на развитие на библиотеките се забелязва и в развиващите се страни. Това е така, защото е свързано със стремежа за бързо културно-икономическо развитие, с извоюването на национална независимост, със социалните и икономически преобразования, които довеждат до промяната в сферата на общественото производство на много новче хора, от чиято знания, професионална и културна подготовка зависи и развитието на страната.

Изхвърляки от предпоставката, че на всяка страна са уничи високо квалифицирани хора /в културно, икономическо и т.д. отношение/, следва, че библиотеките са тези институти, чрез които може да се характеризира социалния, икономически и културен прогрес на всяка страна. В потвърждение на това съдъсие може да послужи и триадесетвековната история на

България, в която изобилстват примери на проявено високо съзнание от нашия народ в създаването на библиотеки за разширяването на неговата култура и знания.

Началото на създаването на библиотеки в България като социални институти трябва да отнесем още към IX в. на н.е., когато Константин Кирил философ създава славянската азбука, а при царските дворове в Преслав и Охрид и по-късно през XIV в. в Търново биват създадени и събрани множество ръкописни книги, много от които по-късно са унищожени от османските турци при нахлуването и поробването на България.

Осъдните сведения, които са дошли до нас, свидетелствуват от какво културно наследство е била лишена България, което е голяма загуба и за световната култура. В "Разказ за зографските мъченки от XIII в.", се съобщава, че "в 1275 г. в кулата на Зографския български манастир "Св. Георги" били унищожени 193 книги от времето на цар Симеон и убити 23-ма монаси". В друго сведение четем "1825 г. при ремонт на една от църквите в Търново са били намерени много старобългарски книги /може би 500 броя/, които по нареддане на фанаристите, са били изгорени в една фурна".

През време на тежкото османско петвековно робство българският народ непрестанно се е стремил към знание и просвета. Съхраняват се библиотеки в Манастирите – Рилски, Преображенски, Троянски и мн.др. В периода на политическото, културното и националното възраждане на нашия народ, борбите му за освобождение се съпровождат и със създаването на първите читалищни библиотеки: в Свищов, в Шумен и другаде.

През 1869 година извън пределите на страната е основана и първата научна библиотека при БКЛ – днешната Българска академия на науките – около което се събират прогресивните представители на българската революционна общественост, която изравно с перо и меч работи за освобождението на поробения си народ.

Един от първите културни институти, който бива основан в България след Освобождението на българския народ от османското иго бе Народната библиотека /1878 г./ //днешната Народна библиотека "Кирил и Методий"/, последвана от създаването на много читалищни библиотеки в градове и села, специални библиотеки към университетите, академии, научни институти и т.н.

Истински разцвет библиотечното дело у нас, в пряко съответствие с нуждите на обществото, получи след победата на Деветосептемврийската социалистическа революция през 1944 г.

Пастирите икономически, политически и културни преобразования в нашата страна изискваха бързото развитие на българската наука и култура. ЕНИ и Правителството винаги са отделяли и отделят големи грижи и внимание за развитието на науката и културата, а оттук и на библиотеките. Изградена е стройна ЕБС /Една библиотечна система, съгласно ПМС № 2 от 20.1.1970 г./, която осигурява планово разпределение и развитие на библиотечните ресурси на териториален и отраслов принцип – ЕБС работи в цълен унисон с изградената Национална информационна система.

Изградената система - библиотечна и информационна - в нашата страна, е свързана със социалното, икономическото и културното й развитие. Тя се появява тогава, когато нашето общество почувствува определена нужда от нея, със задача да бъдат задоволени исканията на потребителите от различните видове информация.

В Тезисите на ЦК на БКП на XII-тия конгрес на нашата партия, който се състоя през април тази година /1981 г./, измериха място и въпросите свързани с развитието на библиотечното дело в пълно съответствие с новия период, в който навлиза нашата страна - период на изграждане на зрелия социализъм. Основната задача, която е поставена в този документ е "да се концентрира около търсенето и експериментирането на нови форми за изграждане на активен читателски интерес у трудещите се..."

За да насочим правилно нашите изследвания и практическа работа налага се да изясним връзката между библиотеката и обществото.

Съществува диалектическа връзка между библиотеките и обществото. Съвременната библиотека, не е вече това, което е била в миналото - слаба активност при разпространението на знанията, при пропагандирането на прогресивната литература. Днес библиотеките активно подпомагат формирането на читателските интереси, съзнателно съдействуват за работата с книгата и културата на четенето. Именно в този процес на търсене на нови методи, средства и форми се засилва нуждата от по-дълбокото теоретическо осмисляне, от задълбочаване и разширяване.

на библиотечната мисъл.

Високата оценка, която се дава на ролята на библиотеките, на библиотечните работници и на библиотечната професия, е отразена в редица документи на международните организации ЮНЕСКО и ИФЛА, в които библиотечното дело се представя като международна професия "с единна система на практики и техника на работа" и ище повече - "ефективното библиотечно обслужване създава единна международна професия".

Известен е манифестът на ЮНЕСКО за библиотеките, в който обществената библиотека се определя като продукт на съвременното демократизиране на обществото и по-специално на всеобщото демократизиране на образователния процес, който съществува човека през целия му живот.

Във връзка с това следва да изясним социалната отговорност и мястото на библиотечния работник в обществото.

По наше мнение социалната отговорност на библиотечният работник има две основни страни:

първо: библиотечният работник трябва да осигури такава организация и изпълнение на своята професионална дейност, че да е в състояние максимално да задоволи обществените потребности - т.е. да задоволява нуждите на обществото от разпространяване на знанията и другите духовни ценности; и

второ: лично да участва като гражданин на своята страна и като представител на своята професия в обществения, политически, социално-икономически и културен живот на обществото.

Социалната същност на библиотечната професия има раз-

лични определения, но хие бихме се спрели на два момента: единият е библиотечната професия като подчинена, спомагателна дейност в областта на обслужването, т.е. в сферата на съхранението на духовните ценности и вторият – като самостоятелна професия с особено важна, съзнателна мисия в обществото.

Библиотечната професия се счита като една от най-древните и най-хуманните професии на земята. Библиотечният работник е този, който прави книгата широко достъпна до народа, книгата, която най-великите умове на човечеството са наричали "извор на мъдрост", "стъкровищница на човешката култура", "пазителка на човешката памет", "духовно наследство от едно поколение на друго", "най-великото чудо от чудесата на земята" и т.н. Библиотечният работник е посредник между книгата и читателя, който създава неразделната им връзка от самото раждане на човека до неговата смърт.

Още в най-древни времена е имало лица, на които тогавашните общества са възлагали отговорната задача да съхраняват духовните ценности и творческото наследство и предаването им ст поколение на поколение. Това са предшествениците на днешния библиотечен работник, защото да си пазител и хранител на никакво богатство, в случая на писмените паметници на културата, още не значи да си библиотекар.

Библиотечният работник, библиотекарят – в днешния смисъл на това понятие – се появява тогава, когато става активен посредник между книгата и читателя. Ето двата съществени компонента, които предизвикват появата на библиотечната професия. В съответствие със социално-икономическото развитие на обще-

ството всяка епоха се характеризира и с ръста на културни и духовни постижения, с развитие на общото и специалното образование, които изискват съответното и постоянно им задоволяване с необходимата информация, съдържащи се в публикувани, а често и в непубликувани източници. Тук се появява и творческата, комуникационната функция на библиотекаря – т.е. на посредник между книгата и читателя, между информациата и потребителя. Именно в осъзнаното изпълнение на тази функция, библиотекарят е особено отговорен пред обществото.

Действително библиотечната професия, особено в наше време, стана една от най-масовите професии, тъй като времето, в което живеем и работим – епоха на научно-техническата революция, налага непрестанно увеличаването на библиотечните работници.

Библиотечният работник, наред с учителя, наред с професора и другите педагогически работници, също носи своята отговорност за обучението, образоването и възпитанието на младежта, специфично подпомагайки я да се вътвържава с честиви и гражданско идеали. А, за да се постигне това, библиотечният работник трябва да владее и педагогическата наука, конкретно да умеет да прилага, особено при подбора на литературата и начина за поднасянето ѝ на читателя.

Важна е ролята на библиотечния работник и по отношение на хората извън училището и университета. В наши век на бурно развитие на науката и техниката, когато постоянно именобъзование е един от движещите мостове на изграждането на човешката личност, библиотечният работник трябва да бъде в

състояние да спомага за решаването и на тази важна задача.

Покрай другото библиотечният работник трябва да бъде готов да отговаря на хиляди различни въпроси и фактически да ръководи непрекъснатия процес на професионалното и общо културно самообразование, което за всеки човек започва от училищната възраст и продължава до последния миг на живота му.

Библиотечните работници трябва да притежават организационни способности: те трябва да овладеят умението на библиотечното и информационно обслужване като координират дейността си с националните и международните информационни учреждения и с дейността на потребителите.

Съвременният библиотечен работник се налага да притежава много от знанията и навиците на учени, за да бъде тяхен пръв помощник в изследователската работа.

Дейността на библиотечния работник има и по-широки аспекти – той трябва да бъде идейно-политически съннателен, да владее до съвършенство изкуството да влияе благотворно на духовния мир на хората, върху тяхното духовно и професионално изразение.

Излагайки ролята на библиотеката в обществото, и особено отговорността на библиотечният работник, изобщо за противоположното на процесите в общественото развитие, иска ми се да засегна един огромен по своето значение и сложност проблем – библиотека и наука, учени и информационни специалисти: библиотекари, библиографи и информатори.

Известна е ролята на науката в обществото, особен за социалистическото общество – на резултатите от научните открития и тяхното прилагане в практиката. За нас, библиотечните

работници, пред които е поставена непосредствената задача да подпомагаме науката, информационният аспект на научния процес се явява най-важния въпрос.

Ние сме изправени пред грамадната лавина от научни публикации, което непрекъснато се увеличава. Това става причина за образуването на многочислени и сложни преплетени информационни аспекти, различни по форма, структура, обем и съдържание, произход в наука. Ние сме тези специалисти, които трябва да сложим ред в тази лавина, така да ги организираме, че да насочим информацията там, където тя е необходима, така както тя ще бъде най-полезна.

Обществото ни е възложило тази важна задача и ние можем да я изпълним по пътя на сътрудничеството, като се спирате на науката и техниката, на световния прогрес. Необходимостта от разрешаването на този сложен и постоянно стоящ проблем идва от стратегическата роля, която заемат библиотечните работници в историческото развитие, в процеса на разпространение на прогресивните идеи в обществото.

Библиотечното дело във всяка страна се развива много бързо и с увереност можем да кажем, че е настъпил качествено нов етап в неговото развитие. Търсят се нови методи и организационни форми на работа. Основната цел в настоящия момент е библиотеките да осигурят с информация всеки читател, всеки специалист, така, че да се повиши качествено равнището на неговото участие в обществения живот.

Това изискване към научните библиотеки налага нов подход при комплектуването на библиотечните фондове – една от най-трудните и важни операции, тий като работим във време на

сложни политически и икономически условия. Въпреки тези трудности, задача над задачите за всяка библиотека е да изработи така профил на своето комплектуване, че да осигури пълна и всестранна информация за това, което човечеството притежава. Съвременната библиотека трябва да създаде мощен справочен апарат, който така да организира фонда и ползуването му, че да осигури на читателя необходимата му информация – посредством каталоги, картотеки и редица други форми и средства. Приложението на автоматизацията в библиотечните процеси е крупно завоевание в ускоряването на бързината и точността, както и в развитието на нови методи и форми на обслужването.

Един от факторите, определищи успешния ход на научните изследвания, това са библиографските справочници. Бурното развитие на библиографията по вид, форми, методи и средства в последните години е свидетелство за непосредствената връзка, която съществува между развитието на библиотеката и развитието на дейността на учените.

Ролята на библиотеката и на библиотечния работник при регулирането на комуникационните процеси в обществото, се състои и в системното планомерно насочване на информационните потребности, което изискване налага системното теоретично изучаване потребностите и интересите на различните категории читатели.

Направените досега библиотековедско-социологически изследвания ясно показват, че за осъществяването на ефективно библиотечно-библиографическо обслугуване е особено необходимо

ускорено развитие на библиотечната наука.

Накрая трябва да подчертаем, че библиотечните и информационните работници носят отговорността за оптималната организация на информационния потенциал на обществото, подобно на дейността на учените, инженерите и политическите дейци, които отговарят за организацията на научния, технически и стопански потенциал на обществото.

В заключение ще отбележим, че епохата в която живеем се характеризира от една страна с небивали научни постижения и открития, а от друга с изключителна сложност и противоречивост. Човечеството е въвлечено в редица тревожни и опасни кризи. Но колкото и сложна, многообразна и противоречива да е съвременната епоха, основната задача на съвременността е спазването на мира и прекратяването на надпреварата във върхуването.

Няма по-вишна новела на времето от борбата за мир – единственный път, който може да ни доведе до нови висини на обществено-икономическия и духовен живот.

Библиотеките трябва да бъдат в състояние да участват непосредствено при решаването на тези най-важни проблеми на съвремието.

Новдигнатите, както и ред други въпроси формират търде широка програма за работа на библиотечно-информационния фронт, призван да подпомага по-цяло и ефикасно обществената практика, и с чиито дейност е свързано самото възпроизводство и развитието на цялостния икономически, културен и социален живот.

Никога по-рано в историята на библиотеките нуждата от сътрудничество не се е проявавала така остро, както това става днес, в днешния исторически момент. За илюстрация на тази мисъл ще дам само един пример: Централната библиотека при БАН сътрудничи с 3422 библиотеки от всички континенти на земята. Това наше взаимно сътрудничество е особено силно със светските библиотеки. Ние сме заинтересовани да разширяваме нашите знания и опит – да обменяме мнения и обсъждаме важните проблеми, за да повишим ефективността от своята дейност и изпълним социалната и човешката отговорност на нашата благородна професия.

БИБЛИОТЕКА И ОБЩЕСТВО

Е. Савова

Резюме

В этом докладе мы поставили себе целью выяснить диалектическую связь между библиотекой и обществом, так как этот вопрос имеет важное теоретическое и практическое значение. Неразрывная связь, которая существует между библиотекой и обществом, стала важным источником и движущей силой общечеловеческого развития. Общество в ходе своего исторического, социально-экономического и культурного развития, ставит перед библиотекой определенные требования. С другой стороны видно, что не только общество влияет на развитие библиотек, но и сами библиотеки влияют на развитие общества. Они формируют читательские интересы и общественные потребности, направляют работу с книгой и культуру чтения и тем самым пробуждают новые, более сложные требования, которые они сами должны удовлетворять. Кроме того мы рассматриваем развитие библиотечного дела в НРБ в связи с его развитием в других странах и прежде всего с применением советского опыта а также влияние современной библиотечной мысли и технических новостей и их применение на практике.

LA BIBLIOTHEQUE ET LA SOCIETE

E. Savova

R e s u m é

Notre exposé à pour but d'expliquer le lien dialectique entre la bibliothèque et la société, puisque cette question a une grande importance théorique et pratique. Le lien indissoluble qui existe entre la bibliothèque et la société, de nos jours, représente une source importante et une motrice du développement de l'homme. Au cours de son développement historique social, économique et culturel, la société réclame aux bibliothèques certaines exigences que les bibliothèques s'efforcent de satisfaire au maximum. D'autre part, il est évident que non seulement la société influence le développement des bibliothèques, mais aussi les bibliothèques exercent leur influence sur le développement de la société: formant les intérêts des lecteurs et les besoins sociaux, dirigent le travail avec le livre et la culture de la lecture, en causant de cette façon l'apparition d'exigences nouvelles et plus complexes qu'elles-mêmes sont destinées à satisfaire.

En outre, nous examinons le développement des activités des bibliothèques en République populaire de Bulgarie en liaison étroite avec ces mêmes activités dans les autres pays, surtout avec l'expérience de l'URSS, l'influence de la pensée bibliothéconomique contemporaine, les nouveautés technologiques et leur application pratique.

М.В. БАРФОЛОМЕЕВА

ОСНОВНИ НАПРАВЛЕНИЯ НА НАУЧНОИЗСЛЕДОВАТЕЛСКАТА РАБОТА В БИБЛИОТЕКИТЕ НА АКАДЕМИЯТА НА НАУКИТЕ НА СССР И АКАДЕМИИТЕ НА НАУКИТЕ НА СЪЮЗНИТЕ РЕПУБЛИКИ ЗА 1931-1935 г.

Социалистическата планова система обхваща всички сфери на народното стопанство, науката, техниката, културата в СССР.

Планирането на научната дейност в Академията на науките на СССР /АН/, в нейните институти, в това число и в библиотеките, систематически се развива и усъвършенствува.

Научната работа в академичните библиотеки се извършва в общите рамки на планирането на научните изследвания в институтите на Академията на науките: всички изисквания към плана за научноизследователската работа на институтите се разпростират също така и върху библиотеските; тяхното утвърждаване се извършва от библиотечните съвети при Президиума на АН на СССР и съответно академиите на науките на съюзните републики.

Планирането на научноизследователската работа в академичните библиотеки се извършва в рамките на годишни и петгодишни планове. Въз основа на петгодишните планове на отделните библиотеки се изготвят общи петгодишни планове. Началото на общото планиране на научноизследователските разработки в библиотеските по петгодишни планове датира от 40-те години. Това позволява да се смята, че е натрупан вече значителен

опит в тая област.

Библиотечната мрежа при Академията на науките на СССР и на съзнателните републики се състои от 632 библиотеки, от които 18 централни и където е съсредоточена научноизследователската дейност. Библиотеките при научноизследователските институти на Академията на науките вземат участие в научноизследователската работа главно посредством участие в колективни изследвания.

По своята роля и мястото си в научноизследователската работа централните библиотеки същес не са единородни; това зависи от техния научен статут, от обширният, от наличните научни кадри, както и от традициите. Такива библиотеки като Библиотеката на АН на СССР, Държавната обществена научно-техническа библиотека при Сибирското отделение на АН на СССР, Централната научна библиотека при АН на УССР, са широко известни с мащабите на научноизследователската си дейност и издания на основни трудове. Сред библиотеките на републиканските академии на науките най-голямо развитие на научноизследователската дейност се отбелязва в библиотеката на Литовската и Белоруската ССР.

За всички библиотеки в системата на академиите са характерни значителни по количество научно-методически разработки /разработка и издаване на научно-методически помагала, нормативни документи и пр./, организирането на научно-практически конференции, семинари, съвещания по актуални теми.

Същевременно в работата на академичните библиотеки все по-голям дял се дава на научни изследвания върху широк

край проблеми из областта на библиотекознанието, теорията на библиографията, библиологията, имат актуално значение за повишаване равнището на библиотечното и информационно-библиографско обслужване на учениите и специалистите.

За нарастващите мащабите на научно-изследователската работа в академичните библиотеки обективно свидетелствуват такива показатели като броят и обемът на публикациите: общият план за научноизследователската дейност на академичните библиотеки за 1981-1985 година включва общо 249 теми, от които 138 научноизследователски, 29 научно-методически разработки, 92 статии - с общ обем 1432 авторски коли¹. Общият план за 1966-1970 година съдържа 71 теми.

Аналитичният преглед на общия план за научноизследователската работа на академичните библиотеки за 1981-1985 година позволява да се разгледат основните насоки в научноизследователската дейност на библиотеките и да се предвидят очакваните резултати.

Изходейки от тематиката на своите задачи и функции, а също така и от съдържанието на книжните фондове, дейността на индивидуалните библиотеки се насочва към изследвания в следните основни направления: библиология, библиотекознание, библиотечно дело, теория на библиографията. В рамките на основните насоки планът за научноизследователската работа на би-

1. Общ план за научноизследователската и научно-методическа работа при библиотеките на АН на СССР и АН на съзнателните републики за 1981-1985 гг. М., 1981 г., 58 с. /ротапринт/.

лиотеките обхваща разработки и изследвания в най-актуалната тематика.

Общий план включва изследвания /монографии, сборници с научни трудове, научни отчети/, статии по отделни проблеми, научни конференции, съвещания, научни-методически трудове.

Изследвания върху проблемите на библиологията са представени в плана на голям брой библиотеки: библиотеките на АН на СССР, Държавната обществена научно-техническа библиотека при Сибирското отделение на АН на СССР и седем централни библиотеки на републикански академии на науките, в това число Централната научна библиотека на УССР и др.

Заплануваните изследвания в областта на библиологията носят в значителна степен исторически характер, тъй като досега редица проблеми не са достатъчно проучени. Те са посветени на изследвания върху социалната роля на книгата в руското общество, историята на ръкописната книга, проблемите на археографията и др. Голям дял се пада на прегледите на древните ръкописни фондове, които се съхраняват в библиотеките на АН.

В областта на библиологията е запланувано да бъдат публикувани 23 труда, от тях 9 монографии. Значителен интерес представляват монографиите от типа на "Читателят на изданията на Московската типография в средата на XVII в." /библиотека на АН на СССР, обем 12,0 авторски коли/, "Книгата в древна Средна Азия" /Централна научна библиотека при АН на ТуркмССР, обем 10,0 авторски коли/ и др. През 1981 г. излезе научно-популярното издание "История на арменската книга и печат"

/5,0 авторски коли/.

В областта на библиологията особено важно място заема Библиотеката на АН на СССР, широко известна със своите фундаментални изследвания и изобщо със своите публикации. В този раздел следва да се отбележи също така трудът на Централната библиотека при АН на Арменската ССР на тема "Произведения на Марко и Енгело на арменски език" и много други трудове.

В областта на библиотекознанието и библиотечното дело са представени трудове по история на отделните библиотеки, по организация на библиотечното дело в академиите на науките на същините републики, пътеводители на библиотеките, библиотечните фондове, каталогите и др. В този раздел особен интерес предоставляват подготвяните монографии по история на Централната научна библиотека при АН на Казахската ССР /обем 8,0 авторски коли/, на Централната научна библиотека при АН на Украйнската ССР /обем 20,0 авторски коли/ и др. Ще бъдат издадени пътеводители на Централните научни библиотеки на седемте републикански академии на науките. Изследванията по въпросите на организацията на библиотечното дело имат отражение в сборниците на научни трудове, които ще бъдат издадени в обем 445,0 авторски коли, а също така и в научните отчети на библиотеките.

Разработката на проблемите за работата с читателите представлява важна насока в научноизследователската работа на академичните библиотеки. В изследванията заемчично място - във томатиката, свързана със състава на читателите и тяхното

диференцирано обслужване. На тези задачи са посветени изследвания в редица библиотеки, като централните библиотеки на АН на Казахската, Киргизската, Латвийската, Литовската ССР. Много от техните трудове са насочени към изследване информационните потребности на учените.

В работата с читателите се отделя значително внимание на разработката на въпросите за библиографското и консултационното обслужване на учените и специалистите. На тази тема са посветени общо 11 труда с обем 90,0 авторски коли; сред тях е и следването "Ефективност на информационно-библиографската работа" /БАН, 10,0 авторски коли/ и др.

На проблемите за оптимизацията на системите за библиотечно-библиографско обслужване се отделя голямо внимание. Значително място в научната дейност на библиотеките на АН заемат изследвания като "Информационно осигуряване на учените от академичните институти в Ленинград и проблеми на неговото усъвършенствуване" /Библиотека на АН на СССР, 6,0 авторски коли/, "Изучаване информационно-библиографската обезпеченост при основните насоки в естествено научния профил" /Централна научна библиотека при АН на Казахската ССР/ и др.

С цел систематическо усъвършенствуване на формите и методите на работа библиотеките на АН посвещават свои изследвания на такива теми като "Ефективност при методическото ръководство на библиотеките в централната библиотечна система". На тази тематика са посветени трудове в седемте централни библиотеки на републиканските академии на науките /Арменска, Азербайджанска, Белоруска ССР/ и др.

Въпросите на съхраняването, използването и обработвато на книжните фондове са били винаги пред погледа на академичните библиотеки. За текущата петилетка са запланувани общо 26 изследвания по тази тематика и сред тях такива като "Ефективност при използване на библиотечните фондове" /Лвовска научна библиотека при АН на УССР, 10,0 авторски коли/ и др.

Усилено се разработват и въпросите на организацията на библиотечната работа; в тази насока на изследвания се очакват публикации като: "Основни насоки при организациите на труда в библиотеката и усъвършенствуването на библиотечно-технологическите процеси" /Държавна обществена научно-техническа библиотека при Сибирското отделение на АН на СССР, 16,0 авторски коли/, "Научна организация на труда в Централната научна библиотека при АН на Грузинската ССР" /ЦНБ АН ГССР, 5,0 авторски коли/ и др.

Работите по автоматизация на информационно-библиографската и библиотечна работа имат особено важно значение за разделя библиотекознание. Усилен изследвания в тази насока се извършват в Библиотеката на АН на СССР, в Библиотеката по естествени науки при АН на СССР. За периода 1981-1985 г. са запланувани трудовете: "Усъвършенствуване и въвеждане в експлоатация на автоматизирана система в Библиотеката на АН на АН на СССР" и "Усъвършенствуване на автоматизираната система в Библиотеката по естествени науки при АН на СССР". Тук изследванията имат вече осъзателни практически резултати: в БАН и в БЕН, а също така и в други библиотеки, като например

в Централната библиотека на АН на АзербССР много от информационно-библиотечните процеси са организирани по системата на автоматизираното изпълнение.

Теорията на библиографията заема важно място в научните изследвания, както и въпросите за метода на библиографското описание на източниците. Така в Централната научна библиотека при АН на Украинската ССР се извършва изследване на тема "Социалната роля на научно-библиографската информация в развитото социалистическо общество" /монография 12,0 авторски коли/, Библиотеката по естествени науки при АН на СССР проучва "История на развитието на отечествената библиография по геология" /монография, 7,5 авторски коли/ и др. Много библиотеки извършват изследвания върху методите за съставяне на библиографски помагала, по история на развитието на ретроспективната библиография в републиките, по усъвършенстване системата на библиографските издания и др.

Значително количество научноизследователски трудове се заплануват за 1981-1985 г. във връзка с подготовката на научно-практически конференции и съвещания от всесъюзен и областен характер. За петилетката са запланувани общо 17 съвещания и конференции, от които 9 всесъюзни и една международна.

В научноизследователската работа на академичните библиотеки в СССР все по-голямо място заема съвместната работа върху актуални проблеми предимно с академичните библиотеки на социалистическите страни. По силата на двустранното сътрудничество академичните библиотеки на СССР и би-

блиотеките при академиите на науките в НРБ, ГДР, УНР, ПНР, ЧССР се предвиждат съвместни изследвания по такива проблеми като автоматизация на информационно-библиографската и библиотечна работа, проблемите за организацията на библиотечната работа в академиите на науките и др.

Практиката на академичните библиотеки показва, че в библиотечната работа съществуват много проблеми, изискващи задълбочено и системно проучване и научно-методически разработки. Годишните и перспективните планове за научноизследователска работа в библиотеките при АН на СССР и АН в оъзнатите републики активно служат за решаването на тези задачи.

По-нататъшното развитие на научноизследователската работа при академичните библиотеки на СССР ще се изпълнява успешно чрез разширяването и задълбочаването на кръга на изследваните проблеми и въвеждането в практиката на научноизследователската работа на колективното начало в синез изследвания, при които натрупания вече материал в отделните библиотеки създава възможност да се издигне работата на по-високо равнище на анализ и обобщение, на теоретически и практически итогови. Важно значение в това отношение ще има разширяването и укрепването на международното сътрудничество в научноизследователската работа на академичните библиотеки.

ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ РАБОТЫ В БИБЛИОТЕКАХ АКАДЕМИИ НАУК СССР И АКАДЕМИЙ РЕСПУБЛИК В 1981-1985 г.

М. Варфоломеева

Р е з ю м е

В докладе даны основные результаты научно-исследовательской работы в библиотеках Академий наук за 1976-1980г. /подготовка и выпуск научных и библиографических трудов с объемом более 11 тысяч печатных страниц, совершенствование планирования и отчетности на всех этапах научно-исследовательских разработок, внедрение принципов координации и кооперирации в исследованиях/.

Особо отмечены основные направления развития деятельности библиотек Академий наук СССР в 1981-1985 годах. Например: книга и книговедение; библиотековедение и библиотечное дело; организация библиотечного труда; механизация и автоматизация библиотечных процессов; библиотечные фонды; библиотечные каталоги; библиография - теория библиографии и методика составления библиографических указателей. Особо отмечено и значение разработки актуальных проблем собрания рукописей в библиотеках; истории печатной книги в России и союзных республиках; истории конкретной библиотеки и путеводителей в библиотеках; закономерности создания библиотечных фондов и эффективности их использования; эффективность информационно-библиографической деятельности и т.д..

LES TENDANCES PRINCIPALES DANS LES TRAVAUX DE RECHERCHES SCIENTIFIQUES A LA BIBLIOTHEQUE DE L'ACADEMIE DES SCIENCES DE L'U.R.S.S. ET LES BIBLIOTHEQUES DES ACADEMIES DES SCIENCES DES REPUBLIQUES DE L'UNION POUR LES ANNEES 1981 - 1985.

M. Varfolomeeva

R é s u m e

I. Les résultats principaux des travaux de recherches scientifiques à la bibliothèque de l'Académie des sciences de l'URSS pour les années 1976-1980: sont préparées et éditées plus de deux mille feuilles imprimées de travaux scientifiques et bibliographiques, sont perfectionnées la planification et la comptabilité à toutes les étapes de recherches scientifiques sont implantés les principes de coordination et de coopération dans les recherches.

II. Les tendances principales dans les travaux de recherches scientifiques à la bibliothèque de l'Académie des sciences de l'URSS pour les années 1981-1985: Le Livre, la bibliologie. Bibliothéconomie. Organisation du travail de bibliothèque. Mécanisation et automatisation des processus du travail de bibliothèque. Fonds de bibliothèque. Catalogues de bibliothèque. Bibliographie - théorie bibliographique et méthodologie de l'élaboration d'index bibliographiques.

L'étude des problèmes actuels des collections de manuscrits à la Bibliothèque, l'histoire du livre imprimé en Russie, dans les républiques nationales de l'URSS, de l'histoire

des bibliothèques particulières et des guides de bibliothèque, des régularités dans la formation des fonds livresques et de l'efficacité de leur utilisation, de l'effectivité du travail d'information et bibliographique et d'autres questions.

Л.И.НЕСТРЕЛЧЕВА

ИЗ ИСТОРИЯТА НА КНИГОПЕЧАТАНЕТО НА МЛАДОПИСМЕННИТЕ НАРОДИ НА СССР /ПО МАТЕРИАЛИ ОТ КАРАЧАЕВО – ЧЕРКЕЗКАТА АВТОНОМА ОВЛАСТ/

До Великата октомврийска социалистическа революция никој един от народите в Карабаево-Черкезия не е имал своя писмен език, както не са имали писмен език и много други народи на бившата царска Русия.

Опити за създаване на писменост за народите от Северен Кавказ са били правени и преди установяването на съветската власт, както от руски учени, така и от просветители представители на местното население. Много от тях са посветили живота си в изучаване народите на Северен Кавказ, в това число карабаевци, черкези, абазини и ногайци. Именно благодарение на влиянието на прогресивната руска наука сред племените се появяват такива учени като Ш. Нимов, Хан-Герей, Н. Кримшамхалов и др.

Шърви опит за съставяне на кабардино-черкезка граматика на основата на руската графика бил извършен от адыгейския просветител и учен Ш. Нимов.

Върху абазинския език са работили А. Дири и Н. Трубенков. А. Дири в творбата си "Въведение в изучаването на карачаевските езици" за пръв път определи мястото на абазинския

език в кавказкото езиково семейство.

Пръв опит за създаване на азбука за карачаево-балкарски език бил извършен в края на 19 век от карачаевец С. Уруслев. Той съставил азбука, а след това работил върху граматиката на езика. За съставянето на карачаево-балкарската азбука е работил също така Ислам Кримшакалов. Първият буквар на карачаевски език бил издаден в 1916 година от И. Акбаев на арабска графическа основа. Арабската азбука била вече употребявана сред някои части от населението на тази област и почти всички първи просветители са получили образоването си на арабски език.

Азбуките, съставени на основата на арабицата, били употребявани до 1928 година. Но с течение на времето ставало ясно, че арабицата е сложна за изучаване, а фонетиката на арабския език не е способна да предава фонетическата структура на кавказките езици. По тези съображения било взето решение да се състави азбука за тези народи върху основата на латинската графика, която притежава редица преимущества: тя е международна, употребява се от мнозинството европейски народи, от всички народи в Америка и от редица азиатски народи. Освен това тя е графически проста.

Тези опити за създаване на писменост завършили без желаните резултати. Историята е показва, че съставянето на азбука за всеки език не е по възможностите на отделни ентузиасти. За да може новата азбука да стане основа за развитието на писмения и на говоримия език на който и да е народ, за създаване и развитие на национална литература, трябва да

се вземат под внимание редица социално-икономически и политически фактори, необходима е голяма организационна подготвка, здрава научна и материално-техническа основа. Тази задача не е била по възможностите на планинските народи в Карабаево-Черкезия, както и на много други народи. Тя бе решена само с помощта на Съветската държава. До Октомврийската революция в Карабай и Черкезия не е имало училища с обучение на роден език. Социалистическата революция заварила планинците не само при докапиталистически начин на живот, но и в цълна неграмотност. Данныте от пребояването в 1920 година показват, че грамотността сред местното население е била едва 4,5%.

След Октомврийската социалистическа революция планинците, освободени от властта на царските чиновници и местни князе, започнали да изграждат своя култура – национална по форма, социалистическа по съдържание.

През януари 1922 година планинците, след като получават национална автономия, под ръководството на Комунистическата партия се заемат с ликвидирането на своето стопанско и културно изоставане. Сега, когато националните привилегии са премахнати, разноправието на нациите е реализирано в живота, а правото на националните малцинства на свободно развитие е осигурено от самия характер на РКП /б/ – задачата на партията спрямо трудовите маси на тези национални групи е в чистоти в това да им помога да се възползват изцяло от права осигурено им право за свободно развитие /КНСС в резолюции/. Така, още през първите дни след създаването на

националната автономия, партийните и съветските органи в Карабаево-Черкезия се заемат с ликвидирането на неграмотността на населението. За тази цел на първо място било необходимо да се създаде писменост на роден език.

Успоредно със съставянето на писменост, учените създаваха граматика и правопис на планинските езици.

От 1921 година в Карабаево-Черкезия се разгръща широко строителство на училища и културно-просветни учреждения. Първите години на Съветската власт били придружени с големи трудности. В казашките нахиини и планински селища не е имало подготвени учителски кадри, липсвали помещения, не достигали учебници и учебни помагала. Но училища се откривали не само в началото на учебната година, но и в средата, та дори и в края на учебната година.

Съставянето на писменост на роден език представлява най-важната политическа задача. Но какво е предлагала писмеността на роден език? На първо място, тя улеснявала планинците при усвоаване културните ценности на другите народи. На второ място, създаването на писменост означавало премахването на неравенството в езиците, което било насаждано от царизма. На трето място, установяването на фактическо равенство в областта на езика обеззоръжава както юзовиците, така и националистите. "Задача е необходима националната култура и писменост" питат А. Микоян на конференцията по въпросите на културата и просветата на планинските народи, и отговарят: "Задачата не може да има истинска съветска власт, ако властта по места не говори на този език, на който говори народа".

Подготовката за преход към латинца започва още в 1925 година. Организиран бил Всеизърен централен комитет за новата азбука. В този комитет са работили най-големите учени. Той насочил целия комплекс работи към уеднакяване на азбуките на народите на СССР. Създадени били периферни комитети. Един от тях бил Северокавказкият, който по едно време бил ръководен от У. Алиев и черкезкия журналист А. Тюнлев. Северокавказкият комитет имал отдели по места – Черкезки и Карабаеви. Именно тези отдели изготвяли проектите за латинизирана азбука, които след утвърждаването се прилагали на практика.

Особено развитие се наблюдава в съдбата на абазинския писмен език. От 1924 до 1938 г. в абазинските училища се е преподавало на черкешки език. При това създателят на първата черкешка азбука бил абазинецъ Т. Табулов. Едва в 1932 година била съставена на латинска основа и абазинска азбука.

В 1938 година всички азбуки на народите в Карабаево-Черкезия били преведени на руска графическа основа. С никаки умножествувания те се употребяват и до днес.

Естествено възниква въпросът: защо азбуките на народите на СССР, които по-рано не са имали писмен език, не са били създадени първоначално на руска графическа основа? Комунистическата партия, следвайки указанията на Ленин, провежда гълъбава национална политика.

През 20-те години, когато в паметта на жителите по националните покрайнини са били още свежи спомените от безправната, извършвани от царската администрация, въвеждането

на руската графика и могло да се изтъкува като продължение на колонизаторската политика на русификация. Поради това степенуваната еволюция на азбуките е имала голям политически и практически смисъл. С течение на времето хората от опит се убеждават, че руската графическа основа се е оказала по-добра.

В създаването на азбуките са взели активно участие ученици Н. Яковлев, Г. Сердюченко, А. Боровков, Т. Табулов, А. Тишинев, А.И. Джанибеков. Всички напредничави хора поддържали въвеждането на азбуките в практиката. Преминаването към руска графика улеснило и изучаването на руски език. Но може би има едно обстоятелство по-важно от всички останали. Да приемем, че латинската графика не е по-добра от руската. Но има ли смисъл да се създава в страната още една полиграфическа база?

По такъв начин, съставянето и внедряването на азбуката е научен, културен и политически акт. Комунистическата партия и съветското правителство осуществляват този акт без оглед на каквито и да било материалини разходи. Още през 20-те-30-те години са издадени стотици заглавия учебници на езиците на планинските народи. За тази цел в Москва е организиран Центриздат, а в Ростов - Крайиздат.

Наред с развитието на народното образование, Комunistическата партия и Съветското правителство са положили големи граници за развитието на книгопечатането на националните езици.

При осъществяването на социалистическите преобразова-

ния в Северен Кавказ изключително голяма роля изиграва печатът. Той бил призван да съдействува за укрепването на Съветската власт, за разобличаване на коварните замисли на класовия враг, за интернационално възпитание на масите.

През първите години от установяването на Съветската власт в Карабаево-Черкезия е организирано книгоиздателство, което за кратко време издало 16 различни заглавия на карачаевски и черкезки езици с общ тираж 18000 екземпляра.

В 1924 година, на пленума на Юго-Източния крайком на партията, в приетата резолюция /раздел "За националния печат"/ се отбележва необходимостта от укрепване и развитие на националния печат, от издаване на литература на езиците на членовете на националности.

Фактически книгоиздателското дело на националните езици добива размах от 1925 година - по време на организирането на покрайнинското национално издателство. Дейността на издателството започва при трудни условия - липсвала национална писменост, строежът на планинските езици току-що е започнал да се усъвършенства, терминологията и графическите правила все не били установени.

Книгопечатането постигнало успехи след преминаването на рабската азбука към писменост върху латинска основа.

В 1935 година, в Микоян-Шахаре е организирана печатница. През годините на Втората петилетка карабаевското национално издателство е издало само на карабаевски език 190 заглавия с общ тираж 468135 екземпляра. Издателството е издало

учебници за националните училища, произведения на класиците на марксизма-ленинизма, както и произведения на карачаевски и руски писатели. Разраства се и периодическият печат.

През 30-те години за пръв път се появяват и оригинални художествени произведения. В 1936 година е издаден първият сборник с произведения на карачаевски език. В него са поместени стихове от И. Каракотов, А. Уртенов, Д. Байкулов, А. Батчаев, А. Боташева и откъси от романа на Х. Аппаев "Черният сандък".

През тези години настъпва процес на оформяне и развитие на националната литература. Възпитани в традициите на устното поетическо творчество и съчинението на руските класици, черкезките, карачаевските, абазинските и ногайските писатели творят произведения за социалистическите преобразования в социалисто-икономически, политически и културния живот на планинските народи.

За развитието на националното художествено творчество допринасяла създадената в 1927 година Карабалко-Черкезка асоциация на пролетарските писатели.

Един от основоположниците на карачаевската съветска литература е Иса Капакетов. В края на 20-те и началото на 30-те години се появява сборник стихове от карачаевските поети Азрет Уртенов, Даут Байкулов, Хасан Бостанов и др.

В много жанрове работи родоначалникът на абазинската литература Таблустан Табулов. Той трори песни, разкази, стихове, събира абазински народни приказки. От 1929 година успешно се развива и черкезката художествена проза. В черкез-

ката литература творят И. Динеков, Х. Гамков, Х. Аубоков и др. През тия години се появяват и първите произведения на родоначалника на ногайската художествена литература Ф. Абдулхалилов.

В творчеството на тези писатели е отразена борбата против патриархално-феодалните отживелици и мюсюлманската идеология, разпадането на стария начин на живот и утвърждането на новите социалистически форми на стопанство и култура.

За по-нататъшните успехи на книгопечатането допринае се Първият конгрес на съветските писатели /1934 г./, в работата на който вземат участие представители на писателските организации от Карачай и Черкезия - А. Батчаев, Х. Аубоков, А. Охтов. В Карачай и Черкезия започват да се издават колективни сборници с произведения на местни писатели - алманах "Отиваме на проверка", "Карачаевска съветска художествена литература". В литературата наявяват нови имена Х. Гамков, О. Хубиев, Х. Аппаев и др.

Народите на Карачай и Черкезия, които в миналото не са имали дори своя писменост, раждат талантливи писатели и поети, журналисти, литературни критици, дейци на науката и изкуството.

В хода на културната революция е ликвидирана в основни линии неграмотността, въведено е всеобщо начално образование, повишава се образователният и културният уровень на населението, разраства се народната интелигенция.

Голямо влияние за културното развитие на тези нацио-

Налични оказыва въвеждането в 1938 година на изучаване на руски език в училищата на националните републики и области. За неруските училища се изготвят буквари, книги за четене в 3 и 4 клас, граматика и синтаксис. Наго създава благоприятни условия за изучаването на руски език, Комунистическата партия осигурява същевременно пълна свобода на всеки граждани на СССР да говори, да възпитава и обучава децата си на роден език.

В резултат от успешното изпълнение на довоените петилетки в стопанството и културата на народите в Карабай и Черкезия настъпват огромни изменения. Благодарение на ленинската национална политика планинците получават възможност в сравнително кратки срокове да се приобщат към напредничавата култура и да създадат такава своя култура, каквато тяхната история не познава.

По-нататъшно развитие получават националната литература, изкуството и науката със създаването на Научно-изследователски институт по история, език и литература, както и на Карабаево-Черкезия държавен педагогически институт. Научните сътрудници на тези институти се занимават с изследвания върху езика, литературата, с разработка на въпросите на националната писменост.

В 1963 година излиза от печат "Ногайско-руски речник", а в 1965 г. читателите получават "Руско-карабаево-балкарски речник". Същевременно сътрудниците на институтите извършват изследвания по проблеми, свързани с усъвършенстването на азбуките, стабилизирането на литературните норми, правописа

и поддържането и терминологията във всички езици от областта. Количество на цялата печатна продукция в сектора по език и литература към 1970 година възлиза на повече от 300 печатни коли.

От година на година книгоиздателската дейност в Карабаево - Черкезия се усъвършенствува. Всяка година се издават на езиците на планинските народи 45 заглавия учебници, а общий тираж на книжната продукция възлиза на 95 хиляди екземпляра.

Важно място в дейността на издателствата заема издаването на съчиненията на класиците на марксизъм-ленинизма в превод на планинските езици и произведения на класиците на руската литература. Планинците четат на роден език К.Маркс, Ф. Енгелс, В.И. Ленин, "започват да говорят" на езика на планинците А.С. Пушкин, М.Ю. Лермонтов, И.С. Тургенев, М. Горки и други бележити майстори на художественото слово. Само за годините 1958-70 на читателите са предложени повече от 800 заглавия. Сред тях: романи, повести, поеми, разкази, стихове, драматически произведения, очерци на местни писатели. Не е малко и количеството на произведения на писатели от Карабаево-Черкезия, издадени от областните и други книгоиздателства в превод на руски език. Много от тези произведения са обикнати от съветски читател.

Днес още повече се засилва взаимното влияние и взаимното обогатяване на литературата, писателските редове се попълват с редица млади талантливи писатели със специално литературно образование. Особено много караства разнообра-

зието на литературните жанрове. Младата Карабаево-Черкезка литература се появява на всесъзвната и на световната арена. Произведения на Х. Байрамуков, О. Хубиев, А. Охтов, С. Ка-паев, Х. Гамоков, И. Хубиев, Ф. Абдулмаликов и др. се печатат в други републики на страната, а също така и в чужбина.

По настоящем в областта работят повече от 30 литературни творци, които са членове на Съюза на съветските писатели.

Днешното поколение карабаевци, черкези, абазинци и ногайци трудно могат да си представят, че само преди половина век не е съществувало, това с което днес сме свикнали като нещо съвсем обичайно - нито писменост, нито вестници, нито книги, нито обучение на роден език. И когато вземем в ръка буквар, учебник, книга, вестник, на който и да е планински език, трябва да помним, че това е станало действителност само благодарение на съветската власт.

Съветската власт, като претворява в живота ленинския принцип на националната политика - предоставяне на всички нации и народности еднакви възможности за всестранно развитие, осъществи действително грандиозна социално-културна програма за съставяне и внедряване на писмени езици за повече от 35 народи, в това число и за народите от Северен Кавказ. Днес в СССР не само нациите и народностите, но дори всички що-годе значителни етнически групи наброяват от 700 до 1500 души, имат своя писменост. Това е безусловно едно от най-великите завоевания на социализма.

ИЗ ИСТОРИИ КНИГОПЕЧАТАНИЯ МЛАДОЛІСТЧЕННЫХ НАРОДОВ СССР
/ПО МАТЕРИАЛАМ КАРАБАЕВО-ЧЕРКЕССКОЙ АВТОНОМНОЙ ОБЛАСТИ/
Л. Настрелнова

Резюме

Победа ВОСР открыла новую эру в судьбе малых народов СССР. Полвека тому назад, 12.1.1922 г., Постановлением ВЦИК была создана Карабаево-Черкесская область. В ее состав входили области, которые населяли черкесы, абазины, ногайцы и др. Теперь здесь живут 90 национальностей и народностей. Еще с первых дней становления национальной автономии все партийные и советские организации Карабаево-Черкесской автономной области приступили к ликвидации неграмотности среди населения. А для этого была необходима писменность на родном языке.

Далее в докладе прослеживается история создания письменности ряда кавказских языков /в том числе: кабардинско-черкесского, карабаево-балкарского, абазийского, ногайского/, создание грамматики и орфографии; развитие печати на национальных языках. Особо отмечена роль советской партийной организации в создании письменности для развития книгопечатания.

Доклад демонстрирует огромные перемены, которые социализм принес народам области. Из отсталого края России она превратилась в область с грамотным населением и высоко развитой культурой.

SUR L'HISTOIRE DU DEVELOPPEMENT DE L'IMPRIMERIE CHEZ LES
PEUPLES DE L'U.R.S.S. AYANT ACQUIS RECENTEMENT LEUR ECRITURE
L. Nestreliaeva

Résumé

La victoire de la Grande révolution socialiste d'Octobre a ouvert une ère nouvelle dans la destinée des petits peuples de l'URSS.

Il y a plus d'un demi siècle, le 12 janvier 1922, par un décret du Comité exécutif central de l'Union a été fondé la région de Karatchaïvo-Tcherkesk. Elle était formée par des territoires peuplés de Tcherkes, d'Abazinis, de Nogais et autres nationalités. Actuellement, dans cette région habitent 20 nationalités.

Dès les premiers jours après la formation de l'autonomie nationale, les organisations du Parti et des Soviets se sont chargées de supprimer l'analphabétisme de la population. Dans ce but il était nécessaire de créer une écriture pour la langue natale.

Plus loin dans le rapport l'auteur relate l'histoire de la création de l'écriture pour une série de langues au Caucase (y compris, les langues: des Kabardine-Tcherkesk, des Karatchai-Balkarsk, des Abazines, des Nogais), la création d'une grammaire et d'une orthographe pour les langues des montagnards, le développement de l'imprimerie dans les langues nationales.

Une attention spéciale est prêtée au rôle des organi-

sations du Parti en URSS dans la création des écritures et au développement de l'imprimerie de peuples montagnards.

Le rapport brosse le tableau des transformations frappantes que le socialisme a apporté aux peuples de cette région. De contrée arriérée de la Russie, elle a été transformée en une région où la liquidation de l'analphabétisme a été totale, suivie d'une généralisation de la culture socialiste.

НЯКОИ АСПЕКТИ НА РАЗВИТИЕТО НА ГЛАВНАТА
БИБЛИОТЕКА КЪМ АКАДЕМИЯТА НА НАУКИТЕ НА ГДР

В края на 15 век започва нов етап в историята на науката. Той се характеризира, както отбележа Фридрих Енгелс, с експериментално ориентиране на естествените науки. Унищожаването на научните знания и нарастващето на броя на ученическите създания необходимостта от специални форми за комуникация. Те са били съществени чрез създаването на нови учреждения като научните общества и академии, както и чрез издаването на периодични публикации като допълнение на епистоларния обмен на мисли между учениците. Почти едновременно създаването на научните институти в Англия и Франция започнало издаването на първите научни списания.

Условията в Германия не са позволили създаването на единни държавни институти, така че усилията за основаване на регионални научни общества както и наличието на голим брой книжески библиотеки характеризират съществуващата ситуация. През 1700 г. във феодалното княжество Бранденбург-Прусия е било основано "Курфюрстско-Бранденбургското научно дружество", днешната Академия на науките на ГДР.

Идеята едновременно с учредяването на Академията да се създаде и нейна собствена библиотека принадлежи на Готфрид Вилхелм Лайбниц, основател на Академията. Във форму-

лирания от Лайбниц учредителен документ на Академията е упомената и библиотеката. Може да се предполага, че твърде скоро след основаването на Академията е била създадена и библиотека.

Ефективността на библиотеката на Академията през 18 столетие може да се оцени като сравнително висока. Библиотеката на Академията е съществувала успоредно с Кралската библиотека в Берлин. Както и Кралската библиотека тя е получила правото за получаване на задължителен екземпляр от всички издания в Прусия, така че през 18 столетие библиотеката е била очевидно научна, поддръжна и работна библиотека на членовете на Академията. Тя и била ръководена от Академията и се е развивала в рамките на задачите на Академията. Особен интерес представлява факта, че набавянето на средства за закупуване на важна литература извън Прусия се е осъществявало отчасти чрез продажбата на търг. От самото начало библиотеката е започната обмен на периодичните издания на Академията. Този обмен се е съществувал предимно с вече известните академии в света – преди всичко с Кралското дружество в Лондон, с Френската академия в Париж, и с Руската академия в Петербург.

Новоизбраният статут на Академията от 1812 г. е предвидял ревизираща промяна в развитието на библиотеката на Академията. като последица от новия статут собствените и придобити чрез размяна академични периодични издания, необходимите за работата в Академията енциклопедични справочници и цялата останала литература, включително и монографите е

трябвало да бъдат предадени на Краляка библиотека, днесна Германска държавна библиотека. През следващите години библиотеката все пак не е била заменена от библиотекар под ръководството на член на Академията, а архиварят е изпълнявал по съвместителство и функциите на библиотекар. Може определено да се каже, че през 19 век библиотеката на Академията е служила само като архив на академичните периодични издания и не е играла съществена роля в библиотечното дело.

Това положение се промени съда в края на 19 век. По това време естествените науки, особено експериментално-изследователската дейност, се намирали в процес на бурно развитие, но Академията в Берлин поддържа или по-малко останала на страна от това развитие, тъй като не разполагала със собствени научноизследователски институты. Едно сплакване до ръководството на Академията, в което се искаше министърите състояние на библиотеката, искане подадено на Макс Планк.

С новостроящото на Германската Академия на науките в Берлин през 1946 г. започна нов период в развитието на Академията и на нейната библиотека. Академията искава да се превърне в научноизследователски средмире, а нейните научноизследователски задачи да бъдат съобразени с нуждите на народното съ общество. Развитието на библиотеката трябва да се постави в унисон с развитието на Академията, задачите на библиотеката да се формулират в съответствие със задачите на Академията.

С включването на научноизследователските институты

към Академията, техните библиотеки трябва да бъдат интегрирани в сформирата се мрежа от библиотеки към Академията. Библиотеката към Академията, освен извончелните задачи, които по същество и днес се изпълняват за ръководните органи на Академията и членовете на Академията, трябва да се поеме и задачи в рамките на библиотечната мрежа и във връзка с научноизследователската дейност на цялата Академия. Така библиотеката към Академията получи статут на главна библиотека.

В правилника за дейността на библиотеките в ГДР от 31 май 1968 г. задачите на библиотеките към Академията са формулирани съвсем прецизно: "Библиотеките към Академията събират, обработват и предоставят необходимата литература за работата по плановите теми на научноизследователските институты и за дейността на съвещателните органи на Академията в тясно сътрудничество с институтите за информация и документация". Изпълнението на тази задача се реализира в рамките на библиотечната мрежа на Академията на науките върху основата на специализирано и териториално коопериране.

Следователно необходима е широко разклонена система на библиотечната дейност, за да може да се гарантира снабдяването на научноизследователската дейност с литература. Това зависи до голяма степен от това, доколко е възможно в библиотечната практика да се реализира не само взаимовръзката между "необходима литература - осигуряване с литература", но преди всичко да се овладее процесния характер на цикъла "развитие на изследователската дейност - обхватане

на променящите се нужди от информация и литература - разработка и прилагане на различни методи и възможности за осигуряване с информация и литература".

През 1970 г. започна изграждането на Центъра за научна информация към Академията на науките на ГДР, което през 1973 г. бе официално приключено. Предишната научна редакция на централните бюллетени /Централен бюллетин по въпросите на химията; Централен бюллетин по въпросите на техниката/ и Главната библиотека образуваха нова структурна единица. Такъ институтът трябваше преди всичко да преодолее структурните и функционални единство между библиотечното дело и информационната дейност. От тогава насам Главната библиотека е интегрална част и отдел на Центъра за научна информация. Главната библиотека към Академията на науките е център на библиотечната мрежа на Академията. Тя изпълнява задачи, свързани с дейността на ръководните органи на Академията. Тя събира периодични издания на академичните и научните дружества, литература из областта на науките за науката, публикациите на членовете на Академията, както и литература за тях и за Академията, публикациите на изданиелството на Академията, публикациите на институтите към Академията и дисертациите, разработени в Академията.

Главната библиотека изпълнява, всички библиотечни задачи в Центъра за научна информация и снабдива неговите отдели с необходимата литература. Тя завежда наследния фонд, провежда обмен на периодични издания, заемане на литература в ГДР и от чужбина. Главната библиотека ръководи общите теми

на библиотеките към Академията, завежда централния каталог на институтите и редовно издава списък на наличните периодични издания. Главната библиотека е публична библиотека, разположена в центъра на Берлин. С нейния фонд от 300 000 тома и около 4 000 периодични издания, тя е на разположение и за външни лица.

Цялостният литературен фонд на Академията на науките на ГДР възлиза на почти 2 милиона тома. Редовно постъпват около 20 000 научни списания. Този фонд е от особено значение, тъй като е сравнително пълен и заедно със специалната литература съответства на профила на природонаучната и докторска степен на профила на общественоизучната Фундаментална исследователска дейност в ГДР.

Развитието на Главната библиотека и библиотечната мрежа към Академията се характеризира с не прекъснато подобряване на снабдяването с литература за фундаменталните изследвания чрез качествено подобряване на структурата на фондовете, чрез по-интензивно свързване на снабдяването с информация и литература върху основата на автоматизирани информационни системи, чрез коопериране в страната и в чужбина.

През ноември 1980 г. Центърът за научна информация към Академията на науките на ГДР проведе своя трети научен симпозиум. Основна тема на симпозиума бе: "Научно-методически основи на снабдяването и комплектуването на литературни фондове за фундаментална исследователска дейност".

Участници в симпозиума бяха директори и ръководни научни сътрудници от библиотеките и институтите за научна информа-

мация, учебните заведения и промишлеността, както и чуждестранни гости. Целта на симпозиума бе обобщаване на опита при комплектуването на литературни фондове, координирането и кооперирането, прогнозирането и планирането. Особено значение се придае на изказванията насочени към преминаването от засега предимно пасивното реагиране спрямо обявената за издаване или вече издадена литература към нови методи за оптимизиране на комплектуването на литературни фондове в областта на фундаменталните изследвания.

Симпозиумът потвърди, че за по-нататъшното качествено подобряване на комплектуването на фондовете в библиотеките към Академията на науките в ГДР са необходими по-задълбочен научен подход, изясняване на методологичните въпроси по комплектуването, подбора и воденето на литературните фондове, както и подобряването на плановата дейност. За тази цел е необходимо тясно сътрудничество между научните работници и ръководството на исследователската дейност, специалистите в областта на информациите и библиотекарите в комисии за литература, информация и набавяне. Библиотекарите, които провеждат основната линия в набавянето на литературата трябва да са запознати с динамичните изменения и перспективните насоки на исследователската дейност, приоритета на исследователските проекти и народостоланското значение на исследователски теми. Те трябва да се съобразяват с процесите на диференциране и интегриране в науката, които определят и новите съотношения при снабдяването с литература. Аналитичните изследвания на публикациите са необходими, за да могат да се

направят прогнози за развитието на фондовете и за разработване на планове за тяхното комплектуване.

Тези проблеми не могат да бъдат решени само от сътрудниците на библиотеките и институтите за информация към Академията на науките на ГДР. Затова важен фактор е по-нататъшното коопериране и координирано развитие на библиотечно дело на НДР в сътрудничество с библиотечните центрове и центровете за научна информация към академиите на другите страни.

НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ РАЗВИТИЯ ГОЛОВНОЙ БИБЛИОТЕКИ АКАДЕМИИ
НАУК ГЕРМАНСКОЙ ДЕМОКРАТИЧЕСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

Й. Рекс

Р е з и м е

С основанием Академии наук Германской демократической республики в начале XVIII века создана и академическая библиотека. В те годы ее деятельность распространялась только на нужды самой Академии. В XIX веке она теряет свое значение и исполняет функции архивохранилища академических изданий.

В конце Второй мировой войны наступает новый этап в деятельности библиотеки. Он связан со строительством социалистического общества Германской демократической республики.

С развитием Академии наук ГДР развивается и научно-информационное и библиотечное дело Академии. Во главе объединения стоит Центр научной информации. Он олицетворяет единство научных исследований, информационной деятельности и деятельности библиотек.

Академическая библиотека является составной частью Центра научной информации, а как Главная библиотека является центром библиотечной сети Академии. Все ее функции и задачи связаны с оптимальным обеспечением литературной фундаментальных исследований, а это требует улучшения комплектования и применения различных форм внутренней и международной координации и кооперирования.

QUELQUES ASPECTS DANS LE DEVELOPPEMENT DE LA BIBLIOTHEQUE PRINCIPALE PRES L'ACADEMIE DES SCIENCES DE LA REPUBLIQUE DEMOCRATIQUE ALLEMANDE

J. Rex

R é s u m é

Avec la fondation de l'Académie des sciences de la République démocratique allemande, au début du dix-huitième siècle, a été créée aussi une bibliothèque académique. Son activité alors avait été orientée uniquement vers les besoins de l'Académie. Au dix-neuvième siècle, elle perd son importance et remplit la fonction d'Archives des éditions académique.

Après la fin de la Seconde guerre mondiale, commence une nouvelle phase dans l'activité de la bibliothèque, en rapport avec l'édification de la société socialiste en République démocratique allemande.

Avec le développement de l'Académie des sciences de la RDA se développe également son activité scientifique, d'information et de bibliothèque. A la tête de cette activité est le Centre d'information scientifique qui personifie l'unité des recherches scientifiques, l'activité d'information et celle des bibliothèques.

La bibliothèque près l'Academie est une partie constitutive du Centre d'information scientifique et, en tant que bibliothèque principale, elle est le centre du réseau de bibliothèques de l'Académie. Toutes ses fonctions et tâches

ont pour but d'assurer d'une façon optimale la littérature scientifique pour les recherches fondamentales, ce qui exite l'amélioration de l'acquisition et l'utilisation de différentes formes de coordination et de coopération sur le plan national et international.

БАРБАРА СОРДИЛ

ИЗТОЧНИЦИТЕ ЗА НАУЧНА ИНФОРМАЦИЯ ОТ ГЛЕДНА
ТОЧКА НА КОМУНИКАЦИЯТА В НАУКАТА

Проблематиката, отнасяща се до източниците за научна информация, има междудисциплинарен характер. Тя се изгражда като обединително звено между различни научни клонове, като наукознанието, науката за информацията, библиологията /книгознанието/, науката за архивите. Рядко тази проблематика е предмет на специални и строго дисциплинарно определени теоретически и методологически изследвания.

Пол Отлет бе първият изследовател, който насегна тези проблеми, за да създаде една нова наука, а именно "документология". Той публикува няколко труда, в които разглежда въпроса за библиографските науки и документацията /1/, както и един основен труд под заглавие "Теоретически основи на документацията. Книга за книгата. Теория и практика" /Брюксел 1934/.

Началото на организираното развитие на изследвания върху научната документация и информация се отнася към края на 19 век. В 1895 година бе основан в Брюксел Международният библиографски институт, който през 1931 година, по време на Десетата международна конференция на библиотекарите и документалистите, бе превърнат в Международен институт по документация. Това бе период на бързо нарастване на ролята и значението на научната документация. Показателно

събитие бе Световният конгрес по документация в Париж /1937 г./, на който бе основана Международната федерация за документация, която съществува и развива дейност и до днес.

Понастоящем проблемите на научната документация са част от проблематиката за комуникациите в науката.

Науката за документа /документалогията/ представлява част от науката за източниците на научната информация. Тази дисциплина е изградена от една страна, върху системата на научната систематика /общо взето/ и, от друга – от системите за научна информация /в смисъл на дейности/.

Целта на дейността в областта на научната информация е участието в организирането на научното изследване, както и разпространяването на резултатите на науката и практиката за улесняване, настърчаване и ускоряване на тяхното развитие.

Всеобично е убеждението, че използването на вече известните постижения на науката е необходимост при всяко научно дидене. Задачата на научната информация е използването на източниците на съществуващото познание по оптимален начин за бъдещето развитие на науката и практиката.

Връзките и взаимоотношенията между науката и дейността в областта на научната информация са предмет на изследвания в публикации на съветски /2/, немски /3/ и полски /4/ учени.

В тая област особена важност имат терминологичните проблеми. За да се избегнат недоразумения трябва да се изяснят дефинициите на понятията: "научна информация", "комуникации в науката" и "източници за научна информация".

Понятието и терминът "научна информация" се употребява

в различни значения, по-специално в Полша.

1. То означава предаване на научно съдържание, което се намира в публикациите или в устните съобщения.

2. То означава организираната информационна дейност, чиято цел е да натрупва, да обработва и да прави достъпни за потребителите информационните материали, отнасящи се до резултатите в науката, техниката и икономиката в дадената страна и в чужбина.

3. Терминът "научна информация" се употребява също така, за да означи новия научен клон, който изследва проблемите на дейността на различни институции, като библиотеките, архивите информационните центрове и музеите.

Терминът "информатология", който ние срещаме например в една статия на Жан Мейриа под заглавие "Информатологията, дисциплина сродна на библиологията" /5/ беше разискван в Полша, но не бе възприет.

Понятието "комуникации в науката" означава съвкупността от средства /публикации, институции, сподобби/, които вземат пряко или непряко участие в процесите на предаване на научното съдържание.

Накрая, ще предложим дефиниция за понятието "източници за научна информация".

Източниците за научна информация обхващат всички знания на човека, съществуващи понастоящем в документална или друга форма, както и съвокупността от средства на информационната база, които участват в процесите на предаване и разпространение на тези знания.

Първата част обхваща оригиналните /първичните/ научни документи, както и техните автори; втората част е съставена от различните канали за предаване на документи и съобщения за тези документи, т.е. издателствата, библиотеките, центровете за научна информация и други институции, които произвеждат вторична информация.

При понятието "източници за научна информация" ние се срещаме с две значения на термина "научна информация": като предаване на научното съдържание и като резултат от дейността на информационните институти, произвеждащи "информация за информация".

Проблемът за типологията на източниците за научна информация остава открит. Изследвания върху цялостната типология се провеждат в много страни, като например в България, Франция, Полша, ГДР, Чехословакия, СССР и др. Това е сложен проблем, защото съществуват различни критарии за определяне на източниците за научна информация /6/.

Изобщо, източниците за научна информация могат да се разделят на документални и недокументални. Към първата група спадат преди всичко документите от традиционната форма. Към втората група спадат институциите, които изпълняват информационни функции, като библиотеките, архивните институти, центровете за научна информация, музеите, както и лицата, които информират потребителите.

Всяка група от източници за научна информация може да бъде класифирирана по различен начин: библиотеките /най-многообройната група/, архивните институти, информационните цен-

трове, музеите са предмет на класификация и схематизация например в зависимост от техните задачи и функции. Научните документи могат да се разделят на писмени и неписмени /литературни и нелитературни/. Писмените документи представят съдържанието с помощта на графичните знаци. Неписмени документи могат да бъдат предметите в музеите за естествени, техническите и други науки или грамофонни плочи /дискотеките/, магнотелефонни ленти /колекция от звукозаписи на лента/, научни филми, диапозитиви, микрофилими, микрокопия и т.н.

Според друг критерий документите могат да се разделят на обнародвани /публикациите/ и необнародвани. Голям брой научни трудове не са обнародвани, например научно-исследователски доклади, дисертации и др. Огромната част от тези материали представляват ръкописи, съхранявани в архиви и библиотеки.

Типологията на публикациите е предмет на изследване в библиографските центрове, които подготвят националния книгонос. В Полша тези изследвания се извършват от Библиографския институт при "Народната библиотека във Варшава. На втората Международна среща на специалистите от социалистическите страни, посветена на типологията на публикациите според нуждите за вписването им в националните книгоноси, бе констатирано, че не съществува унифицирана типология /7/. Поставен бе въпроса за изследвания в областта на уеднаквяването на принципите за определянето на документите и за терминологията.

В 1964 година ЮНЕСКО се заинтересува от проблема за унифициране на типологията на документите за статистически цели и изготви съответна препоръка /8/.

При системата на източниците за научна информация много важно е делението на документите на първични и вторични.

Първичните документи – разглеждани под ъгъла на научното изследване – упражняват пряко въздействие върху развитието на науката, като оригинални научни материали. Същите документи – разглеждани под ъгъла на процесите в научната информация – представляват основа за създаването на вторичните документи. Основната функция на вторичните документи се състои в предоставяне на сведения за съществуването на научни документи /първични/, а понякога също така и в обобщено предаване на тяхното съдържание.

Вторичните документи могат да се представят от различни форми: библиографско описание, каталожна справка, библиотечен каталог; библиографски репертоар, анализи и пр. Броят на вторичните документи е твърде голям. Тяхното схематично подреждане е отделен проблем.

Двата вида документи: първични и вторични, са тясно свързани. Вторичните документи не могат да съществуват без наличието на първични документи. От друга страна, без вторичните документи и тяхната информационна функция, първичните документи може да не бъдат забелязани от научните работници. Вторичните документи обслужват научните документи и науката. Много важна роля играят в случая научните библиографии /тематичните/, както и звукозаписите, филмовите записи и грамофонните площи.

Може да се отбележи, че вторичните документи не се използват достатъчно в научните изследвания. Твърде възможно

е причината за това положение да се крие в недостатъци на вторичните документи, като например закъсняването.

Първичните и вторичните документи, заедно с каналите за тяхното разпространение, трябва да образуват една свързана система. За да се създаде такава система, необходимо е планиране и осъществяване на теоретически и практически изследвания.

Л и т е р а т у р а

1. In: BULLETIN de l'Institut international de Bibliographie, 1903, p. 125-147.
2. MICHAILOV A.I., Cernyj A., Giljarevskij R. Problemy informacji we współczesnej nauce. O perspektywach rozwoju dzialalnosci naukowo-informacyjnej. 2 Aktualne Problemy Informacji i Dokumentacji, 1977, № 5, p. 6-5 /sic!/
3. BONITZ M. Wissenschaftliche Forschung und wissen-schaftliche Information. Berlin 1979. Rec.: M. Dembowska, Zagadnienie Informacji Naukowej, 1981, № 1 (38), p. 107-113.
4. DEMBOWSKA M. Informatologia a naukoznanstwo. "Aktualne Problemy Informacji i Dokumentacji" 1974, № 6, 3-5; KOSINSKI J. A. Miejsce bibliotek w systemie nauki. "Roczniki Biblioteczne" 1980, № 1, p.67-78; RUDNIAŃSKI J. Nauka: tworczosc i organizacja. Warszawa 1976; SORDYLOWA B. Zrodla informacji naukowej. Zarys problematyki. "Przeglad Biblioteczny" 1981, № 1, p. 5-24.

5. MEYRIAT J. L'Informatologie, science soeur de la Bibliologie. In: Colloque bilatéral franco-bulgare sur la bibliologie, la documentologie et les sciences de l'information (...) Sofia, 23-28 novembre, 1981, p. 9-19. /?

6. NOVSKOVA M. Kapitoly z typovej klasifikacie dokumentov. Bratislava, 1972.

7. TYPOLOGIA dokumentow. Referaty z II Miedzynarodowego Spotkania Ekspertow Krajow Socjalistycznych ds. Bieżacej Bibliografii Narodowej. Warszawa, 21-26 kwietnia 1975. Warszawa 1976. Prace Instytutu Bibliograficznego Biblioteki Narodowej, 21.

8. RECOMMANDATION concerning the international standardization of statistics relating to book production and periodicals adopted by the General Conference at its thirteenth session, Paris, 19 November 1964. UNESCO.

ИСТОЧНИКИ НАУЧНО-ТЕХНИЧЕСКОЙ ИНФОРМАЦИИ С ТОЧКИ ЗРЕНИЯ
КОММУНИКАЦИИ В НАУКЕ

Б. Сордиль

Р е з ю м е

Смежный характер науки об информационных источниках научной информации. Генезис информирования этой дисциплины. Определение и уточнение терминологических понятий: "научная информация" и "источники научной информации", "общественная коммуникация" и "коммуникации в науке". Соотношения и взаимные связи между информационными процессами и процессами общественной коммуникации; между научной информацией /в смысле передачи содержания/ и коммуникациями в науке. Информационная наука в соотношении к науке о коммуникациях. Дифференцированные критерии классирования источников научной информации. Типология информационных источников—открытая проблема. Предложение о классировании источников научной информации. Требования при проведении научных исследований.

LES SOURCES DE L'INFORMATION SCIENTIFIQUE SOUS L'ASPECT DE
LA PROBLEMATIQUE DE LA COMMUNICATION DANS LA SCIENCE

B. Sordil

Résumé

Caractère interdisciplinaire de la science par rapport à l'information scientifique. Génèse et formation des disciplines. Définition et fixation des notions terminologiques: "information scientifique" et "sources d'information scientifique"; "communication sociale" et "communication dans la science".

Les rapports et les corrélations entre les processus d'information et les processus de la communication sociale; entre l'information scientifique (dans le sens de transmission du contenu) et la communication dans la science. La science de l'information par rapport à la science de communication. Critères différenciés de la classification des sources de l'information scientifique. Typologie des sources d'information - problème ouvert. Proposition pour une classification des sources de l'information scientifique. Exigences de recherches.

ГАБРИЕЛ ШРЕМПЕЛ

ПЕЧАТАРСКОТО ИЗКУСТВО ВЪВ ВЛАХИЯ ПО ВРЕМЕТО
НА КНЯЗ КОНСТАНТИН БРАНКОВАН /1683 - 1714г./

Не би могло да се твърди, че румънският народ се радва на особено благоприятно географско положение, допринасящо за богат разцвет на неговата култура под крилата на никой велика централизирана държава, в състояние да се противопостави на многобройните бури, които са връхлетвали върху него през течение на дълги векове. Настанил се "сред кръстопътя на многобройни злини" – както съвсем правилно отбележва един от нашите летописци – той е трябвало да се бори срещу народите от великото преселение, идвали от изток; впоследствие, след създаването на румънските княжества, той е трябвало да посреща ударите от юг на османската опасност, които заплашва да го погълне. През XV и XVI векове, благодарение на добре обучени армии, както и на предприемчиви войводи – като Етиен Велики, Влад Дракула, Раду Велики, Петру Рареш, Михаил Храбри – но също така и благодарение на мъдростта на тяхната политика спрямо Цариград, румънските княжества успяват да запазят своята самоличност. Макар че те не са успели да запазят изцяло своята независимост – тий като техните князе е трябвало да бъдат утвърждавани чрез ферман на Високата порта – княжествата, след като са изпълнявали своите задължения от стопанско естество към турците, не са били подложени на вмешателство във вътрешните им работи, а още по-малко в културния им живот.

Така се очертава възникването и развитието на няколко огнища на религиозна култура под крилото на манастири и епархии, където са преписвани ръкописи, за да бъдат разпространявани за нуждите на църквите.

Книгопечатането прониква в славянския свят посредством книги, издадени първоначално от печатници в Краков, Венеция и впоследствие Цетине, столицата на малкото княжество Черна Гора. Това са старопечатни книги на старославянски, които се разпространявали по-специално из Балканския полуостров и в Русия, но също така и на север от Дунав, в Румънските княжества, където старославянският е бил възприет като църковен език. Именно от Цетине е донесъл, около 1506-1507 г., при доста неясни обстоятелства, и монахът Макарий, който поставил основите на първата печатница на румънска земя – в Търговище, тогава столица на Влахия. Като използвал печатарска техника от венециански произход, той отпечатал в 1508 г. един требник, а след това, през всеки две години, издавал по две други творби, предназначени за богослужение. Евтички те са били великолепно отпечатани. Търговище става четвърти град в Европа, притежавай печатница с букви на кирилица. Църквата никога не се е противопоставяла на печатарската дейност. Известен брой от тези първи книги, отпечатани на румънска земя, са открити на Балканския полуостров, нещо което свидетелства, че и в далечното минало Дунав не е могъл да бъде пречка за културните връзки на народите от тази област.

Ние не смятаме, че приемникът на Макарий в печатарското изкуство Димитри Любович си е служил със старата печатарска

техника. И действително, неговите печатни букви, доставени също от Венеция, се различават по форма и големина. Но Димитри Любович се прославя в историята на румънското книгопечатане благодарение на две забележителни постижения: използването на обай /ще приведем като пример великолепно илюстрираната Тройка Великленски молитвеник от 1550 година/ и основаването на първото печатарско училище по нашите земи. Защото именно в неговата печатница са се учили бъдещите майстори-печатари Опреа Логотет и дякона Кореси. Последният е бил най-представителният румънски печатар през XVI век. Именно на този дякон Кореси се дължи издаването на значителен брой книги на старославянски и на румънски. Големи заслуги има той не само за широкото разпространение на печатарското изкуство – посредством сина си и своите ученици – в много градове, особено в Трансилвания, но също така и със своято творчество като филолог. И действително, за своите издания на евангелски и църковно-служебни книги на румънски език, излезли от печат към 1560 година, дякон Кореси използвал стари румънски ръкописи от северо-западна Трансилвания, които са били преведени там под влияние на хусистите в Бохемия. При използването на тези ръкописи, той ги е отчислил от областните особености, като им придал езиков облик разбираем по всички земи, населени с румънци.

Най-сетне, за да съкратим този увод, който ние смятаме полезен, за да се осветли по-добре развитието на печатарското изкуство в Румъния – нека да споменем, че XVII век донесе едно разширение, впрочем напълно естествено, на печатарските

интереси, както и разнообразяване на отпечатваните творби. Печатарските машини, доставени от Украйна /Киев/ през първата половина на века /зашто киевският митрополит Пиер Могила е бил румънец от княжески произход/, макар и предназначени преди всичко за използване от църквата, са отпечатвали, и в двете княжества, първите юридически текстове на румънски език както и голям брой произведения с нравствено съдържание на румънски, на славянски и на гръцки. Втората половина на века – а с това ние се приближаваме до същността на памето изложение – бележи още по-удивителен напредък в областта на културата и на печатарското изкуство, въпреки тежките политически и обществени смутове, предизвикани от набезите на полски, татарски и османски войски, които многократно са нарушавали границите на румънските княжества. По съюза време печатарската техника не била вече внасяна от Киев, а от Москва. Обаче връзките със Западна Украйна продължават в областта на книгопечатането. С други думи голям брой румънски книги се издават от печатници в Юлиев и в Подолия. Сред тези книги особено се откроява издаденият в 1673 година първи псалтир в румънски стихове, чийто автор, молдавският митрополит Доситет, е между другото и автор на книгата "Животопис на светците" в три тома. Този митрополит Доситет напуснал епархийското си седалище в 1686 година при обстоятелства неизяснени до днес, за да придружи полския крал Ян Собiesки в един негов поход през молдавските земи срещу османците. Най-сетне, около това време /1688 г./ завършва в Букурещ цялото издание на първата Библия на румънски език. Това е красиво издание и същ-

временно забележителен паметник на печатарското изкуство – по разнообразието на печатните букви, по своите орнаменти, както и по своя редакторски стил. Това произведение, започнато при управлението на княз Шербан Кантакузен /1678-1688/ – на когото впрочем носи и името /известно е под названието "Шербанова Библия"/ – е излязло от печат през първите месеци от възцъщвието на властния трон на Шербановия приемник княз Константин Бранкован, син на една от сестрите на покойния войвода.

Управлението на Константин Бранкован е осигурило на Влахия период на мир в продължение на повече от четвърт век /1688-1714/, благоприятен за напредък във всички области.

При този княз Бранкован – от потомството на когото произлиза графиня Анна дъо Нуай – човек просветен и амбициозен, решен да придае голям блесък на своето царуване, образоването и книгопечатането се радвали на голям разцвет. Ревностен покровител на православието, той поддържал лични връзки с патриаршите на Иерусалим и на Антиохия. Така той успява без осъбени трудности да уреди изпращането от Цариград на една изключителна личност с многостранно дарование, способна да доведе до край проектите му, отнасящи се до развитието на книгопечатането. Става реч за един грузинец, раб у турците, родом от Кавказ, откупен по всички правила от цариградската патриаршия според общая. И до днес не е известно фамилното му име, но кръщелното му християнско име е Андрей. Именно тази личност, която при покалугеряването си получава монашеското име Антим, се е наложила при управлението на Бранкован

като най-виден печатар, а впоследствие и като неподражаем проповедник, заемащ митрополския престол във Влахия под името Антим Имиреанул – Иберски. Неговите проповеди, произнасляни на изключително изящен румънски език /макар, че той не е знаел никоје от този език при пристигането си в тази страна /го постави по отношение на румънската култура на онази висота, до която е бил стигнал Бурдалу по отношение на френската култура.

В началото на управлението на Бранкован във Влахия имало две печатници, които задоволявали нуждите от печатане на богослужебни книги, като позволявали дори да се снабдява с тях и презкарпатските румънски църкви, т.е. тия в Трансильвания. Една от тези печатници е функционирала в Букурещ, в пристойките на патриаршеската църква /зашто в миналото църквата винаги е упражнявала контрол върху печатните произведения/, а другата, работеща под закрилата на епархията в Бузу. За новия княз, добре запознат с новогръцката литература и с горещо желание да играе ролята на мецанат на гръцки език, който е бил по онова време международен език в европейския югоизток и в Близкия изток – съществуващата вече книгопечатна дейност, не особено разнообразна откъм съдържание, се е оказала съвсем недостатъчна. Ето защо той възлага на Антим задачата да разгърне тази дейност, в която издаването на произведения от новогръцката литература трябвало да заема първо място. И действително, първата книга, отпечатана в 1691 година през месец октомври, от новия управител на влашката книгопечатница било нравоучително произведение – "Наставления на им-

ператор Василий Македонски към сина си Лъв Мъдрий". Новогръцкият превод на това произведение е направен от Хрисант Ноттарас, бъдещия патриарх на Йерусалим, един от приближените на румънския княжески двор и покровител на Антим.

Двадесет години по-късно, когато Антим е станал митрополит на Влахия, а Хрисант – патриарх на Йерусалим, последният се опитал да господствува над влашката църква и да наложи гръцкия език в църковната служба. Така отношенията между двамата се развалили дори до такава степен, че с интригите си Йерусалимският патриарх е имал пръст в свалянето и убийството на големия печатар и проповедник.

Четири печатарски центрове са били създадени и се развили под грижите на Антим при управлението на Бранкован, а именно: в Букурещ, при манастира Снагов /разположен на 30 километра северозападно от столицата/, печатницата в Римник и тази в Търговище. Освен това, както ще видим по-нататък, Антим е изградил печатарска техника и е осигурил отливането на печатни букви, необходими за сирийски /арабски/ текст и за текст на родния му грузински език.

Букурешката печатница печатала най-вече произведения на гръцки език, някои от които с догматично тълкуване или богословска полемика. Но отпечатвани са били и исторически съчинения от рода на впечатлителната история на Йерусалимските патриарси, която обхваща повече от 1400 страници, творба на Доситет – чичо на Хрисант Ноттарас – или още известни откъси от "Успоредни животописи" на Платарх. Остан печатницата при митрополитската църква, редно е да се спомене още една,

действуваща също в Букурещ. И в този случай става въпрос пак за начинание на Антим Иберски, името на когото, неразрывно свързано с печатарското изкуство, не се среща често в това изложение. Това печатарско предприятие е било създадено в един манастир, носещ неговото име и на който той лично е бил архитект.

Вторият печатарски център, при манастира Снагов, е надминавал по значение всички останали, защото той е бил самата душа на печатарската индустрия във Влахия. И наистина, тук именно са били фабрикувани печатарските машини, тук били отливани печатни букви на различни езици, и най-сетне, тук също така е имало училище за печатарски работници специалисти. Нека отбележим също така, за да не става нужда да се връщаме на този въпрос, че Антим става в 1596 година игумен на този манастир, построен през първата половина на 15 век с предназначение да изпълнява точно определени задачи във връзка с развитието на печатарското изкуство с оглед задоволяване изискванията на великия войвода. Печатарските машини в Снагов били в състояние да отпечатват книги на кирилица /на румънски и старославянски/, на гръцки, латински и арабски. Това също е дело на Антим. Една година по-късно, в 1697 г., той отпечатва за целия източно православен свят един огромен том-фолио на гръцки от 210 страници под заглавие "Антологион". Това произведение съдържа цялото богослужение, а не само празничните молитви, както самото му име го подсказва. Смятаме за излишно да се добавя, че всички разноски по отпечатването на книгите са били за сметка на князя и че книгите, из-

давани от тези печатници, биват раздавани бесплатно на църквите. С това се обяснява тяхното наличие в толкова голем брой /по-специално произведенията на гръцки език /в областите около Източното средиземноморие. Редно е да се отбележи отпечатването в Снагов на някои произведения на различни езици, предназначени, както и гръцките книги, за разпространение отвъд властите предели. Например, все в 1697 година е излязла от печат една славянска граматика, предназначена да служи както на румънските преводачи, все по-редки по онова време, така и на славянските народи на юг от Дунав. В крайна сметка, касаело се за ново издание на Славянската граматика от Мелетион Смотрички, на която много издания са били вече направени към средата на века, предназначени за руснаци и украинци.

Друга книга, много по-важна, защото изтъква ролята, играна от княз Бранкован като покровител и крепител на християнската църква на арабски говорящите народи в областта разположена между Ефрат и Средиземно море – това е Гръцко-арабският Требник, отпечатан в 1701 година по искане на патриарха на Антиохия, Атанас IV Даббас. В две писма, поместени в началото на книгата, едно от които е адресирано до княз Бранкован, за да му се изкаже благодарност, а другото – до християните под негова власт, патриархът хвърля изобилна светлина върху несигурните условия на културния живот на християните в днешните земи на Сирия, Ливан, както и върху великодушието на Константин Бранкован. По същия случай патриархът изтъква умението на печатаря Антим, който лично е изляз арабските букви, необходими за отпечатването на произ-

ведението. На обратната страна на външната корица се вижда изобразен герба на Влахия. Една година по-късно печатарска-та техника на Снагов – пренесена в Букурещ – е използвана от Антим за отпечатването на друга също така важна гръцко-арабска богослужебна книга – Часослов в голям обем /743 страници/, в която се отправя нарочна възхвала към княза, който е поел разносите по отпечатването и е предложил целия тираж на сирийските свещеници, като посветил книгата на паметта на своите родители.

Най-сетне, съвсем не би било безинтересно да се спомене отпечатването, също в Снагов през 1700 година, на румънския превод на поучителната творба на бенедиктинеца Тома-со Гозадини "Цветето на благонравието". Това произведение е било широко разпространено по румънските земи още от края на XV век, откогато датират и първите му ръкописи.

Третият книгопечатарски център на Влахия е бил открит през 1705 година в Римникул-Билчеа, едновременно с назначаването на Антим за митрополит на тази епархия. Печатницата в този град била предназначена за съвсем специална роля в течение на 18 век, като се обособила като забележително огнище на културен живот към средата на века. Първото произведение излязло от печат оттук, все на гръцки език, било озаглавено "Томос Харас" или "Томът на радостта". Това е богословското произведение от почти 800 страници върху нескончаемия спор около католическата църква, в който са взели участие най-видните висши духовници от източното православие. Но това не е гръцко произведение, издадено впрочем при отлични графически условия, нито пък други още – предназначени за евро-

пейския югоизток – които представляват истинското основание за славата на този печатарски център. Неговата слава се основава преди всичко на обстоятелството, че тук са отпечатани на румънски език почти всички книги необходими за църковните служби. Като е подразбрал намеренията на цариградския и Йерусалимския патриарси да заместят в църковната служба славянския език с гръцки, Антим е взел мерки срещу подобна опасност. В съгласие с княз Константин Бранкован, той довежда до край процеса на въвеждането на румънски език в богослъжението. Този процес е бил започнат повече от един век преди това. За тази цел митрополитът се заема с провеждането и издаването на румънски език на всички богослужебни книги.

И най-сетне, последният център създаден от Антим бил открит в 1709 година в Търговище, втора столица на страната, една година след възнесвието му на митрополитския престол на Влахия. Книгите, отпечатвани в Търговище от неговите ученици били най-вече на гръцки, предназначени за православния изток, както и, както е редно, за християните на Балканския полуостров. Касае се в повечето случаи за богослужебни книги или за богословски изследвания. Но тази серия обхваща също така и философски съчинения, по-специално нравствени съчинения, обикновено преведени от италиански на румънски и на гръцки. В Търговище също така е бил съставен и отпечатан в 1710 година Пътеводител на монастира Света Катерина в Синайската планина, преиздаден във Венеция в 1727 година.

Обаче културното течение, началото на което се слага от княз Бранкован с помощта на неговия учен митрополит, не се

ограничава с отпечатване в Влахия на десетки книги, предназначени за православен Изток. Сръчни печатари, снабдени с всичките си съоръжения, са били изпращани в други страни, за да изпълняват так благородна мисия. Така в 1699 година, най-даровитият от учениците на Антим, Михаил Стефанович, е бил изпратен в Трансилвания, в Алба Юлия. Там той отпечатва румънски книги, предназначени за трансилванските румънци, като възстановил дейността на основаната там по-рано печатница.

Същият Михаил Стефанович е бил изпратен от Антим в родната му страна. Грузия – или Иберия, както се е наричала тогава. Той отнася със себе си всички необходими съоръжения заедно с грузински печатни букви излети саморъчно от Антим по молба на цар Вахтанг VI. Там румънският печатар е работил в продължение на четири години, подготвил ученици, дейността на които е продължила до 1722 година, когато страната загубва своята независимост. Шо се отнася до Михаил Стефанович, той не се завръща вече в отечеството си – пристигнал в Холандия, той се установява в тази страна, за да покълни свояте познания по печатарско изкуство.

И на края, княз Константин Бранкован подарява на патриаршията в Антиохия всички печатарски гръцко-арабски съоръжения, изработени от Антим Иберийски, които са били употребявани в Снаков и Букуреш за отпечатването на първите книги. Тези съоръжения, първите в Сирия, са инсталирани в Алеп, където са били използвани до 1724 година, след това са били пренесени в манастира Сен Жан дьо Саег, Южен Ливан, където са продължили да служат още в продължение на много години.

Ето кратък обзор върху историята на румънското печатарско изкуство. Съдбата е покажала че тези писарни на движението за разпространение на културата да прекосят полетата на тази гостоприемна страна, за да достигнат до трагична кончина. Княз Константин Бранкован с четиридесет и синове и някои други членове на семейството му са били изклани от османлиите в Цариград през лятото на 1714 г. Антим Иберийски, голим противник на османското господство и на цървия гръцки княз Никола Маврокордато – родом от цариградски Фенер, когато Портата наложила на влакния престол – е бил арестуван по заповед на последния и подложен на много унижения, преди да бъде осъден на вечно заточение в манастира Света Катерина в Синайската планина, където впрочем той никога не е пристигнал, заместо из пътя неговите османски пазачи го убиват в България, като хвърлят тялото му във водите на река Тунджа към края на септември 1716 година.

Обаче тези две имена са останали отпечатани със златни букви в историята на румънската култура.

ИСКУССТВО КНИГОПЕЧАТАНИЯ ВО ВЛАХИИ ВО ВРЕМЕНА КНЯЗЯ
КОНСТАНТИНА БРАНКОВАНА /1688-1714./

Г. Штремпел

Резюме

Искусство книгопечатания, распространенное в румынских княжествах в 1508 г. получило исключительно интересное развитие и без сомнения оказало влияние на культурное развитие всех территорий, населенных румынами.. Тем более славянские книги, которые печатались в XVI и XVII веках, получили очень широкое распространение южнее Дуная.

В конце XVII века и в начале следующего, румынское книгопечатание отмечает очень большое развитие.. Особенно плодотворным оно было во времена князя Константина Бранкована /1688-1714/ со стороны матери он принадлежал к роду Кантакузинов, которые в те времена владели Византией. В этой эпохе, кроме многочисленных румынских, греческих или грекоарабских и других книг, большая часть из которых распространялись южнее Дуная и на Ближнем Востоке, производились для Сирии и Грузии. Организатором этой деятельности был митрополит Антим- большой ученый и оратор.

Развитие румынского книгопечатания в этой эпохе будет объектом моего сообщения.

L'ART DE L'IMPRIMERIE EN VALACHIE SOUS LE PRINCE CONSTANTIN BRANCOVAN (1688 - 1714)

G. Chtrempel

Résumé

L'imprimerie, introduite dans les Principautés roumaines en 1508, a bénéficié d'une évolution extrêmement intéressante et a sûrement influencé le mouvement culturel dans tous les territoires habités par les roumains. D'autant plus, les livres slaves, imprimés durant les XVI et XVIIe siècles ont connu une diffusion assez large au sud du Danube.

A la fin du XVIIe siècle et au début du siècle suivant, l'imprimerie roumaine enregistre une période de plein développement, sous le règne de Constantin Brancovan (1688 - 1714), descendant en lign maternelle des Cantacuzène qui avaient jadis dominé Byzance. A cette époque-là, à part les nombreux livres roumains, grecs ou greco-arabes, etc. sortant des presses des imprimeries, dont bon nombre étaient diffusés au sud du Danube et dans le Proche Orient, on fabrique de l'outillage typographique à destination de Syrie et de Géorgie dans les montagnes du Caucase. L'animateur de cette activité a été le grand savant et orateur, le métropolite Antim.

Le développement de l'imprimerie roumain à cette époque fera le sujet de la communication à laquelle nous sommes invités à prendre part.

МАРИЯ АРТИРОВА

СОЦИОЛОГИЧЕСКО ИЗСЛЕДВАНЕ НА ЧТЕНЕТО НА
ЧУЖДЕСТРАННА ЛИТЕРАТУРА В БИБЛИОТЕКИТЕ ОТ СИСТЕМАТА
НА БЪЛГАРСКАТА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ

Положителните резултати в научноизследователската работа до голяма степен зависят от ефективността на информационното осигуряване, от това, доколко пълно и навреме се задоволяват информационните потребности на читателите. Задълбоченото и редовно изучаване на информационните потребности е една от най-важните задачи на библиотеките. То е непосредствено свързано не само с процедурите на обслужването, но и с изграждането на библиотечните фондове. Библиотечният фонд от своя страна е основен фактор за реализиране на комуникационните функции на библиотеките чрез значението си за развитието на научноизследователската, производствена и образователна дейност, за задоволяване на националните потребности на икономиката, науката, образоването, културата.

Централната библиотека на БАН провежда пълномерна дейност за изучаване на състава и интересите на читателите, на състава и динамиката на фондовете, за разкриване мястото на библиотечния фонд на БАН в единната библиотечна система и значението му като интегрираща част от националния фонд.

Началото се поставя с проведеното социологическо изследване по проблема "Изследвания върху читателските интереси на научния състав в БАН, СУ и АСН" /1,2/ през 1969-1970 г.

Няколко години по-късно, от 1974 г. започна изследване на фондовете на специалните библиотеки от системата на БАН; на фонда и текущото комплектуване на чуждестранната литература в Централната библиотека на БАН; цялостно изследване на читателските потребности в три от най-големите библиотеки и техните възможности за задоволяване на читателското търсене – библиотеката по физика при Единния център по физика, библиотеката по химия при Единния център по химия, библиотеката при Института по молекулярна биология /ИМБ/ при Единния център по биология. /3,4,5,6,7/ През 1981 г. се пристъпи към изследване ползуваемостта на периодичните издания, получавани по валутен път от несоциалистическите страни.

Основните пътища за изучаване на тези потребности са: анализ на ползваната литература в читалнята, на раздалената за домашен прочит, на ползваната чрез междубиблиотечно заемане /МЗ/; анализ на ползваната периодика в системата за информационно осигуряване на ръководните кадри /ИОРК/; анкета; интервю; проучване плановете за научноизследователска дейност; проучване на документите за комплектуването и профилите на библиотеките.

Изследването обхваща 2297 читатели на трите горепосочени библиотеки, в това число 15 академици и чл.-кор.; 247 ст. н.с., професори и доценти; 748 н.с.; 886 специалисти, 158 аспиранти, 243 студенти-дипломанти. Бяха обработени около 20 000 заемни бележки и съставени 75 таблици и диаграми, които нагледно характеризират:

– състава на читателите по образование, специалност,

- научна квалификация, ползуване на чужди езици, длъжност, месторабота;
- ползуваемостта на литературата по видове издания;
 - ползуваемостта на литературата на различни езици;
 - ползуваемостта на литературата по отрасли на знанието;
 - ползуваемостта на литературата по години на издаване;
 - ползуваемостта на литература по пътя на междубиблиотечното заемане /МЗ/;
 - читаемостта, посещаемостта и обръщаемостта на фонда;
 - езиковото съотношение на периодичните издания във фонда, прираста и ползуваемостта;
 - отраслевото съотношение между фонда, прираста, ползуваемостта и обръщаемостта;
 - ранжиране на периодичните издания по ползуваемост.

Установено бе, че повечето от читателите посещават библиотеките ежеседмично – преди всичко, за да се запознаят с новите издания на изложбата за нови постижения, но също и за да ползват литература за целите на конкретната си научно-изследователска дейност.

Езиковата подготовка на читателите е висока: според получените данни 100% ползват руски език, 70.4% – английски, 26.8% – немски, 25.2% – френски. Средно всеки читател ползва по два чужди езика – руски и друг чужд език.

Характерно е, че т.н. външни читатели от столицата и страната представляват значителен дял от общия брой на читателите. В библиотеката по химия те съставляват 52.0%, в библиотеката по физика – 33.5%, в библиотеката при ИМБ – 58.9%.

Това показва, че тези библиотеки са излезли далеч извън рамките на затворени ведомствени библиотеки и заемат значително място в националното библиотечно обслужване. Данните за ползуваната литература по МЗ за страната потвърждават това. За наблюдавания едингодишен период библиотеката по физика е изпратила на потребители от страната 1055 тома, библиотеката по химия – 408 тома, библиотеката при ИМБ – 350 тома. От фонда на периодични издания в първата библиотека са изпълнени 390 поръчки за ксерокопии на статии, във втората библиотека – 210 и т.н. Следователно фондовете на тези библиотеки са активно търсени и те са в състояние да удовлетворяват читателските потребности в национален мащаб.

Анкетираните читатели, заети с фундаментални изследвания в областта на естествените науки, посочиха оперативността като основно изискване към получаваната информация. Те отбелязаха, че в много случаи закъсняването намалява стойността на информацията и дори я обезценява. Обръща се внимание и на други особености, свързани с ползуването на литературата, а именно: разширяващата се взаимна връзка между фундаменталните науки; широкия кръг от интереси; големия информационен поток; разсейването на информацията; интереси към така наречените гранични науки; многоплановост на проблемите и задачите и трудност за обхващане и следене на необходимата литература; необходимост от следене на информация, представена на много езици и т.н. Читателите отбелязаха и необходимостта да се следят редовно от 20 до 30 заглавия профилни научни списания, а също и периодично да се връщат към стари годишници за по-

лучаване на ретроспективна информация.

След обработката на заемните бележки и анкетните карти се получиха следните изводи за ползуването на чуждестранната литература:

1. По видове издания.

Водещо място заемат периодичните издания. В библиотеката по химия тяхната ползуваемост съставлява 85.5%, в библиотеката по физика - 87.7%, в библиотеката при ИМБ - 78.6% и надвишава ползуваемостта на книгите средно шест пъти. В библиотеката по химия периодичните издания съставляват 60.2% от комплектуваната литература, в библиотеката по физика - 64.3%, библиотеката при ИМБ - 67.6%. Едно сравнение между броя на ползуваните периодични издания и книги и техния обем във фонда ни показва и високата обръщаемост на периодиката, която в библиотеката по химия достига 3.06, в библиотеката по физика - 0.74, в библиотеката при ИМБ - 1.9. Явното предпочтение на читателите към периодичните издания поради съдържащата се в тях актуална и богата информация безспорно показва, че на тях трябва да се дава предимство при комплектуването. Очертва се и една друга тенденция - засилен прираст на периодиката през последните 10 години. Ясно се чувствува диалектическата връзка: по-висок прираст - по-голяма ползуваемост и обръщаемост и обратно.

Всички анкетирани читатели единодушно посочиха като най-важен източник за информация научните списания. Отговорът бе единакъв за академици и член - кореспонденти, доктори и кандидати на науките, аспиранти и специалисти - от 95 до 100%. Този резултат съвпада с резултатите от други социологически

изследвания, проведени през последните години.

Едновременно с това изучаването на информационните потребности показва, че книгите продължават да бъдат важен източник за информация и заемат второ място след списанийта.

Значителна роля като източник на текуща, оперативна и актуална информация имат отпечатъците и прънпринтите. В библиотеката по физика те съставляват една четвърт от фонда и по брой се приближават до броя на книгите. В библиотеката при ИМБ те вълизат на 40 000. За комплектуването им се използва главно изданието *Current Contents, Life Sciences*. Тук е въведена и нова форма на обслужване: отпечатъците представени за дългосрочне ползване на сътрудниците в научните звена на Института и се намират непосредствено на работните места на потребителите.

2. По език на изданието. Анализът на ползуваната литература показва, че най-търсена е литературата на английски език. В библиотеката по химия иейният дял достига 53.7%, в библиотеката по физика - 43.5%, в библиотеката при ИМБ - 62.2%. Второто място се заема от литературата на руски език със съответно 32.9%, 36.3% и 31.1%.

Ползуваемостта на отделните видове издания в езиков аспект дава следната картина: при периодиката доминираща са изданията на английски език /в библиотеката по химия - 58.8%, в библиотеката по физика - 48.3%. Периодиката на руски език идва на второ място с 29.8% и 34.6%. При книгите е обратно: водещи са тези на руски език /в библиотеката по химия тяхната ползуваемост е 49.6%, в библиотеката по физика - 49.0%/. След-

ват книгите на английски език съответно с 26.0% и 25.2%.

В процеса на изследването се изяви и малко търсената литература в езиково отношение. При организиране на депозитно съхранение тя може да се изнесе с оглед повишаване оперативността на фондовете, съкращаване на времето за изпълнение на поръчките, осигуряване на необходима площ за оперативно съхраняване на ползвуваната литература.

3. По отрасли на знанието. Най-активно се чете литература по основния профил на научното звено. В библиотеката по химия химическата литература има 97.5% ползваемост. Съответно в библиотеката по физика - литература по физика - 74.1%, в библиотеката при ИМБ - литература по биология и медицина - 94.7%. Това е положително явление и говори за наличието на фонд, комплектуван в съответствие с научната проблематика на звеното и с читателските потребности.

Изследването даде картина за разпределението на ползвуваната литература по основни отрасли /области на науката/ в съответните библиотеки. Например най-често е търсена литература по обща химия, която съставлява 47.4% от цялата ползвана литература. Също и литература по обща физика - 36.4% и т.н. Това потвърждава известни вече твърдения, че литература от по-широките отрасли е обект на по-голямо читателско търсене.

Ползвуваната литература от допълнителните области съставлява сравнително малък дял: в библиотеката по химия - 2.2%, в библиотеката по физика - 21.1%, в библиотеката при ИМБ - 4.0%. При това химиците проявяват значителен интерес към

литература по физика и математика /1.0%, техника /0.6%, биология /0.3%; физичите - към техника /11.3%, математика /3.8%, химия /2.9%; биологите - към химията /2.5% и т.н.

4. По години на издаването. Потвърди се установената при редица подобни изследвания констатация, че най-новата литература се търси най-много. В библиотеката по физика ползванието на литература, издадена през текущата година, възлиза на 26.2 процента, през предходната година - 25.1%. За литература от последните пет години ползваемостта съставлява 66.4%, от последните десет години - 87.8%. В библиотеката по химия тези проценти са съответно 56.7% и 75.8%, като само търсенето и ползванието на периодичните издания за периода 1966-1976 г. възлиза на 88.2%. Най-активно се ползват книгите от три до пет години след публикуването им. Например в библиотеката по химия ползваниите книги за този период представляват повече от 56.0%. Книгите, излезли през текущата и предходната година съставляват само 6.7%.

През 1977 г. бе въведен специален контролен лист за отчитане търсенето на чуждестранните периодични издания на изложбата за нови поетапления. В него читателите сами отбелязват преглежданите заглавия. На изложбата те имат възможност не само да се запознават с новоиздадилите издания, но и да си поръчат ксерокопие от интересуващи ги материали.

Изследването за ползваемостта на периодичните издания на изложбите имат голямо практическо значение. Едно наблюдение в продължение на няколко години ще даде възможност да се направят изводи за оптимизиране абонамента на периодичните

издания и за по-рационално използуване на финансовите средства.

Изследването на читенето на чуждестранната литература се извърши едновременно с изследването на фонда на съответните библиотеки по редица показатели като: анализ на фонда по начин на постъпление, по вид на изданията, по език, по отрасли на знанието, теми на нарастване и т.н. Това даде възможност да се определи посещаемостта на библиотеките, читаемостта и обръщаемостта на фонда, а също и езиковото и отраслево съотношение на фонда, прирастта, ползваемостта и обръщаемостта. Например посещаемостта в библиотеката по химия е 23.5, в библиотеката по физика - 22.1, в библиотеката при ИМБ - 24.8. Този показател е почти два пъти по-висок от средната посещаемост в специалните библиотеки в страната и половина път от средната посещаемост в библиотечната система на БАН. Или читаемостта в горните библиотеки също е значителна: в библиотеката по химия - 74.3, в библиотеката при ИМБ - 52.5. Тя надвишава повече от 1.5 пъти средната читаемост в библиотеките на БАН и над два пъти тази в специалните библиотеки в страната.

Това говори, че читателите системно и постоянно ползват фондовете на тези библиотеки, които са строго научно и актуално комплектувани. Тяхното присъствие в библиотеките не е случайно, а е свързано със задоволяване на трайни интереси.

В подкрепа на тези изводи е и показателят за обръщаемост. В библиотеката по химия той възлиза на 1.92, в библиотеката при ИМБ - на 1.54. Високата степен на обръщаемост на

фондовете говори също за веднъж за тяхното качество, за оперативността им, за активното им ползване от читателите.

При по-нататъшните изследвания на читенето на чуждестранната литература ще се обирне особено внимание на отказвите, за да се изучат в дълбочина причините за нездоволяване на читателското търсене. Това ще даде възможност да се определят по-точно потребностите на читателите, да се излъчи много търсена монографична и справочна литература, научна периодика, което от своя страна ще допринесе за подобряване на комплектуването.

Изследването даде възможност да се направят не само посочените по-горе количествени съпоставки в различни аспекти, но също така да се установят най-ползваните периодични издания.

Като най-търсени в библиотеката по химия се сочят 40 заглавия периодични издания, ползвани 9071 пъти. Водещо място тук има Chemical Abstracts - 2975 пъти, РЖ.Химия - 26..9 пъти, РЖ.Металургия - 605 пъти, Journal of the American Chemical Society - 336 пъти и т.н.

Съответно в библиотеката по физика: Physical Review Letters е ползуван 427 пъти, Journal of Physics - 419 пъти. Доклады АН СССР - 221 пъти, Письма в Журнал экспериментальной и теоретической физики - 202 пъти, Physics Letters - 268 пъти, Physical Review - 250 пъти.

В библиотеката при ИМБ 40 заглавия са ползвани 10 441 пъти: Current Contents, Life Sciences - 1330 пъти, Biochemistry - 375 пъти, Journal of Molecular Biology - 361

пъти, *Journal of Biological Chemistry* - 330 пъти, *Nuclear acids Research* - 269 пъти, *Nucleic Acids Abstracts* - 265 пъти, Доклады АН СССР - 222 пъти, РЖ. Биологическая химия - 174 пъти и т.н.

Характерно е, че най-висока ползуваемост имат реферативните издания. Те представляват над 60.0% от най-търсените заглавия, което сочи значението им за научноизследователския процес. Това дава един верен ориентир за насоките при комплектуването на периодичните издания и изграждане на актуален, оперативен и висококачествен фонд от периодика.

Библиотеките притежават определен брой заглавия списания, които са единствен екземпляр в страната. Те обогатяват националния фонд и с тях библиотеката обслужва научния потенциал и специалистите от цялата страна. Те са голямо богатство както за самите библиотеки, така и за единния фонд на библиотечната система на БАН. Това са например: *Cancer News*, *Cell Biology International Reports*, *Cell*, *In Vitro*, *Journal of Molecular Evolution*, *Annals de L'Institute "Henri Poincare"*, *Comments of Solid State Physics*, *High Energy Physics Index*, *Hiprefine Interactions*, *Journal of Applied Crystallography*, *Journal of Optics*, *Alkaloids*, *Biosynthesis*, *Catalysis Reviews*, *Comprehensive Analytical Chemistry* и т.н.

В резултат на проведеното изследване се установи, че в библиотеката по химия, библиотеката по физика и библиотеката при ИМЕ са изградени добре комплектувани фондове, оперативни и актуални, в съответствие с научната проблематика на звена, с развитието на науката и читателските потребности.

Фондовете като една динамична система непрекъснато се разvиват и се доближават в голяма степен до нуждите на потребителите. Това се потвърждава от постоянното нарастване на относителния дял на периодичните издания, на литературата на английски и руски език, от доброто балансиране при пристъпа на литературата в основата и допълнителната области на комплектуване, от високата ползуваемост и обръщаемост на фонда, от прилагането на ефективни и разнообразни методи на обслужване, като например въвеждането на разширен систем за свободен достъп в книгохранилището, наличието на ксерокс апарати в библиотеките и т.н.

По своите възможности за предоставяне на информация и създадените условия за получаване и ползване на тази информация библиотеките по химия, физика и при ИМЕ се нареждат сред най-добрите библиотеки в системата на БАН. Те са база за научноизследователска дейност не само за сътрудниците на БАН, но и за научните работници и специалисти от цялата страна и имат значителен дял в националното библиотечно обслужване.

Всестранното и постоянно изучаване на читателите и четенето дава възможност да се усъвършенстват формите на обслужването, да се повиши неговото качество, да се направят конкретни изводи за политиката на комплектуването и за цялостната дейност на библиотеките по разпространение и пропагандиране на научната литература - основа за развитието на науката и научно-техническия прогрес.

Л и т е р а т у р а

1. ГАБРОВСКА, С. Проучване на информационните потребности на научните работници и специалистите от Българска академия на науките. - В: Проблеми на научната информация. С., БАН, 1976. 41-136.
2. ИЗСЛЕДВАНИЯ върху читателските интереси на научния състав в БАН, СУ и АСН. Сборник от изнесени доклади. С., БАН, Дело 2-а/1975.
3. КАДЪНКОВА-РАДОСЛАВОВА, М. и М.Аргирова. Книжните фондове на специалните библиотеки на БАН. Анализ и проблеми. - В: Проблеми на специалните библиотеки – фондове и автоматизация. Тем.сборник. 1977. С., БАН, 1978. 46-148.
4. КАДЪНКОВА-РАДОСЛАВОВА, М. и М.Аргирова. Информационни възможности на библиотеката при Института по молекуларна биология. В: Проблеми на специалните библиотеки. Автоматизация и информационно осигуряване. Тем.сборник. 1981. С., БАН, /под печат/.
5. КАДЪНКОВА-РАДОСЛАВОВА, М. и М.Аргирова. Информационни възможности на библиотеката по физика при Българската академия на науките. - В: Проблеми на специалните библиотеки. Библиотечно-информационно обслужване, социологически проучвания. Тем.сборник. 1981. С., БАН, 1981. 9-64.
6. КАДЪНКОВА-РАДОСЛАВОВА, М. и М.Аргирова. Информационни възможности на библиотеката при Единния център по химия при БАН. - В: Проблеми на специалните библиотеки. Автоматизация и информационно осигуряване. Тем.сборник. 1979.

С., БАН, 1980. 163-294.

7. КАДЪНКОВА-РАДОСЛАВОВА, М. и М.Аргирова. Някои данни за монографичната литература, комплектувана от Централната библиотека на БАН за периода 1970-1974 г. - В: Проблеми на специалните библиотеки. Тем. сборник. С., БАН, 1975. 251-265.

СОЦИОЛОГИЧЕСКОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ ЧТЕНИЯ ИНОСТРАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ
В БИБЛИОТЕКАХ СИСТЕМЫ БОЛГАРСКОЙ АКАДЕМИИ НАУК

М. Аргирова

Резюме

Положительные результаты в научно-исследовательской работе в высшей степени зависят от эффективности информационного обеспечения, от того насколько полно и своевременно удовлетворяются информационные потребности читателей. Углубленное и непрерывное исследование информационных потребностей является одной из важнейших задач библиотек. Оно непосредственно связано со становлением библиотечных фондов. А библиотечный фонд со своей стороны – это основной фактор для реализации коммуникативных функций библиотеки при помощи своего значения для развития научно-исследовательской деятельности, для удовлетворения потребностей экономики, науки, образования, культуры.

Центральная библиотека БАН проводит планомерную деятельность по изучению состава и интересов читателей, по составу и динамике фондов, по раскрытию места библиотечного фонда БАН в единой библиотечной системе и его значения как интегральной части национального фонда. В докладе приводятся основные результаты проведенного социалистического исследования в трех крупнейших библиотеках БАН: при Едином центре по химии, при Едином центре по физике и при Институте молекулярной биологии. Указаны тенденции развития их фондов, кото-

рие занимают передовое место в национальном библиотечном обслуживании.

ETUDE SOCIOLOGIQUE SUR LA LECTURE DE LA LITTERATURE ETRANGERE
AUX BIBLIOTHEQUES DU RESEAU DE L'ACADEMIE BULGARE DES SCIENCES
M. Argirova

Résumé

Les résultats positifs dans les travaux de recherche scientifique dépendent, au plus haut point, de l'efficacité de l'approvisionnement en information, de la mesure dans laquelle sont satisfaits les besoins d'information des lecteurs, complètement et en temps utile. L'étude régulière et approfondie des besoins d'information est une des tâches les plus importantes des bibliothèques. Elle est étroitement liée à l'édification des fonds de bibliothèque. Or, le fonds de bibliothèque est, de son côté, un facteur fondamental pour la réalisation des fonctions de communication de la bibliothèque, par son importance pour le développement de l'activité de recherche scientifique, pour satisfaire aux besoins nationaux de l'économie, de la science, de l'instruction, de la culture.

La Bibliothèque centrale de l'Académie bulgare des sciences mène une activité Systématique en vue d'étudier la composition sociale et les intérêts des lecteurs, la composition et le dynamisme des fonds, pour situer la place du

fonds de bibliothèque de l'Académie dans l'ensemble du système unique de bibliothèque et son importance en tant que partie intégrante du fonds national. Dans ce rapport sont présentés aussi les résultats fondamentaux obtenus dans l'étude sociologique réalisée dans des 1pus grandes bibliothèque du système de l'Académie des sciences - la Bibliothèque de chimie du Centre unique de chimie et la bibliothèque de physique du Centre unique de physique, ainsi que la bibliothèque de l'Institut de biologie moléculaire. On a indiqué les tendances dans le développement de leurs fonds qui tiennent une place importante dans le service national de bibliothèque.

НИКОЛАЙ МАТЕЕВ

НАУЧНИТЕ БИБЛИОТЕКИ КАТО КОМУНИКАЦИОНЕН ИНСТИТУТ

Професионалната ситуация

Съвременното развитие на науката и техниката предизвика особена ситуация в сферата на информационните дейности.^{/1/} С увеличаването на обема на информацията, при наличието на редица нови проблеми, съществуващата теория не успява да осигури методологическото ръководство на дейностите. Налице бе и силен външен натиск. Екстензивното развитие, въвеждането на нова техника и технологии привличаха в професията представители на други специалности. Заемайки се главно с новите задачи, те изграждаха своя собствена професионална перспектива. Бързо се изменяха традиционно формиралите си представи за целите, функциите, средствата, структурите, за ценностите и нормите, предлагаха се кардинално нови постановки, нови програми, нови технологически решения, нови институционални структури. Вследствие естествената инерция, това развитие понякога кървее по пътя на противопоставянето. Нарушен бе професионалният консенсус. "Новата въlna" се диференцира от традиционната библиотечно-библиографска професия. Измени се статута на библиотечната дейност.

Реалната практическа работа и теоретичното развитие постепенно наложиха необходимостта от осъзнаване на един-

ството на информационните процеси в науката.^{/1,2/}

Традиционната библиотечно-библиографска теория бе предимно практически ориентирана и в голяма степен изолирана от останалите обществени науки.^{/3,4/} В новоформиралата се област "информатика" доминираше техницистичен дух^{/2/}. В комплекса от научни области изследвани науката се разглеждаше предимно по-общи и абстрактни проблеми, не съществуваше достатъчно надеждна връзка между теоретичните и емпиричните изследвания.^{/5/} Емпиричното изследване на научната литература се осъществяваше в рамките на различни теоретични програми /социология на науката, философия на науката, история на науката и т.н./, като отразяваше главно взаимоотношенията на теоретично равнище. Постепенно се оформи и специфично библиографско направление с предимно емпирическа насоченост – библиометрия^{/6/}, което разкри възможности за по-интензивни интердисциплини взаимодействия при интерпретацията на емпиричните данни.

Емпиричните изследвания на научната литература създаваха предпоставки за интензифициране на взаимните влияния между направленията изследвани науката и информационните и процеси. С доминиращото значение на социологическия аспект се оформи интегрираща тенденция на разглеждане на информационните процеси като комуникационни. Наблюдават се усилия за обединяване на получените вече резултати^{/7,8/}, с претенции за оформление на теоретичните рамки на процесите на комуникации в науката, както и методологическа обосновка на тези изследвания като "коммуникационен подход към науката"^{/9/}. Психостой-

щем, проблемът за комуникационите е поставен в теорията на научната информация /"информатика"/ като основен теоретичен проблем^{/2/}. Тази програма е насочена към разкриване на системния характер на информационните процеси.

Комуникационният аспект

Да се разглеждат информационните процеси /речи, взаимодействия, функции, структури, отношения, потребности, институции и т.н./ като комуникационни означава те да бъдат погледнати в аспекта на осъществяването на връзки между учени в тяхната дейност, а също така – и на науката с останалите социални сфери^{/10/}.

Осъществяването на такива връзки се явява обективна потребност, тъй като науката, особено на съвременния етап, функционира като твърде добре вътрешно структурирана саморганизираща се система, развиваща научното познание в съответствие с определени социални изисквания, т.е. с установен социален статус^{/11/}. Задоволяването и възпроизвеждането на тази потребност се осъществява от самите учени и влиза в съдържанието на тяхната дейност. За ученините тя се представя главно като информационна потребност и в ядрото си се отнася до постигнатите научни резултати, до знанията, но нейното съдържание е много по-богато – то обхваща съществени характеристики на научното познание като социална дейност, като социално функциониране и развитие. В действителност информационната потребност представлява потребност от комуникации и от социални връзки. За задоволяването и възпроизвеждането на тази потребност се е формирал твърде сложният и

устойчив институт от специфични информационни дейности.

Сосредоточенето на комуникациите

Представянето на научните резултати в документален вид не е насочено главно към създаването на оби "фонд", "масив" от знания. Също така, разглеждането на информациите като "ресурс" за научните изследвания има твърде ограничено значение за разбирането на същността на информационните процеси /съответно за тяхното проектиране, организация, управление/. Информационните институти /редакции, издателства, библиотеки, информационни центрове и т.н./ не са и просто "канали", които осъществяват предаването на информациите между учените.

Основната функция на специфично информационните процеси, дейности, институции се заключава в социалното опосредствуване на комуникационните процеси между учените, на динамичното осъществяване на връзки между тях. Както и при повечето комуникационни дейности /напр. масовата комуникация/, тази функция се разгръща не с помощта на нова техника или технология, а с установяването на определени обективни социални условия /10/.

"Първичните" документи

Според нас, концепцията на Едуард Мирский /5/ дава в голяма степен задоволително обяснение за комуникационната същност на т.н. "първични" документи. Журналните публикации /а/, изследователските обзори /б/, монографиите /в/ и учебниците /г/ се разглеждат съответно като отразявачи и осигуряващи взаимозависимото протичане на йерархизирана система

от процеси /"ешамони"/, изграждащи основната системна единица на науката – научната дисциплина. Разбира се схемата подлежи на развитие и уточнение, но същественото е, че тя акцентира върху връзката между структурата на комуникациите и самоподдържадата се структура на научната дейност /познание/, върху структурообразуващото и структуроподдържащото значение на комуникациите.

Особеното при "първичните" документи е, че опосредствуването не се реализира чрез специални съобщения на комуникационния посредник, а чрез контрол и организация на информациите. В ролята на комуникационни посредници влизат главно учени, на които се делегира правото да изразяват професионалните норми и стандарти на общността. Близането в такава роля е свързано с процеса на професионализация на учените и съдържателно състои не толкова в отстояване на определени норми /gate - keeper/, колкото в експликацията на динамично развиващите се професионални норми, в генерирането на нови норми на дейността /12/. Първичните комуникационни средства /институти/ представляват средства за налагане на нормите, за реализация на нормогенерираната дейност на учените, т.е. за влияние върху съдържанието, взаимодействията, структурираната организация на научната дейност, процесите на диференциация и интеграция.

В действителност, тук се разкрива основната функция на комуникационното посредничество: организация на информациите съобразно професионалните норми на дейността и по този начин – налагането на тези норми. Както повечето механизми

в системата на науката и този механизъм има силно "открит" характер. Това се демонстрира емпирично от т.н. "закон на Бредфорд", речи, неговите вариации, който се интерпретира във връзка със структурите на информационната система и научната дейност.

В разкриването на действието на този механизъм от съществено значение е функционалното отношение на първичните средства към такъв информационен институт като библиотеката.

Библиотеката

Обикновено функциите на библиотеката се свързват главно със съхраняването на информацията. Но изобщо, предпоставка за съхраняване на информацията в човешките дейности най-често е писмената комуникация. Като "памет" обаче, съхраняването на информацията изобщо не трябва да се разбира механично, опростенчески – да се свърза с устойчивото записване на информацията, запазването на записите, многократното им използване, макар от технологична гледна точка да изглежда поникога така.

Е всяка адаптивна развиваща се система /каквато е и науката/ притежава вградени механизми за избирателно "запаметяване" на съществената за нейното функциониране и развитие информация, която системата актуализира съобразно своите настоящи и перспективни потребности. Това са различни процеси на преобразуване и систематизация, реализирани се в различните структурни компоненти и иерархични равнища на системата, които чрез взаимозависимото си протичане реализират своето и на системата като цяло възпроизвъдство и

развитие. В ролята на "памет" информацията се оказва всъщност като опосредстваваща структурно-функционалните връзки в системата. Следователно, библиотеката /или библиотечният фонд, който не изчерпва цялото й съдържание/ е пронизана от структурно-функционалното съдържание на науката.

Макар научните знания и научните методи да имат всеобично значение за науката и човечеството, практически се реализират твърде ограничени, обозрими множества от връзки за отделните исследователски ситуации/както в познавателен, така и – още повече – в социален аспект/. Същевременно, вътрешно е заложено сложно методологическо опосредствуване, което осигурява цялостността на науката. В структурно-функционалното развитие на науката основно място има методологията^{/13/}, но същевременно то е свързано и с конкретна динамична мяра на комуникацията^{**}.

Именно конкретната организация на информацията в рамките на релевантната на дадена научна общност мяра на комуникацията е основната функция на комуникационното посредничество. Първичните документи не изпълняват тази функция самостоятелно – те са функционално диференциирани, а също така и диференциирани във времето /прекъснати/. Това се налага обективно предвид открития характер на този механизъм. Коммуникационната функция се осъществява само във функционално единство с библиотеката, която е интегралния институт.

^{**} Показателни в това отношение са изследванията относно "невидимите колежи".

Обхващайки "първичните документи в рамките на мярата на комуникацията, библиотеката се явява основният комуникационен посредник, носител на интегралните системни характеристики на информационната система на науката. Без библиотеката осстаналите комуникационни институции нямат самостоятелно значение. Така, те действат като единна функционална двойка, която само в единство може да изпълни своето предназначение.

Обективно, библиотеката е подчинила цялата своя дейност на изпълнението на тази функция. Това става ясно, когато се проследят не само технологичните проблеми по комплектуването, обработката на информацията, работата с читателите, но и особено съвременните организационни проблеми, свързани със създаването на оперативно действуващи библиотечни мрежи^{/1/}.

Развитието на библиографската дейност /"вторичната информация"/ интензифицира комуникационното опосредствуване. В този случай комуникаторът произвежда главно специфични съобщения относно организацията на информацията /"информация за информацията"/. Развитието на тази дейност представя разгръщане на функцията на комуникационното посредничество. Чрез съвременните информационни технологии и техника се навлиза все по-дълбоко в съдържанието, все по-конкретизирано се третират връзките и отношенията.

За "вторичната информация" функционалното единство с библиотеката е от още по-голямо значение. То се изразява не толкова като външна интеграция – съвременните информационни центрове функционират като или пък свързано с банки от данни

за реферативна информация, появяват се и специфични форми за интегрална оценка на информацията^{*}. Единство тук се налага като вътрешно функционално защото информационната дейност е не толкова "разделение на труда" в науката^{**}, а обективно развитие на структурообразуващите и структуроподдържащи механизми и средства в науката, породено от усложняването на процесите, от усложнявателото на системата. Това е развитие главно в йерархията на регулиращите механизми и средства.

Съвременната информационна дейност придобива все повече творчески характер и губи пасивния си, обслужващ характер. Особено показателен е случаят с библиометрията, която вече се реализира като специфична "вторична информация" – методологически и социологически анализ на изследователските ситуации, в т.ч. и на състоянието на комуникантите. Това е отговор на необходимостта от повишаване на методологическото и социологическо самосъзнание на науката, което естествено намира израз и в развитието и функциите на информационната система.

За социалния статус на информационните дейности

Социалният статус на една дейност се свързва и с адекватно състояние на професионалното съзнание, на професионал-

* Например, в лейността на американския Институт по научна информация във Филаделфия

** Погледне на определени дейности и функции на изследователите от специалисти-информатори

ната идеология^{/12/}. Днес, това е масочено към установяване на функционално единство между отделните информационни процеси /дейности/. Това единство се отразява както върху техните непосредствени резултати, така и върху целеукупния ефект от действието на информационната система – съответно и върху реакцията на нейната социална среда. Когато това единство е нарушено, информационният институт губи определеността на своя социален статус. Вътрешното отпускане на професионалните норми при такива случаи предполага дългия път на "пробите и грешките", който практиката само постфактум може да санкционира. Ако информационните дейности се ориентират само чрез декларираните от потребителите изисквания обаче се затваря "порочен кръг": състоянието на информационната система се отразява съществено върху функционирането, възпроизвеждането и развитието на научната дейност и по този начин последната представа да бъде източник на надежден критерий. Теорията на информационните дейности трябва да осигури съзначителното активно организиране въздействие върху научната практика върху основата на собствен критерий. Не пасивна, обслужваща роля, а роля на активен генериращ механизъм на самоорганизацията на науката. Чрез засягането на все по-дълбоки механизми на науката се разкриваат и широки простори за разграждането на комуникационното посредничество. Същевременно, това повдига още по-сериозно въпроса за социалната отговорност за неговите последствия. С развитието проблемът за научната информация излиза все повече на преден план.

Л и т е р а т у р а

1. САВОВА, Е., Р. Пейчева, З. Дафинс. Научни библиотеки – теория и практика. С., БАН, 1980. 548 с.
2. МИХАЙЛОВ, А., А. Черный, Р. Гиляревский. Научные коммуникации и информатика. М., Наука, 1976. 435 с.
3. ПОЛИКАРОВ, А., Н. Матеев. Области за продуктивно взаимодействие на обществените науки. Служебен отчет. С., ЦНИ с ЦБ и НА при БАН, 1978. 28 с.
4. ГИЛЯРЕВСКИЙ, Р. Информатика и библиотековедение. М., Наука, 1974. 204 с.
5. МИРСКИЙ, З. Междисциплинарные исследования и дисциплинарная организация науки. М., Наука, 1980. 304 с.
6. NICHOLAS, D., M. Ritchie. Literature and Bibliometrics. L., Clive Bingley Ltd., 1978, 183 р.
7. PASSMAN, S. Scientific and Technological Communication. Oxford etc., Pergamon Press, 1969. 151 р.
8. MEADOWS, A. Communication in Science. London, Butterworths, 1974. 248 р.
9. МИРСКИЙ, З., В. Садовский. Проблемы исследования коммуникации в науке. – В сб.: Коммуникация в современной науке. М., Прогресс, 1976. 5–24.
10. ПЕТЕВ, Т. Към социологията на масовите комуникации. С., БАН, 1979. 150 с.
11. ЯХИЕЛ, Н. Социология и наука. С., Партиздрат, 1975. 438 с.
12. МАТЕЕВ, Н., Т. Петев, Г. Калушев. Профессионализъм в научната дейност. – Социологически проблеми

- ми, 1981, № 1, 75-85.
13. ПОЛИКАРОВ, А. Очерки по методологии науки. С.,
Наука и искусство, 1981. 225 с.

НАУЧНЫЕ БИБЛИОТЕКИ КАК ИНСТИТУТ КОММУНИКАЦИИ

Н. Матеев

Резюме

Современное развитие науки ставит объективно вопрос о коммуникационных функциях научных библиотек. Изходя из содержания библиотечной теории и практики, на базе более общих соображений о научных коммуникациях конкретизированы коммуникационные функции научных библиотек. Даны зависимости структуры и содержания библиотечных процессов от научной деятельности, а также структурирующее влияние, которое библиотеки оказывают исследовательскому фронту. Библиотека или библиотечная сеть, рассмотренная в этих рамках, представляет основной институт науки, интегрирующие ее коммуникационные функции фактор в ее самоорганизации и саморегуляции как деятельности, а также и в обеспечении ее социального статуса. При этом вытекают определенные направления развития библиотечной теории и практики.

LES BIBLIOTHEQUES SCIENTIFIQUES - INSTITUTION DE COMMUNICATION

N. Mateev

Résumé

Le développement contemporain de la science pose objectivement la question des fonctions de communication des bibliothèques scientifiques. En partant de considérations plus générales sur les communications scientifiques, les fonctions de communication des bibliothèques scientifiques sont concrétisées par le contenu de la pratique et de la théorie de bibliothèque. On fait ressortir que la structure et le contenu des processus de bibliothèque sont fonction de l'activité scientifique et en montrant l'influence structurant que les bibliothèques exercent sur le front de recherches. Examinée dans un cadre pareil, la bibliothèque ou le système de bibliothèque représente une institution fondamentale intégrant les fonctions de communication de la science, un facteur dans son autoorganisation et dans son autorégulation en tant que activité et dans la garantie de son statut social. Dans ce cas, apparaissent certaines tendances dans le développement de la pratique et de la théorie de bibliothèque.

КОМУНИКАЦИОННАТА КУЛТУРА И ИНФОРМАЦИОННИЯТ ОБМЕН

Информационният обмен е единственото средство за координиране и целенасочване на социалните взаимодействия и процеси. Чрез него практически се очертават различни възможности за рационално взаимосързване на протичащите взаимодействия и процесите в обществото: организацията на обществения живот се гради и поддържа чрез процеса на комуникация.

В комуникационния процес всички средства за задоволяване на никакви потребности се превръщат в носители на определена социална информация, на определени социални значения; същевременно чрез комуникацията придобитата информация се организира в повече или по-малко социално диференцирана смислова картина на света. По този начин комуникацията изгражда необходимите предпоставки за актуализация на социалните потребности, а това, от своя страна, разкрива нови възможности за ускоряване цикъла на тяхното действено възпроизвъдство /вж. б. с. 39-46/.

Почти всички социални връзки и отношения в обществото са опосредствувани от наличната комуникационна мрежа. Това определя голямото значение на изучаването на комуникациите в марксистката интерпретация на динамиката на обществения живот. На разкрием характера на социално опосредствуване, осъществявано от комуникациите в системата на обществото,

означава да установим механизмите на поддържане и развитие на нейната самоорганизация.

Социо-культурното изучаване на информационния обмен между дадени обществени обединения има за методологическа предпоставка разбирането, че степента на развитие на комуникациите е непосредствен израз на общосистемните свойства на разглежданите социални обединения и взаимодействията им с тяхната среда. Колкото по-развита е една социална система, толкова по-интензивен е информационният обмен с нейната среда, толкова по-интензивно е натрупването и използването на информационните ресурси^{1/}, толкова по-многостранно системата култивира различни слоеве от своята социална среда /5, с. 30-32/.

Степента на развитие на комуникационната мрежа, следователно, може да се разглежда като сънтетичен показател за степента на взаимосърваност на компонентите на една общност и на обществото като цяло с други обществени обединения.

1/ Съветските изследователи Алексей А. Братко и Алберт Н. Кончегин изтъкват като едно съществено условие за жизнеспособност на социалната система достатъчно високия и темп на развитие: "Високите темпове на развитие на системата, включително и интелектуалното развитие, ѝ позволяват да се задържи на острите на еволюцията и с това да остави "зад борда" социалните системи с по-малки темпове на натрупване на информация" /1, с. 47/.

1. Комуникационното неравенство

Интензификацията на обществения живот на национално и наднационално равнище породи съществени проблеми при съществуването на пълноденен и взаимоизгоден информационен обмен. Изградените национални комуникационни структури не издържаха новиненото информационно налягане и трябва да се преустроят, за да се включат във формирания се глобален комуникационен слой /4, с. 155-157/. Това преустройство породи необходимостта от международна регламентация на комуникационните процеси^{2/}.

Съществен проблем в преустройството и регламентацията на информационния обмен представлява значителното комуникационно неравенство в международен мащаб. Това ясно се вижда от следната таблица^{15/}.

Страни и континенти	Тираж на вестници на 1000 жители	Брой радиоприемници на 1000 жители	Брой телевизори на 1000 жители
Развити страни	321	762	322
Развиващи се страни	36	89	24
Европа	264	384	264
Африка	21	73	11

^{2/} Въ Заключителния акт на Съвещанието за сигурност и сътрудничество в Европа, 1 август 1975 година, раздел втори на частта за Сътрудничество в хуманитарните и други области /2, с. 64-69/.

Заедно с това, трябва да отбележим, че е налице и определено комуникационно неравенство между различните групи на развитите страни. като пример ще посочим липсата на патент в информационния обмен на новини, съществен между Интервизиата и Евровизията. През 1979 година Интервизиата е предложила за обмен 5127 съобщения /сюмети/, от които Евровизията е приела 282. В същото време Евровизията е предложила 4271 съобщения, от които Интервизиата е приела 3822.

Подобен подчертан дисбаланс съществува и по отношение на информационните агенции, публикувани във вестниците в различните райони на земното кълбо.^{3/} Пет мощни информационни агенции чрез своите съобщения всекидневно изграждат събитийната картина на света.

Масовата информация, както посочва Жан-Луи Серван Шрайбер, днес изпълнява ролята на четвъртата власт /4/. Тази власт за разлика от другите форми на власт, задължително трябва да

^{3/} През 1963 година бе свикана първата конференция по проблемите на информационните агенции в Африка. На междуправителствената конференция върху политиката на комуникациите в Африка /Яунде, Камерун, 1980 година/ бяха приети решения за засилване на политическия и културния контрол върху комуникационните средства /6/. През 1981 година бе създадена регионална информационна система "Ейса-пасифик нетуърк" обединяваща 23 осведомителни агенции от Азия и района на Тихия океан.

бъде регламентирана на международно равнище: съвременните информационни канали опасват цялото заемно кълбо и функционират без да се съобразяват с желанията на един или други правителства, без да следват непременно специфичните потребности на един или други социални обединения.

Революцията в областта на комуникациите и острият "информационен глад" в развиващите се страни^{4/} през последното десетилетие очертава необходимостта от изграждане на "нов информационен ред" в света. Концепцията за "нов информационен ред", обоснована от групата на Тапис Барис /16/, и конкретизирана в принципи, термини и параметри от Каарле Норденстренг /9/, отразява необходимостта от справедливо съчетаване на интересите и възможностите за обмен на информация между различни страни в условията на значителна културна, политическа и икономическа диференциация.

Нарастващото използване на спътници-ретранслятори на телевизионни и радиопрограми ще повече изостря комуникационното неравенство. Прим. Литунен очертава широк къръг от междукултурни проблеми, възникващи с въвеждането на спътниково разпространяване на телевизионни програми /8/. Нарушената националния суверенитет в международните комуникации /10/, проявите на информационен имперализъм и необ-

^{4/} Един пример: през 1978 г. на един милион жители в Европа са били публикувани 600 различни заглавия на книги; общо за развитите страни тази цифра е 450 заглавия, за развиващите се страни – 37 заглавия, за Африка – 25 /15, с. 905/.

ходимостта от "деколонализация на информациите" /3, с. 22/ са проблеми, без чието разрешаване стремежът за доверие и сътрудничество в областта на информационния обмен би се превърнал в политически призив, но не и в реалност.

2. Институционално изкривяване на информациита

Едно от най-често срещаните оправдания за специфичната модификация на масовата информация се свежда до изтъкването на необходимостта съобщенията да се пласират на всяка цена при високо конкурентните пазарни условия /13/.

Друг източник на институционалното изкривяване на съобщенията е очевидната необходимост и дори –натиска, публикационната политика да следва официално обявените и необявени държавни интереси. Статията на Мишел Де Рипентигни, "Как Квебекските вестници разглеждат развиващите се страни" /12/ е твърде показателен пример в това отношение. Чрез контент-анализ на 439 публикации по проблеми на развиващите се страни от три всекидневника била установена съществена корелация между размера и съдържанието на съобщенията и това, в каква степен Канада е въвлечена в работите на конкретни страни от "третия свят". Подобна корелация между официалните декларации на правителството и характера на съобщенията не е била отбелязана.

Зофия Левартовска е анализирала, каква е очертаната картина на Полша от публикациите на страниците на "Ле Монд", "Франкфуртер алпемайне цайтунг" и "Интернешънъл хералд трибън" и съответно – представянето на Франция, ГФР и САЩ на страниците на вестник "Трибуна людъ" /7/ 5/. Били отбелязани

силни диспропорции в количеството на публикуваните материали, използвани информационни източници, броя на географските названия, фамилии на известни личности и пр. "Географията на съобщенията" /7, с. 31-34/ показва също така стремежа отделните редакции да следват определена публикационна политика. Полският вестник е писал за всички големи промилени райони на Франция, ГФР и САЩ, докато "Ле Монд" и "Интершъръл хералд трибин" / в по-малка степен/ са представляли Полша най-вече чрез нейната столица и няколко пополеми града. Най-значителен интерес към географията на Полската народна република е проявявал "Франкфуртер алгемайн цайтунг", но основно внимание вестникът е отделял на "западните земи" и крайбрежието на Полша.

Искривяванията на информацията обаче не се свеждат само до конкретни институционални влияния. Едно и също съобщение се интерпретира по различен начин от различни социално общности в зависимост от спецификата на съответната социо-культурна ситуация. Какво ще се включи в "полето от знания", изграждащо смисловата картина на света, зависи не само от актуализираните потребности на общуващите субекти, но и от степента на развитие на тяхната комуникационна култура. В този смисъл, правото на комуникация не се определя само от потребностите за комуникация /11, с. 41-43/, но и от усвоените социо-культурни механизми на информационен обмен.

5/ Изследването е обхващащо периода от 1 X 1977 г. до 28 II 1978 г.

3. Комуникационна култура и комуникационна екология

Първият понятиен индикатор на концепцията за комуникационната култура обхваща степента на развитие на наличната мрежа от комуникационни канали и съответните индивидуални средства. Чрез него се характеризира обективната социална достъпност /вж. 17/.

Степента на социализираност на наличните комуникационни средства и канали от различните социални групи очертава субективната социална достъпност на комуникаците.

Степента на комуникационна активност включва обхвата на комуникативните дейности и взаимодействия, тяхната персоналност, продължителност, интензивност, селективност и интегративност /взаимна допълняемост и усилване/. Освен тези индикатори тук включваме още едно измерение: дали позицията на общуващия е активна /инициатор/ или е сравнително пасивна /партньор/.

Функционалното натоварване на комуникационните взаимодействия отразява обхвата и йерархиите от функции, реализирани при информационния обмен между различни социални субекти. Колкото по-голямо е функционалното натоварване на комуникационните взаимодействия, толкова по-голяма е тяхната практическа значимост за живота на общуващите. Функционалното богатство стимулира развитието на потребностите, като ускорява цикъла на тяхното системно възпроизвеждане.

Разнообразието и единството на комуникационни структури представлява друго съществено измерение на комуника-

ционната култура.^{6/}

Познавателно-аксиологическата значимост на комуникационните взаимодействия отразява вида на мотивационните образци /норми, интереси и ценности ориентации/ и характера на познавателните образци и евристички, усвоявани и развиващи в комуникационния процес.

Социалната значимост на комуникацията отразява нейния принос за конкретизация и управление на социалните интереси и произтичащите от тях социални отношения.

Очертаните седем понятийни индикатори на комуникационната култура са изградени не само върху връзките индивид-социална група-общество, но също така отразяват като цяло и социо-културната ситуация на човека, определяща възможностите и ограниченията за информационен обмен. Чрез тези индикатори, съответно, може да се изследват комуникационните характеристики на социо-културната среда.

Проблемът за социо-културното съответствие на комуникационните характеристики на средата и човека представлява основен проблем на комуникационната екология. Основната задача на комуникационната екология е такова развитие на ко-

6/ Изследването на читателската аудитория на "Работническо дело" /1980 г./ показва, че е налице "социално тиражиране" на вестника от порядъка на 2,4 пъти: при 800 000 броя единократен тираж вестникът достига средно до 1 900 000 български читатели всеки ден. Именно размерът на социално тиражиране се определя от взаимното допълване на съществуващите комуникационни структури на масовата аудитория в България.

муникационната култура, което да освободи информационния обмен от бремето на ограничения достъп, от наличието на малоценна информация и информационен шум в името на едно пълноценно и многостранно развитие на човешките качества.

Л и т е р а т у р а

1. БРАТКО, А. и А. Конергин. Информация и психика. Новосибирск, Наука, 1977, 199 с.
2. За мир, сигурност и сътрудничество между народите. Материалы на Съвещанието за сигурност и сътрудничество в Европа. С., Наука и изкуство, 1975, 95 с.
3. НАДЖАР, Р. Страны "третьего мира" требуют новых международных отношений в области информации. - Курьер, ЮНЕСКО, 1977, № 5, с. 21-23.
4. НИКОЛОВ, В. Телевизионното общуване. С., Наука и изкуство, 1975, 192 с.
5. ПЕТЕВ, Т. Към социологията на масовите комуникации. С., БАН, 1979, 150 с.
6. INTERGOVERNMENTAL Conference on Communication Policies in Africa. Working Paper, Yaoundé, Cameroun. Paris, Unesco, 1980, 48 p.
7. LEWARTOWSKA, Z. Prasowy obraz krajow a rzeczywistosc. - Zeszyty Prasoznawcze, 1978, Nr. 4, s.25-44.
8. LITTUNEN, Y. Intercultural problems of direct/satellite broadcasting. - International Social Science Journal, XXXII, 1980, p.283-303.

9. NORDENSTRENG, K. Defining the new international information order. University of Tampere, Tampere, 1980. 42 p.
10. NORDENSTRENG, K. and H. Schiller. National sovereignty and international communication. New Jersey, 1979. 290 p.
11. POMORSKI, J.M. The Right to Communicate: Emerging concept and International Policy. - Report presented at the Int. Conference "The Evolving Perspective of Right to Communicate", Honolulu, 1977, p. 39-51.
12. DE REPENTIGNY, M. Perception des pays en developpment par la presse quebecoise. - Communication et Information, 1978, 2,3, antmu, p. 179-194.
13. SCHILLER, H. The transnational corporations and the international flow of information: challenges to national sovereignty. - Current Research on Peace and Violence, 2 (1979) 1, p. 1-11.
14. SERVAN-SCHREIBER, J.-L. Le pouvoir d'informer, Paris, Laffont, 1972, 511 p.
15. STATISTICAL Yearbook, Unesco, Paris, 1980, p.907,912,914.
16. VARIS, T., R. Salinas and R. Jokelin. International news and the new informational order. Univ. of Tampere. Tampere, 1977, 149 p.
17. WEBSTER, B. Access: Technology and access to communication media, Unesco, Paris, 1975, 28 p.

КУЛЬТУРА КОММУНИКАЦИИ И ИНФОРМАЦИОННЫЙ ОБМЕН

Т. Петев

Р е з ю м е

В докладе рассмотрена концепция культуры коммуникации. Предложены основные эмпирические показатели для ее исследования. Культура коммуникации рассмотрена на трех уровнях: ежедневное общение; специализированное профессиональное общение и специализированное междупрофессиональное общение. Социологическое значение культуры коммуникации рассмотрено в связи с социальным профилем индивида /респективно группы/ и возможностями для осуществления информационного обмена.

В докладе упомянуты и некоторые иллюстрации, полученные на основе эмпирических данных социологического исследования, а также и методические предложения о дальнейшем исследовании проблемы.

LA CULTURE DE COMMUNICATION ET L'ECHANGE D'INFORMATION

T. Petev

Résumé

Dans le rapport, on fait un examen opérationnel de la conception de la culture de communication – proposant des indices empiriques fondamentaux pour son étude. La culture de communication est examinée à trois niveaux: communication quotidienne, communication professionnelle spécialisée et communication interprofessionnelle spécialisée. La portée sociologique de la culture de communication est examinée par rapport avec le profil social de l'individu (respectivement du groupe) et avec la possibilité de réaliser l'échange d'information.

Le rapport contient un certain nombre d'illustrations réalisées à partir de données obtenus par des recherches sociologiques, ainsi que des propositions méthodiques en vue de recherches ultérieures sur le problème.

БОРИС ПЕТКОВ

АСПЕКТИ НА АВТОМАТИЗАЦИЯТА В НАУЧНИТЕ БИБЛИОТЕКИ

Корелацията между ритма на научните революции и на-
трупването на научна информация, фактът, че на линейното
нарастване на броя на научните революции отговаря експонен-
циално нарастване на потока на обусловилата ги научна ин-
формация показват недвусмислено: един от основните проблеми
в ерата на научно-техническия прогрес е овладяването на ин-
формационната лавина и общественото ѝ оползтвяване.^{1/}

Едва ли е необходимо да се доказва, че от една страна
този проблем засяга преди всичко библиотечните системи,
които доти в традиционния си вид са най-близо до представите
за информационна инфраструктура на обществото, а от друга,
че библиотечните процеси и дейности са един от най-добре
подгответите за автоматизиран^{2/}, за което свидетелствуват и
множеството ефикасно действуващи автоматизирани библиотечни
системи в света.

Въпреки това, трябва да съде подчертано, че автомати-
зираната преработка на научната информация е съществен об-
ществено интензифициращ фактор само при условие, че съще-
ствуваат предпоставки, позволяващи ефективната ѝ интеграция
в научния процес, зато съвременните тенденции не водят до
замяната на колкото се може повече човешки дейности с авто-
мати, а до комплексното проектиране и реализиране на нови

организационни структури и интердисциплинарни профили в научната дейност.^{3/}

Поради тези причини в последно време все повече нараства интересът към нови концепции за Човек-Автомат-Комуникационни системи /ЧАК-системи/, работещи в режим на диалог и създаващи предпоставки за органично свързване на машинно реализирани операции с творчески процеси, неподдаващи се на формализация.

Тенденцията към трансформиране на традиционните библиотечни системи в съвременни ЧАК-системи би могла да бъде разяснена с помощта на триадата Документация-Информация-Комуникация.^{4/}

- Документацията е, исторически погледнато, най-старото понятие отразяващо в голяма степен традиционната библиотечна дейност, когато книгата или документът са все още "основната информационна единица", кореспондираща с една централна тема; по-късно, от основна информационна единица книгата се превръща в "извор за информация", кореспондиращ с различни аспекти на /или групирани около/ дадена тема, която се класифицират съответно различно; днес ние гледаме на книгата /или документа, доклада, текста като на "информационно множество", т.е. не като библиотечна или информационна единица, а като сложен комплекс от контекстуално зависими специфични информации, организирани в рамките на тезаурус.
- Информацията е може би в днешно време едно от най-

мъглявите понятия, за чието неопределено не малка вина носи и балата на хайбернетиката Норберт Винер, спекулирайки с фундаменталното му значение, наравно с понятията маса и енергия, без да изясни кой аспект на информацията има всъщност пред вид – статистически, синтактични, семантични, прагматични и т.н. В нашия случай, под информация ще разбираме /без претенции за обновалидност/ фиксирали по специфичен начин факти, обстоятелства, достъпни за "всички", "на всякъде" и "винаги", които имат отношение към дадения научен проблем и могат да бъдат интерпретирани в контекста на решаването му. В този смисъл ние предполагаме винаги мултиаспективен достъп към рамките на банка за данни към дадено "информационно множество"; в граничен случай – дори извлечането на нова информация от него, която не е експлицитно фиксирана, но би могла да бъде изведена.

- Комуникацията е без съмнение най-широкото от трите понятия и може да бъде определена като информационно взаимодействие между две или повече системи, на които е известен ключ за интерпретация на приетата или разменена информация и начина, по който тя може да бъде получена.

Режимът на диалог, в който работи ЧАК-системата, може да бъде характеризиран по следния начин ^{5/}:

- Потребителят /респ. научният работник/ има непосредствен достъп /респ. телепроцесинг/ до компютъра,

- който реагира "моментално" на неговите въпроси /речн. команди/;
- Въпросите /речн. командите/ са проблемно ориентирани и могат да бъдат формулирани и от незапознати с компютърна техника потребители, речн. ЧАК-системата е в състояние в отговор на запитвания да предлага и разяснява възможните въпроси и команди;
 - Отговорите на ЧАК-системата са разбираеми за всеки запознат с класа от проблеми потребител /речн. научен работник/;
 - ЧАК-системата оперира с банка от проблемноориентирани данни /речн. информация/ с директен мултиаспективен достъп.

Необходимото и достатъчно техническо средство за трансформацията на една традиционна библиотечна система в съвременна ЧАК-система е един компютър трета генерация /минимална оперативна памет 512 Kb и съответни периферни устройства – магнитни дискове, магнитни ленти, микроносители, интелигентни терминални и др./ По отношение на програмното осигуряване необходими и достатъчни условия за една оперативна система с виртуална памет и софтуерен пакет, осигуряващ функционирането на информационно-търсеща система за неформатирани информации, организирани в банка за данни, каквито в днеско време всяка сервизна фирма производител има разработени и предлага на пазара заедно с хардуера.

По-съвременните от тези информационни системи, като най-съществена характеристика е начинът на индексиране, ек-

страхират автоматично "значимите думи" /ключови думи в най-широк смисъл/ от съответните текстове и формират така наречения "речников файл", който позволява и създаването на синонимни вериги. Автоматично се формира и кореспондиращ с речниковия файл инверсен файл, в който за всяка "значима дума" се запаметяват координатите на текстовете, организирани в банка – данни, в които тя е била употребена. Тези информационни системи позволяват, разбира се, и интегрирането на тезаурус, ако в дадената проблемна област съществува такъв /или на няколко проблеми области, което е много съществено, предвид интердисциплинарните тенденции/.

Преимуществата на ЧАК-системите пред традиционните библиотечни системи трябва и могат да бъдат разглеждани само като се взема предвид подхода на научния работник при решаването на даден научен проблем. Подходът на научния работник може в най-общия случай да бъде разделен на следните фази /или етапи на научното изследване/:

- формулиране на проблема и целите на изследването;
- търсене и обзор на съществуваща литература по дадения проблем;
- теоретичен анализ и моделиране на изследваното явление с прилагане на съществуващите знания и тяхната евентуална екстраполация;
- планиране и подготовка на експерименти;
- управление на процеса на експериментиране /провеждане на измервания/;
- обработка, обобщаване и представяне на експериментал-

- извлечението на съдържанието;
- интерпретация на резултатите и формулиране на изводи;
- анализ на откриваните при това изследване нови възможности и перспективи за провеждане на следващи изследвания.

Тези стали могат разбира се да се приспокриват, повторят или използват паралелно, но във всички случаи се нуждаят от едно бързо и всеобхватно информационно осигуряване. При ръчна обработка на научната информация това е един изключително трудоемък и бавен процес, докато с помощта на ЧЛК-система той значително се ускорява, дори когато интегрираните в базата данни текстове са от порядъка на милиони.

В заключение бихме искали да отбележим следното по отношение на техническия пессимизъм и техническите митове:^{5/}

- Обикновено автоматизацията се счита за нов етап на механизацията, която както е известно подчини частично человека на работния ритъм на машините, но въпреки това се явява нейно диалектическо отрицание, водещо до качествено нови взаимоотношения между человека и програмирания от него автомат;
- Надеждите за пълна автоматизация на човешката дейност са илюзорни, тъй като въпреки че възможностите на компютрите трета генерации практически не са ограничени само в рамките на схематичните и рутинните задачи, те са тясно свързани с формулирането на съ-

ответните информационни процеси;

Автоматизацията винаги е имала прагматичен характер – целта и смисълът ѝ са били и са освобождаване на человека от рутинните дейности в полза на творческата му изява. Максимата на Норберт Винер: "Да дадем на автомата това, което му се полага, а на человека – достойното за него", ще остане винаги валидна. Актуалният проблем е – намирането на оценъчни критерии за нейната съвременна интерпретация.

ЛИТЕРАТУРА

1. ПОЛИКАРОВ, А. Связь между наиболее значительными научными достижениями и научной информацией. – Доклады БАН, 29, 1976, 10, 1097-1100.
2. АВТОМАТИЗАЦИЯ на информационната дейност и управлението в системата на националния комплекс ХТКДСМи. 1981.
3. FUCHS-KITTOWSKI, K. и.а., Zum Gegenstand der Automatisierung körperlicher und geistiger menschlicher Tätigkeiten, MSR, 1974, N. 8.
4. DIEMER, A. Informationswissenschaft, persönliche Mitteilung.
5. ПЕТКОВ, Б. Относно символизацията човек-автомат. – Проблеми на културата, 1978, 4-5, 111-118.

АСПЕКТЫ АВТОМАТИЗАЦИИ В НАУЧНЫХ БИБЛИОТЕКАХ

Б. Петков

Р е з и м е

Современные тенденции в области информационного обеспечения научной деятельности ведут к комплексному проектированию Человек - Автомат - Коммуникационные системы с целью их эффективной интеграции в научном процессе. Необходимость создания новых организационных структур обосновывается интерпретацией триады Документация-Информация-Коммуникация, т.е. "эволюцией" технических средств для обработки информации и их возможностей, уделяя внимание факту, что автоматизация не является самоцелью, а имеет смысл только в процессе освобождения человека от трудоемких и рутинных процессов.

ASPECTS DE L'AUTOMATISATION DANS LES BIBLIOTHEQUES SCIENTIFIQUES

B. Petkov

R é s u m é

Les tendances contemporaines dans domaine du soutien de l'activité scientifique mènent à l'établissement d'un projet complexe. Homme - Automate - Système de communication en vue de leur intégration effective dans le processus scientifique. La nécessité de la création de nouvelles structures organisationnelles est motivée par l'interprétation de la triade: Documentation - Information - Communication, c'est-à-dire par l'évolution des procédés techniques dans le traitement de l'information et leurs possibilités, en attirant l'attention sur le fait que l'automatisation n'est pas une fin en soi, mais qu'elle a son sens pour la libération de l'homme des processus routiniers et exigeant beaucoup de travail.

СЪВРЕМЕННАТА НАУЧНА БИБЛИОТЕКА И КОМУНИКАЦИИТЕ

Съвременната научна библиотека е обществена институция, която предлага за ползване организиран и обработен фонд от документи в помощ на информационното осигуряване на научно-изследователската дейност. Отличителен белег на научната библиотека е предназначението ѝ да бъде посредник между създателите и потребителите на научната информация. Благодарение на специализираните библиотечни услуги потребителите /читателите/ имат възможност да развиват личните си тезауруси и да създават нови документални източници. От тази гледна точка научната библиотека е медиум за трансфер от източниците на научна информация към потребителите /авторите/, а издателствата изпълняват подобна роля главно в посока от потребителите към библиотеката /I/.

Научната библиотека като обществено организационно съдество органически се включва в обществената структура за научно производство. Поради това тя трябва да притежава такива обработвачи и комуникационни средства, които своевременно да отразяват измененията и тенденциите в научното творчество и ефективно да разпространяват в обществото научната информация. При непрекъснатото увеличаване се обем на научните публикации и извънените изисквания към информационното осигуряване на научните изследвания тази задача не може да се реши чрез традиционните библиотечни процеси и техника. В съвременните условия идейното решение се осигурява от автоматизираните би-

лиотечни системи, с които се постига мултипликационен ефект от научна и от икономическа гледна точка. Използването на електронноизчислителните машини /БИМ/ в библиотечната дейност и създаването на автоматизирани библиотечни системи е закономерен етап в развитието на научните библиотеки.

Въпросите за механизацията и автоматизацията на библиотечно-библиографските и информационните процеси в библиотечната мрежа на БАН, като средство за повишаване на ефективността на библиотечния труд бяха поставени в изградената от Централна библиотека на БАН концепция за автоматизация /2/. Тя е съобразена с общите теоретични постановки и със специфичните особености на библиотечната система на БАН, като звено от националната библиотечна система. В концепцията е даден приоритет на подсистемата за управление на периодичните издания, тъй като последните са носители на най-актуална и масово търсена информация и образуват големи текущи масиви в библиотечния фонд, които се нуждаят от срочна обработка.

Автоматизираната система за управление на чуждите периодични издания /АСУЧПИ/ "БИБЛИО" е въведена в експлоатация от четири години /3/. Тя задоволява информационните потребности на упражнението, исследователите и други потребители.

За функционирането на системата е необходимо създаването и поддържането на база-данни. Информацията за периодичните издания се написва съгласно определени инструкции на специални предмашинни формати – работни листа /4,5/. След като данните от работните листа, след съответен контрол се пренесат върху перфокарти, информацията се въвежда в БИМ и се свъз-

дава масив на системата.

Базата-данни на системата трябва да бъде актуална, за да отговаря на изискванията на потребителите. Затова една от основните дейности по поддържане ядрото на системата е периодичното обновяване на данните.

Обработката на информацията за периодичните издания се извършва в Математическия институт с изчислителен център на БАН с машина ЕС 1040 в режим на пакетна обработка. Математическото осигуряване на АСУЧИИ "БИБЛИО" използва системата за управление на база-данни с общо предназначение БИСЕС, която е разработена от колектив в сектор "Основи на кибернетиката и теория на управлението" на споменатия институт. Наборът от алгоритми и програмни средства дава възможност за постигане на поставените цели на системата, а именно - еднократно въведените данни да се използват многократно и многоаспектично. Така се повишава производителността на библиотечната дейност и се ускорява процеса на предаване и приемане на научната информация от документалните източници към потребителите.

Носителите на изходната информация на системата - табулограмите - дават най-ясна представа за същността, целите и задачите на АСУЧИИ "БИБЛИО". Те се проектират и заявяват според конкретните нужди на управлението или с информационна цел /6/. Машинните изходи са "видимата" част на системата - те осъществяват връзката й с околната среда и са основа за определяне на нейния икономически и социален ефект. Сводните документи дават възможност за качествено изграждане на фонда

на периодичните издания - като триединство на фазите комплектуване, организация и управление. Като се има предвид, че библиотечният фонд е главният източник за задоволяване на читателските интереси както на обществото като цяло, така и на отделни групи, функционирането на автоматизираната система спомага за социалното насочване на четенето.

За да изпълни своята социална роля научната библиотека трябва да направи фонда си достъпен за читателите. Това се постига чрез системата от каталоги. С използването на ЕИМ в библиотечната мрежа на БАН и с получаването на машинни каталози се повишава ролята на научната библиотека в процеса на комуникацията. На потребителите се предоставя съществена библиографска информация, което улеснява техния избор и достъп до първоизточниците.

Чрез изследване на потребностите на потребителите и спецификата на библиотечно-библиографското обслужване в библиотечната мрежа на Академията са определени изходите на системата: своден азбучен каталог; систематичен указател по ББК; списъци на периодичните издания, систематизирани по страни-доставчици, по език на основния текст, по библиотеки - притежателки; данни за цените на абонираните периодични издания и др. Много от получените данни отсъствуват при традиционната обработка на периодиката.

Сводните документи на АСУЧИИ "БИБЛИО" са описани и квалифицирани в "Каталог на машинните изходи" /6/. Големият брой машинни продукти / към днешна дата - 74/ доказва възможностите на системата за многоаспектични и качествени справки. Машин-

ните продукти със сводна информация намират пряко приложение в научно-производствената и управлена дейност на Централната библиотека на БАН и нейните филиали. Сводните документи са основа за цялостен поглед и научен анализ на огромния поток от периодична литература и за неговото управление. По този начин пълноценно се заместват процесите по съставяне на списъци за абонамент и реклами, статистически и библиографски справки, като се съкращават дублиращите се и рутинните операции.

АСУЧПИ "БИБЛИО" улеснява издаването на печатен своден каталог, който опосредства връзката между фонда на периодичните издания и потребителите извън рамките на Централната библиотека. В резултат на разпространението и използването на този каталог коефициентът на използване на периодичната литература рязко се повиши.

Функционирането на системата осигурява многоцелево използване и постигане на умножаващ ефект: АСУЧПИ "БИБЛИО" е съобразена с изискванията на Националната автоматизирана система за своден печатен каталог на чуждите периодични издания в НРБ и това осигурява участието на библиотечната мрежа на БАН в Националния своден каталог; технологичната и програмната реализация на системата са независими спрямо организационната структура за управление – затова методиката, инструкциите, форматите и програмите за обработката на данните на АСУЧПИ могат да се приложат и в други библиотечни системи /например създадена бе самостоятелна база с данни за периодичните издания, получавани в библиотечната мрежа на Софийския

университет/; някои от машинните продукти на АСУЧПИ "БИБЛИО" са основа на националната подсистема за абонамент на чуждите периодични издания, целта на която е да регулира абонамента и да оптимизира комплектуването на периодичните издания в националния книжен фонд.

Специалистите от ЦБ на БАН и МИ с ИЦ при БАН работят за усъвършенстване на АСУЧПИ "БИБЛИО" и за постигане на координация и съвместимост на системата с другите локални автоматизирани библиотечни системи в страната. Това ще повиши още повече комуникационната способност на библиотечната мрежа на БАН в рамките на Националната библиотечна система.

С използването на ЕИМ и създаването на автоматизирани библиотечни системи специализираните библиотечни услуги стават по-разнообразни и по-ефективни, а комуникацията в системата "Библиотечен фонд – потребители" се извършва на по-високо равнище.

Л и т е р а т у р а

1. BRETON, Jacques. Les Normalités dans la production et la diffusion des écrits. – In: Schéma et Schématisation, 1981, 14, 25-35.
2. САВОВА, Е. и др. Автоматизация на библиотечната система на БАН. Създаване на автоматизирана подсистема на чуждите периодични издания, получавани в БАН. – В: Проблеми на специалните библиотеки – фондове и автоматизация, С., 1978, 5-40.

3. СЕЛЯН, Е. Фактор за регулиране на автоматизираната система за управление на чуждите периодични издания "БИСЕС - БИБЛИО". - Библиотека, 1980, 5, 21-23.
4. ИНСТРУКЦИЯ за попълване на работен лист - ОI-A на Автоматизираната система за управление на чуждите периодични издания - АСУЧПИ "БИБЛИО". Елена Савова и др. - В: Проблеми на специалните библиотеки. Автоматизация и информационно осигуряване. С., 1980, 87-123.
5. СЕЛЯН, Е., Д. Атанасова и Ат. Терзиев. Някои въпроси на текущото обновяване на информационната база на автоматизираната система за управление на чуждите периодични издания /АСУЧПИ/ "БИБЛИО" в библиотечната система на БАН. - В: Проблеми на специалните библиотеки. Автоматизация и информационно осигуряване. С., 1980, 57-66.
6. СЕЛЯН, Е., Р. Киркова и Д. Атанасова. Анализ на машинните изходи на Автоматизираната система за управление на чуждите периодични издания "БИБЛИО". - В: Проблеми на специалните библиотеки. Автоматизация и информационно осигуряване. С., 1981 /под печат/.

СОВРЕМЕННАЯ НАУЧНАЯ БИБЛИОТЕКА И КОММУНИКАЦИИ

Е. Селян и Д. Атанасова

Резюме

При определении типологии научной библиотеки ведущим признаком является ее предназначение - быть посредником между создателями и потребителями научной информации. Благодаря специализированным библиотечным услугам потребителей /читателей/ появилась возможность развернуть свои личные тезаурусы и создать новые документальные источники. С этой точки зрения научную библиотеку можно рассматривать и как средство трансфера от источников научной информации к потребителям.

Чтобы осуществить более удачно связь между читателями и библиотечным фондом, исходя из актуальных потребностей общества, нужно непрерывное развитие и усовершенствование библиотечных услуг. Автоматизированные библиотечные системы повышают роль научных библиотек в коммуникационном процессе. Действующая в библиотеке БАН автоматизированная система управления иностранных периодических изданий /АСУЧПИ "БИБЛИО"/ удовлетворяет потребности управления и потребности потребителей. С применением ЭВМ специализированные библиотечные услуги в системе БАН стали более эффективными, разнообразными, а коммуникации в системе "Библиотечный фонд - потребители" осуществляются на более высоком уровне.

LA BIBLIOTHÈQUE SCIENTIFIQUE CONTEMPORAINE ET LES
COMMUNICATIONS

E. Selian et A. Atanassova

Résumé

Le principal indice dans la définition de la bibliothèque scientifique, c'est sa destination d'être l'intermédiaire entre les créateurs et les consommateurs d'information scientifique. Grâce aux services de bibliothèque spécialisés, les consommateurs (les lecteurs) ont la possibilité de développer leurs propres thésaurus et de créer de nouvelles sources de documentation. De ce point de vue, la bibliothèque scientifique est un moyen de transmission depuis les sources d'information vers les consommateurs.

Pour la réalisation de la liaison entre les lecteurs et le fonds de bibliothèque, conformément aux besoins actuels de la société, il est nécessaire que les services de bibliothèques soient sans cesse développés et perfectionnés. Les systèmes de bibliothèque automatisés accroissent le rôle des bibliothèques scientifiques dans le processus de communication. Le système automatisé de gestion des périodiques étrangers ASOUCHI "BIBLIO" dans le réseau de bibliothèque de l'Académie bulgare des sciences satisfait les besoins aussi bien de la gestion que des consommateurs. Par l'utilisation de computeurs les services de bibliothèques spécialisées dans le système de l'Académie bulgare des sciences sont devenus plus efficaces, plus variés, tandis que la communication dans le

système "Fonds de bibliothèque-consommateurs" est effectué à un niveau qualitatif plus élevé.

ТОДОР ТОДОРОВ, РУМЕН ХАЛАДЖОВ

ОТНОСНО НЯКОИ ПРОБЛЕМИ НА АВТОМАТИЗАЦИЯТА НА
БИБЛИОТЕЧНОТО ДЕЛО У НАС И ПЪТИЩАТА ЗА
ТАХНОТО РАЗРЕШАВАНЕ

През последните години в нашата страна се отделя изключително голимо внимание на усъвършенствуването на библиотечната и научно-информационната дейност.

На XII конгрес на БКП бяха начертани основните насоки за развитието на научната информация и библиотечното дело. Наред с изискванията за подобряване на библиотечно-информационното обслужване на структуроопределящите и стратегическите направления в социално-икономическото развитие се поставят и задачи за усъвършенствуване на социалистическата организация на труда и неговата интелектуализация в инфраструктурата на библиотечната и информационна дейност. В съвременната епоха тези задачи могат да се решат бързо и качествено само чрез ефективно използване на възможностите на електронно-изчислителната техника.

За постиженията в областта на електронната обработка на данни, се очертават следните основни направления за използването им в библиотечно-информационната дейност:

1. Изграждане на модни бази-дани от библиографско-реферативна информация и осигуряване на достъп до тях в режим "он-лайн" за всички ползватели на информация с помощта на съвременни средства за комуникация като видеотермиали,

телекс и др. като примери за такива бази-дани могат да се споменат ПАСКАЛ, КЕМИКЪЛ АБСТРАКТС, ВИНИТИ, БАЙОСИС, ИНСПЕК и др.

2. Създаване на системи с информация за библиотечните фондове – автоматизирани сводни каталози за периодика, книги, конференции и др. Тези системи осигуряват като вторичен продукт отпечатването на библиотечни бюлетини /текущи и ретроспективни/ и указатели към тях в различни аспекти.

3. Създаване на автоматизирани системи за управление на библиотечно-библиографските процеси в две главни насоки:
а/ комплектуване и обработка на постъпващите информационни източници /литература/; б/ обслужване с информационните източници, особено по пътя на междубиблиотечното заемане.

Най-значителни са постигнатите резултати по създаването на бази-дани с библиографско-реферативна информация, накои от които вече съдържат данни за милионни документи. Общо годишно в библиографско-реферативните бази-дани се въвеждат повече от 150 милиона документи. Почти винаги такива автоматизирани системи се създават от научно-информационни центрове с големи технически /мощни ЕИМ с богата конфигурация/ възможности. Тези автоматизирани системи функционират в капиталистическите страни почти изключително на комерческа основа.

На второ място, по степен на развитие и разпространение, са сводните каталози. Те представляват необходимо допълнение на библиографско-реферативните системи, тъй като посочват адресите на библиотеките, които притежават съответните

първични документи. Макар и да не се създават на комерческа основа, автоматизираните сводни каталози също са осигурени с необходимата техническа и финансова подкрепа.

Изводът е: тъй като посочените два вида автоматизирани системи осигуряват обективните информационни нужди на широк кръг колективни ползватели /държавни, обществени и частни организации/, последните им осигуряват и необходимата материална и финансова поддръжка. Известно е, че притежаването и ефективното експлоатиране на съвременната електронно-изчислителна техника и средства за комуникация е свързано с влагането на значителни инвестиции.

Създаването на автоматизирани системи за управление на библиотечно-библиографските процеси все още се смята за чисто вътрешен библиотечен проблем – от "кухната на Библиотеката". Дори в библиотечните среди този проблем не е останал в неговата непосредствена връзка с "чисто" информационните системи. А от това доколко сполучливо се изграждат, дислоцират и използват библиотечните ресурси /фондове/, в значителна степен зависи и ефективното използване на всички информационни системи. В известен смисъл библиографско-реферативната информация представлява "реклама" на първоизточниците. Но само чрез прякото използване на първоизточниците могат да се получат действителни научни и практически резултати. Реакциите на ползвателите, особено отрицателните /поради отказ да му бъде предоставен първоизточника – зает, на подвързия, не е на мястото си и пр./, са добре познати на всеки библиотекар.

Колкото и добре да е комплектувана и управлявана една

библиотека, съществуват обективни причини, които не позволяват да се изпълнят всички заявки. Защо?

1. Дори най-богатата библиотека не е в състояние само от своите фондове да задоволи всички заявки. В мащаба на цялата страна се приема, че е достатъчно 70-80% от заявките да се задоволят с информационни източници, намиращи се на нейната територия.

2. Във всяка библиотека е заложено вътрешно противоречие: от една страна стремеж към висока обръщаемост /използване/ на фондовете ѝ, от друга – стремеж към пълното им съхраняване. Загубването на част от фондовете е неизбежно.

3. Финансовите средства, които се предоставят на библиотеките за комплектуване, макар че се увеличават, винаги изостават по отношение нарастващето на броя на публикациите и на техните цени. Това налага строг подбор при комплектуването.

4. Стремежът на библиотеките да отговарят на непрекъснато изменящите се информационни нужди на ползвателите налага постоянно покриване на нови тематични области.

5. Икономическият подход при управлението на библиотеките и на техните фондове поставя на преден план и проблема за вторичния подбор: предислоциране на информационни източници в депозитории, обменни фондове, отчисляване на ненужна литература. Според проучване, осъществено в САЩ под ръководството на Allen Kent половината от фонда на една научна библиотека се оказва излишен. Извод, по който може да се спори, но той показва необходимостта от комплексен анализ, който

едва ли може да дава обективни оперативни резултати при използване на класическите ръчни методи и средства.

Посочените общи проблеми допълнително се усложняват от специфичните условия на конкретната библиотека и мярката от библиотеки, в която тя участва.

Добре известни са успехите в областта на автоматизацията на библиотечното дело на НБКМ, БАН, ЦНТБ и др. Без да омаловажаваме тези резултати ще направим следните критични заключения:

1. У нас е натрупай значителен опит по електронна обработка на библиографско-реферативна информация. В ЦИТИ се обработват редица бази данни като ИНСПЕК, БАЙОСИС, КОМПЕНДЕЙС, АГРИС, ИНИС, ВИНИТИ, ХORIZОНТ и др. Погледнато от позицията на потребителите, основният недостатък, е че трудно може да се искачи мястонахождението на съответните първоизточници в страната. Същевременно в ЦИТИ се извършва подготовка за осъществяване на теледостъп до голям брой западни информационни центрове, т.е. до още по-голям брой бази-данни. Изводът е, че още повече се налага изграждането на актуален своден каталог за периодиката в цялата страна.

2. Създаването и поддържането на самостоятелни автоматизирани библиотечни каталози /предимно сводни/ е изживян етап: недостатъчно се използват възможностите на съвременната електронно-изчислителна техника – фактически единократно с единствен /печатен/ изход. Необходимо е създаването на автоматизирани системи-сводни каталози /за периодика, книги, конференции и т.н./, които да функционират в режим "он-лайн".

Такъв автоматизиран своден каталог по принцип може да бъде използван и като система за управление – на чуждата периодика в страната. Нами проучвания показваха, например че изданието *Biological Abstracts*, струващо около 3000 щатски долара, през 1980 г. се е получавало в осем библиотеки. Коментарите са излишни.

3. Електронната обработка на данни, в която и да е област, не е самопел, а средство за повишаване на ефекта на съответната дейност. При това много скъпо средство, често водещо до усложняване на дейността. Тъй като в нашата страна икономическият подход започна да се прилага и в нематериалната сфера, неразумни разходи за електронна обработка на данни могат да доведат до нецелесъобразно намаляване на средствата за комплектуване на фондовете на библиотеките, както и на средствата за широкото им и пълноценно използване.

4. Богатите бази-данни на библиографско-реферативните автоматизирани информационни системи съдържат основната част на данните, необходими за каталогизация и индексиране на библиотечните фондове. Тези данни могат да се извличат в отделен масив и да се допълват със специфични данни и да се създават, без влагане на излишен ръчен библиотекарски труд, необходими за целите на библиотеката бази-данни. Например, както автоматизираната система за световна регистрация на серийните издания /ISDS/ така и автоматизираната система за регистрация на серийните издания на социалистическите страни /ACRIS/, съдържат основните библиографски данни за периодичните издания в света. Достатъчно е те да се допълнят с кодовете на

библиотеките-фондодържатели, спецификация и други служебни данни за да се използват като автоматизиран каталог на една голяма библиотека или като своден каталог.

5. Електронната обработка на данни е ефективна главно при единократно въвеждане на информацията и при многократното й извеждане /множество залитвания/. Един автоматизиран библиотечен каталог служи ефективно и икономично, само ако до него е осигурен автоматизиран дистанционен достъп /с видеотермиали/.

Посочените изводи в действителност очертават и основните тенденции за автоматизирано въвеждане и използване на информацията за библиотечните фондове. Необходимо е преодоляването на едно важно препятствие за бързото и ефективно внедряване на електронната обработка на данни в библиотеките. В библиотечните среди, главно поради недостатъчно познаване на възможностите на съвременната електронно-изчислителна и комуникационна техника, се проявява склоност да се поставят тясно технологични задачи - за автоматизиране на съществуващите ръчни методи на работа. От друга страна проектантите и програмистите, работещи по автоматизацията, приемат "на доверие" да решават същите технологични задачи, без да ги пресучият и доразвият в съответствие с насоките на съвременното развитие на библиотечната дейност. Тази тенденция все още не е просодолна и в мисленето на някои от отговорните ръководни органи. Недостатъчното използване на възможностите на електронната обработка на данни в управлението на библиотечно-библиографските процеси се дължи и на организационните условия.

Новите изисквания към повишаването на ефективността и качеството във всички сфери на обществено-икономическия живот се отнасят и до библиотеките. Днес библиотеките от самостоятелни екстензивно развиващи се организации се превръщат под една или друга форма в библиотечни системи, които се развиват интензивно и в тясно взаимодействие. Обединяването на няколко крупни библиотеки в една библиотека /Британска библиотека, Чешката държавна библиотека, Охайска информационен център/, както и създаването на централизирани библиотечни системи илюстрира тази съвременна тенденция. Трудно е да се твърди априори, че една библиотека с високи количествени показатели по комплектуването на фондове и тяхното използване е по-ефективна от друга, с по-ниско съответни количествени показатели, но която по-пълно, по-бързо и по-точно изпълнява по-голям процент от заявките на ползвателите. Деятността на библиотеките е силно свързана с външната среда: изискванията на ръководните органи, взаимодействията с организацията диставици на литература, обратната връзка с ползвателите и т.н. Този сложен комплекс от взаимодействия налага оперативното регулиране на приоритетите, следенето на нови показатели за дейността на библиотеките. Текущо да чака, да синтезира и да подава необходимата актуална информация е в състояние само автоматизираната система за управление на библиотечните процеси.

В условията на създаването в нашата страна на нова система за социално-икономическа и научно-техническа информация, при използването на постиженията на научно-техничес-

ския прогрес в областта на библиотечното дело, сме уверени,
че и тази задача ще бъде сполучливо решена.

НЕКОТОРЫЕ ПРОБЛЕМЫ АВТОМАТИЗАЦИИ БИБЛИОТЕЧНОГО ДЕЛА У НАС И ПУТИ ИХ РЕШЕНИЯ

Т. Тодоров, Р. Халаджов

Р е з ю м е

Автоматизация библиотечного дела—сложная и разносторонняя деятельность. С одной стороны ее аспекты связаны с наличной технической базой, программным обеспечением и организационной инфраструктурой. С другой стороны нужно учитывать особенности отдельных видов фондов, их картотекирования, контроля при приобретении источников, их комплектования и распределения между библиотеками, обслуживания потребителей, изготовление различных видов каталогов и т.д..

Предмет настоящего доклада – это проблемы создания автоматизированной системы для регистрации полученных и используемых у нас периодических изданий. Рассмотрены примеры решения этого вопроса в некоторых западных странах, анализированы некоторые полученные результаты и предложения идеи для дальнейшей работы этой системы.

SUR CERTAINS PROBLEMES DE L'AUTOMATISATION DE LA BIBLIOTHEQUE CONOMIE CHEZ NOUS ET LES VOIES DE LEUR SOLUTION

T. Todorov, R. Haladjov

R é s u m é

L'automatisation de la bibliothéconomie est une activité complexe et très variée. D'une part, ses aspects sont liés à la base technique existante, à l'assurance programmé et à l'infrastructure d'organisation. D'autre part, il faut tenir compte des particularité des différentes espèces de fonds, de leur classement dans le fichier, du contrôle de leur réception, leur approvisionnement et leur distribution parmi les bibliothèques, le service des consommateurs, l'élaboration des différents catalogues, etc.

Ce rapport a pour objet les problèmes de l'édification d'un système automatisé pour les périodiques reçus et utilisées chez nous. On examine des exemples de solutions réalisées dans certains pays occidentaux; on analyse certains des résultats obtenus, en proposant des idées pour le travail ultérieur chez nous sur l'édification de ce système.

МАРИЯ АРГИРОВА

ЧИТАТЕЛИТЕ-СПЕЦИАЛИСТИ В БЛАГОЕВГРАДСКИ ОКРЪГ

/Резултати от едно проучване/

I. УВОД

Нарастващата роля на науката в различните сфери на живота, стремителният ръст на информациите, създаването на националните и международни системи за научна и техническа информация, разнородните служби и канали за нейното предаване поставиха особено остро необходимостта за изучаване информационните потребности на учените и специалистите. Анализът на тези потребности е основа за изграждане на ефективна система за информационно обслужване. Освен това изучаването на информационните потребности на специалистите и степента им на съответствие с наличните фондове имат изключително важно значение при качествената оценка на компилтуването и при планиране развитието на библиотечните фондове.

Съвременният етап на изграждане на фондовете се характеризира с непрекъснато увеличаване обема на издателската продукция, с повишаване цените на книжния пазар, което води до големи разходи при организация на фондовете. За да се осъществи целенасоченото им компилтуване и рационалното им изграждане, е необходимо постоянно да се анализират потребностите на специалистите от обслужвания район.

С оглед установяване съществуващото ниво на библиотечно-информационното обслужване в Благоевградски окръг и

основните тенденции в развитието на информационните потребности на читателите през 1981-1982 г. се проведе проучване на читателските интереси на специалистите.

Това проучване представлява втори етап от задачата "Изучаване на читателските интереси на специалистите в Благоевград и окръг", която се осъществява от Централната библиотека при Българската академия на науките съвместно с Окръжната библиотека в Благоевград, по Програма за сътрудничество между Българската академия на науките и Благоевградски окръг. През първия етап /1979 - 1980 г./ бяха обхванати специалистите от Благоевград. Получените резултати са обобщени в студия, която се намира под печат.

В настоящето проучване са разгледани основните аспекти и проблеми на четенето на важна социална група - специалистите с висше, полувисше и средно специално образование в четири града и две села на Благоевградски окръг с бързо развиваща се промишленост - Гоце Делчев, Петрич, Разлог, Сандански, Баня и Брезани. Обект на изследването са именно специалистите предвид на тяхната полна роля при организиране и ръководство на общественото производство, при реализиране на партийните и правителствени документи за развитие на народното стопанство, при обучението и възпитанието на младите кадри.

Проучването обхвана 626 специалисти, което представлява 4.52% от броя на всички специалисти в окръга. То се провежда на базата на 21 библиотеки, както следва: в град Гоце Делчев - Читалищна библиотека, библиотеките при Завод

"М.Антонов", Завод за ципове и пластмаси "Анещи Узунов", ТПК "Атанас Тешовски"; в град Петрич - Централна общинска библиотека, библиотеките при ЕСПУ "П.К.Яворов", Завод "Ел-пром", Приборостроителния завод "Беласица", Районната болница, Трикотажна фабрика "Биляна"; в град Разлог - Читалищна библиотека, библиотеките при Завода за хидролиза и фуражни дрожди, Комбината за целулоза и хартия, Педагогическият кабинет; в град Сандански - Читалищна библиотека, библиотеките при Завода за авточасти, Завода за превързочни материали, Завода за телефонни части, Тютюнева промишленост; в селата Баня - библиотеката при Завода за магнитни глави и Брезани - библиотеката при Стопанско минно предприятие "Пирин".

Изброяните библиотеки се включват в системата на общообразователните библиотеки /читалищни, училищни, към предприятия/ и имат основна задача да задоволяват общите потребности на населението от литература и библиографска информация. Наред с художествената и обществено-политическа, литература, която е преобладаваща, те съдържат по-голям или по-малък процент научна литература и обособяват съответен фонд за обслужване на научните работници и специалистите, за задоволяване на специалните интереси към литература от определен отрасъл на знанието и за осигуряване на съответна библиографска информация. Например научната литература във фонда на Читалищната библиотека в гр. Г.Делчев възлиза на 33.4%, библиотеката на завод "Анещи Узунов" - 12.8%, в Централната общинска библиотека в гр.Петрич - на 32.1%, в При-

боростроителния завод "Беласица" - 35%, в Районната болница - 64.7%, в ЕСПУ "П.К.Яворов" - 40.5%, в Читалищна библиотека в гр. Разлог - 40.1%, в Завода за слаботокови релета - 58.3% и т.н.

Две от обхванатите в проучването библиотеки са организирани като специални - тези при Завода за хидролиза и фуражни дрожди и Комбината за целулоза и хартия. Тяхните основни профили са почти изцяло ориентирани към химията. Научната литература във фондовете им надхвърля 90.0%. Те обслужват съответните специалисти при изследователската и производствена дейност с литература и информация.

Проучването се извършва по методика, възприета и приложена при проведените вече подобни изследвания на четенето у нас /1,6,12,14,16/. В зависимост от особеностите на библиотеките и читателите, от условията в скърбга в методиката са внесени известни уточнения и корекции. В нейната основа залегнаха провеждането на анкета и интервю. Едновременно с това се провежда наблюдения върху документацията на библиотеките /планове, отчети и др./ с оглед известна проверка на данните и осигуряване на по-точни резултати. В течение на 1 месец /м. ноември/ бяха анкетирани 516 специалисти - читатели на съответните библиотеки. В заводите, където все още няма библиотека, анкетата се извърши с помощта на обществените организации. Наблюдаваните групи специалисти, участвуващи в анкетирането, бяха създадени на базата на случаен подбор. Интервюирани бяха 110 специалисти.

Интервюто се проведе както със специалисти, заемащи

ръководни административни и обществени длъжности – зам. директори, ръководители на смени, главни инженери, партийни секретари, председатели на клубовете на ТНТМ, така и с редовни специалисти от производствени и учебни звена, завеждащи бура за научна информация, отдели за изобретения и внедряване и т.н. Интервюирани бяха и библиотечни служители, които имат в своята ежедневна практика богати впечатления от поведението на читателите – специалисти в библиотеките. Те ни помогнаха да внимаме в специфични проблеми на четенето на различните групи специалисти – инженерно-технически, педагогически, медицински и т.н. в условията на малки специални библиотеки или обособявателни библиотеки със сбирка научна литература.

Анкетата и интервюто се провеждаха по предварително разработени карти, които съдържат 208 показателя, обединени в 32 въпроса. Въпросите са насочени към изясняване на четири групи от проблеми: 1. характеристика на читателите по отношение на образование, специалност, длъжност, месторабота, възраст, трудов стаж; 2. цел и мотиви за посещението в библиотеките; 3. характер на ползваната литература по съдържание, вид, език и подина на изданието; 4. степен на удовлетвореност от притежаваната от библиотеката литература; 5. оценка на читателите за количеството и стойността на комплектуваната литература, за нейната пропаганда, за формите на информация и нивото на библиотечно-библиографското обслужване.

При обработката на получените данни от анкетните карти и разгърдането им в табличен вид данните, получени от Завода

за магнитни глави в с. Бана, сме присъединили към тези от пр. Разлог, а данните от Стоганско място предприятие "Пирин" в с. Брежани към тези от пр. Сандански, тъй като те са включени в съответната община и се намират под методическо ръководство на читалищната библиотека в града.

II. ХАРАКТЕРИСТИКА НА СПЕЦИАЛИСТИТЕ – ЧИТАТЕЛИ, ОБХВАТАТИ В ПРОУЧВАНЕТО

От анализа на анкетните карти се вижда, че в проучването най-добре са представени специалистите с висше образование – 328 или 63.5% от всички анкетирани. Като читателска група, според документацията на библиотеките, те заемат водещо място сред специалистите-читатели и имат най-висока посещаемост. Поради това и в проучването те са застъпени най-широко. Следват специалистите с полувисше и средно специално образование – 183 или 36.4% /вж табл. 1/.

В някои градове са обхванати предимно специалистите с висше образование. Например в гр. Петрич те са 70.5%, в гр. Разлог – 64.4%. В гр. Сандански съотношението между двете групи е почти еднакво с лек превес на специалистите с висше образование – 55.4%. Това се обяснява както вече посочихме с различната честота на посещаемост на различните категории читатели в библиотеките и тяхния нееднакъв относителен дял.

От гледна точка на специалността най-значителна е групата на техническите специалисти – 181 анкетирани или 35.1%, следвана от педагогите – 10.7%, икономистите – 9.7%, химиците – 7.9%, медиците – 7.4% и т.н. Малък процент

съставляват специалистите в областта на биологията /4.5%/, геологията /2.3%/ (вж. табл. 2).

Навсякъде водеща група са инженерно-техническите специалисти: в пр. Гоце Делчев те достигат до 50.6%, в гр. Разлог - до 35.1%, в гр. Сандански - до 33.9%. Това се обяснява с наличието на многобройните заводи и други промишлени предприятия в градовете, където се провежда проучването и където са концентрирани специалистите.

Специалистите в областта на икономиката представляват също висок процент във всички наблюдавани библиотеки. В гр. Петрич и Сандански те достигат до 10.7%, в гр. Разлог - до 9.6% и т.н. Развитието на народното стопанство, въпреки за интензификация на производството, за висока ефективност, внедряването на новия икономически механизъм и т.н. превръщат икономистите в активна читателска група.

При останалите специалности от значение е специфичната промишлена характеристика на града. Например в пр. Разлог при наличието на Завода за целулоза и хартия и Завода за хидролиза и фуражни дрожди значителен дял от анкетираните са химици - 12.2% и биологи - 7.4%.

Допълнителният анализ на картите за интервюта показва по-детайлно типната специалност на техническите специалисти, а именно най-значителен дял сред тях са тези по електроника, радиоелектроника, електропромишленост, радиотехника, машиностроение, текстилна промишленост, което се определя от характера на промишленото производство в обхванатите от проучването градове.

В зависимост от характера на изпълняваната длъжност на първо място застават специалистите с производствено-практическа длъжност - 159 от анкетираните или 30.8%. Почти непосредствено до тях се нареждат специалистите на ръководна длъжност - 149 души или 28.9%, следвани от тези на педагогическа длъжност - 124 души или 24.0%. Значително по-малък дял имат специалистите на проекто-конструкторска длъжност /14.0%/ и доста малък процент - 2.3% са научните работници (вж. табл. 3).

От таблицата се вижда, че един от най-активните читатели са тези, които ръководят производствените или учебни процеси и тези, които непосредствено участват в производството или обучението като педагози. Например в гр. Петрич анкетираните на производствено-практическа и педагогическа длъжност имат съответно 41.0% и 22.1%, на ръководна длъжност - 23.0%. В гр. Сандански това съотношение е следното: 26.4%, 28.1%, 31.4%, в гр. Разлог - съответно 28.2% и 31.4% и т.н.

Ако се направи съпоставка между анкетираните по образование и заемана длъжност, се очертава съотношението: специалистите с висше образование заемат ръководна длъжност /51.4%, педагогическа /38.1%/. Специалистите с полувисше и средно специално образование изпълняват предимно производствено-практическа дейност /78.7%/ и проектоконструкторска дейност /28.2%/.

С оглед на местоработата специалистите се делят на няколко групи като най-голяма е групата на работещите в предприятия и заводи - 306 души или 59.3%, следвана от тези

в учебни заведения - 95 души или 18.4%. С почти еднакъв процент са представени групите на специалистите в научно звено - 8.3% и в Бази за развитие и внедряване /БРВ/ - 7.7%. Незначителен дял съставят анкетираните в проектантски организации и в болнични заведения - само 2.3% /вж табл. 4/.

За отделните градове картицата е следната - в Разлог са обхващат добре специалистите от научни звена - 15.4%, в Петрич - работещите в учебни заведения - 38.5%, в Гоце Делчев - тези в БРВ /27.1%/.

Анкетираните специалисти баха разделени на пет възрастови групи: до 30 г., от 30 до 40 г., от 40 г. до 50 г., от 50 г. до 60 г. и над 60 г. Най-многобройни са втората група - специалистите от 30 г. до 40 г. - 196 души или 38.0%, и първата до 30 г. /189 души или 36.6% /вж табл. 5/. Младите специалисти съставляват около 75.0% от всички обхванати в проучването, те съответно посещават най-често библиотеките и са сред най-активните читатели. Това се подтвърждава и от проучената документация на библиотеките. Например в гр. Петрич 52.5% от анкетираните са на възраст до 30 г., а 27.9% от 30 г. до 40 г. В гр. Разлог 72.2% от всички специалисти, обхванати от наблюдението, са на възраст до 40 г. В гр. Сандански този процент достига до 73.5% и т.н.

Специалистите от 40 г. до 50 г. са 86 души или 19.6%. С неголям процент са представени и анкетираните от 50 г. до 60 г. - 5.4%. Съвсем незначителен е броят на специалистите над 60 г. - 0.4%. Тази и предходната възрастова категория читатели на научна литература е застъпена

доста слabo в библиотеките. Това се вижда не само от анкетните данни, но и от годишните отчети на библиотеките и от анализа на читателските картони.

В проучването последните две групи читатели са обхванати предимно в гр. Гоце Делчев - 7.1% и в гр. Сандански - 6.6%. Специалистите на възраст от 40 г. до 50 г. са анкетирани в гр. Разлог - 23.4% и гр. Сандански - 19.8%.

Съществува известна връзка между възрастта на анкетираните читатели, тяхната специалност и заеманата длъжност. Най-активните читатели са тези на възраст до 40 г. с техническа специалност на ръководна длъжност. Следват специалистите педагоги и филолози на педагогическа длъжност, но тук възрастовата граница се премества до 50 г. Най-активните читатели - технически специалисти на производствено-практическа длъжност са на възраст до 30 г.

В зависимост от продължителността на трудовия стаж най-голяма е групата на младите специалисти със стаж до 5 г. Те съставляват 35.5% /183 души/ от всички анкетирани. Следват специалистите със стаж до 10 г. - 137 души или 26.5%. Тези две групи представляват повече от половината от всички обхванати в проучването /66.5%/, което показва, че тази категория читатели посещават най-често библиотеките /вж. табл. 6/. Забелязва се, че с увеличаване продължителността на стажа прогресивно намалява активността на четенето. Това ясно личи от броя на анкетираните специалисти: 18.6% от обхванатите в проучването са със стаж до 15 г., 12.0% - със стаж до 20 г. и само 7.4% - със стаж над 20 г.

В библиотеките в отделните градове, където се провежда анкетирането, данните показват същото: в гр. Петрич например, специалистите със стаж до 5 г. представляват 50.8%; почти два пъти по-малко са тези със стаж до 10 г. - 21.3% и все по-незначителен дял имат анкетираните със стаж до 15 г. - 12.3%, до 20 г. - 9.0%, над 20 г. - 6.6%. В гр. Разлог тези проценти са както следва 31.9%, 29.8%, 18.1%, 14.9% и 5.3% и т.н.

Тези данни биха могли да се свържат с данните за възрастта на анкетираните специалисти. Най-често посещаващи библиотеките са читателите със стаж до 15 г. и възраст до 40 г. Най-слабо активната читателска група са специалистите над 50 г. с трудов стаж над 20 г.

III. МОТИВИ И ЦЕЛИ НА ПОСЕЩЕНИЕ НА БИБЛИОТЕКИТЕ

От анализа на анкетните карти и проведените интервюта се установи, че специалистите посещават библиотеките, движени от различни мотиви и подбуди и то едновременно от два или три мотива. Преди всичко те търсят и ползват литература, свързана с непосредствената им производствена дейност. 36.5% от специалистите искачват поради като основен мотив за посещение /вж. табл. 7/.

От таблицата се вижда по-конкретно, че най-често се търси литература във връзка с решаването на задачи, проблеми и други въпроси от производствено-практическата дейност (13.6%). Следва ползването на литература за нуждите на

проекто-конструкторската дейност - 7.9%, за ръководна - 6.3%, за учебно-педагогическа - 5.2% и за научноизследователска - 3.5%.

В проведените интервюта специалистите потвърдиха горните изводи.

На въпроса за мнението на читателите относно значение на научната литература при решаване на научноизследователски, производствени, проекто-конструкторски, управленчески, педагогически и други задачи, интервюираните дадоха висока оценка за нейната роля - 95.3% от специалистите отговориха, че тя има "много голямо" и "голямо" значение; 78.6% - че има "много голям" и "преобладаващ" дял при усъвояване на нови производства, разработка на нови технологии, внедрителска дейност, рационализации, приспособление на технологически решения, втвърждане на нови методи в производството, при образователния процес и т.н.

На интервюираните бе зададен още един въпрос, свързан с горния, а именно, как те оценяват информацията, съдържаща се в литературата, с оглед непосредствената им дейност. 84.7% от тях искачват, че е "актуална и здължочена". Но 5.3% отговориха, че информацията, която немирят в своите библиотеки, до голяма степен третира теоретични въпроси. В нея те не могат да намерят отговор за своята производствено-практическа или проекто-конструкторска дейност. Това мнение на специалистите трябва да се вземе под внимание при подбора на литература, която трябва да е насочена към разнообразните интереси на читателите и да отчита характера на задачата,

които те решават.

Много голям процент от специалистите (32.8%) посещават библиотеките, за да търсят и ползват литература за повишаване на квалификацията с оглед непрекъснатото развитие на науката и техниката, появата на нови технологии, нови уреди, апаратури и т.н. Те подчертаха в проведените интервюта, че за да бъдат в крак със съвременното научно развитие, трябва непрекъснато да следят научната литература.

Почти една трета от всички анкетирани (30.7%) посещават като съществен мотив за посещение на библиотеките търсенето и ползването на литература за целите на самособразуванието.

В градове със заводи и други промишлени предприятия, с учебни заведения тежестта на мотивите пада върху необходимостта от ползване на научна литература, свързана с изпълнението на производствени и образователни задачи. Това е естествен резултат на съвременна и все по-засилваща се тенденция и изискване за свързване на науката и образоването с производството, за интелектуализация на труда.

Много характерно е, че преобладаваният брой анкетирани специалисти предпочитат читалищните библиотеки за ползване на литература за научноисследователска дейност, за повишаване на квалификацията и за самособразование. Тук те търсят литература в интердисциплинарните области. Това е свързано със състава и обема на фондовете на тези библиотеки, които са относително добре комплектувани с многостралове научна

литература в сравнение с другите библиотеки в градовете.

Например Читалищната библиотека в Разлог съдържа във фондовете си 40.1% научна литература; литературата по обществени науки достига 36.3%, по техника и промишленост – 8.3%, по естествени науки – 7.9% и т.н. В Читалищната библиотека в град Гоце Делчев научната литература съставлява 33.4%, в Централната общинска библиотека в град Петрич десета до 32.1%. Тя обхваща широк кръг отрасли по профила на града, а също и по граничните науки.

Останалите библиотеки, включени в проучването, компонтуват сравнително по-малък процент и по-тихо специална научна литература с оглед производствения профил на завода или предприятието, характера на учебното или болнично заведение.

Интерес представлява съществуващата връзка между мотива за посещение на библиотеките и заеманата длъжност. Логично е, че специалистите, занимаващи се с научноисследователската дейност, ще ги посещават във връзка с научни проблеми и разработки. Но те се обръщат към библиотеките и за целите на производствено-практическата и проектоконструкторска дейност /68.4%. Това е потвърждение на тенденцията за тясното свързване на науката с производството.

Специалистите на педагогическа длъжност се движат не само от мотива за учебно-педагогическа дейност, но и за ръководство /43.0%/, и за повишаване на квалификацията /39.4%/.

Анкетираните читатели на производствено-практическа длъжност посещават библиотеките не само, за да търсят

отговор и решение на производствени проблеми, но и за по-
вишаване на своята квалификация /76.9%/, и т.н.

Читателите-специалисти посещават библиотеките във
връзка с изпълнение на различни задачи - производствени,
управленчески и т.н. Но конкретната цел на посещение може да
има няколко форми. Анкетата показва, че най-често в библио-
теките те проучават литература по своята специалност или
по определена тема - 42.5% /вж табл. 8/. На второ място с
много незначителна разлика следва преглеждането на новопо-
стъпилата литература - 40.6%. Тази потвърждава, че тради-
ционнитеносители на информация - книгите и периодичните
издания, са изключително необходими за всички специалисти
независимо от характера на засманата длъжност. 16.9% от
анкетираните сочат като конкретна цел на посещение уточня-
ването на данни по библиографски и литературни източници.

Показателите, посочени на таблици 7 и 8, са тясно
свързани. За извършване на научноизследователска дейност
наред с проучване на литература по определена тема и преглед
на нова литература от колимо значение е издирването и уточ-
няване на данни. Малък процент от анкетираните специалисти
(3.5%) посещават библиотеките за целите на научноизследова-
телската работа и следователно, както и трябва да се очаква,
само 16.9% от специалистите уточняват или издирват нови
данни и т.н.

Анкетата показва също, че за реализиране на горната
цел специалистите посещават преди всичко читалищните би-
блиотеки, където има най-богат справочен фонд и където те

получават квалифицирана библиотечно-библиографска помощ.

Много характерно за целта на посещение е, че специа-
листите, идвайки в библиотеките, реализират комплексна цел,
като обаче винаги преглеждат внимателно изложбите и списъ-
ците на новопостъпилата литература.

IV. ХАРАКТЕРИСТИКА НА ТЪРСЕНАТА ЛИТЕРАТУРА

Отрасловият анализ показва, че анкетираните специа-
листи се интересуват особено от литература в областта на
техническите науки - 27.1%, педагогическите науки - 12.7%,
икономическите - 8.7%, химическите - 8.6% /вж табл. 9/. Ли-
тературата в тези отрасли съставлява 56.1% от читателското
търсене. По-слабо се ползва литература по медицина - 6.2%,
физико-математически науки - 5.9%, биология - 4.4%.

Тези резултати бяха очаквани, тъй като техническите
специалисти представляват най-значителната група от анкети-
раните.

В отделните градове в зависимост от промишлената им
характеристика специалистите в търсене на литература се
насочват към един или друг отрасъл на знанието. Например в
гр. Разлог превес има техническата /26.5%, химическата
/12.8% и биологическа литература -(7.2%), което е свърза-
но с наличието на химическите заводи. Педагогическата лите-
ратура навсякъде широко се ползва. Нейното търсене в гр.
Сандански например достига до 16.7% в гр. Разлог - 11.5%.

Учителите се очертават като активна читателска група.

Всички обхванати от изследването библиотеки тър-

сенето на литература в областта на икономиката съставлява приблизително единакъв процент: в гр. Петрич той достига до 11.4%, в гр. Сандански - 9.5%, в гр. Гоце Делчев - 8.0%, в гр. Разлог - 7.2%. Това показва постоянен и непрекъснат интерес към тази литература, която е тясно свързана с организацията и управлението на производството, с партийните и държавни директиви за развитие на народното стопанство и т.н.

По отношение вида на изданието, търсени от специалистите, установихме, че периодичните издания / списания и поредици/ заемат първо място с общ процент 26.3%. Особено ползвани са списанията, те съставляват 21.8% от читателското търсене / вх. табл. 10/. Всички анкетирани единодушно ги сочат като носители на цenna, актуална и бърза информация, с което се потвърждава световната тенденция за значението и ползването на научните списания и въобще на периодичните издания. Поредиците се търсят по-слабо / 4.5%/, но при разговорите с анкетираните специалисти установихме, че те не правят разлика между списания и поредици, за тях всичко е периодика и затова разглеждаме ползването им в една група със списанията. По градове показателите са следните: гр. Сандански - 27.1%, гр. Гоце Делчев - 25.9%, гр. Разлог - 26.5%, гр. Петрич - 25.7%. Високата ползуваемост на периодичните издания се обяснява и с една чисто външна причина - преобладаващ процент на инженерно-техническите специалисти, обхванати в проучването, които проявяват голям интерес към тях.

Ползуваемостта и търсенето на книгите се приближава пълно до тази на периодичните издания и съставлява 25.7%. В гр. Гоце Делчев и гр. Петрич този процент е още по-висок и достига съответно 26.9% и 31.2%.

Сред най-необходимите видове издания, както сочи анкетата, се нареждат справочните издания. Те съставляват 14.6% от читателското търсене. Особено високи показатели получихме в гр. Гоце Делчев, където този процент достига до 17.3% и гр. Петрич - 18.8%. Анкетните данни насочиха, че техническите специалисти широко ползват в своята непосредствена производство-практическа дейност справочната литература. Например в Комбината за целулоза и хартия читателското търсене достига 32.0%, в Завода за слаботокови релета - 28.8%, в Завода за хидролиза и фуражни дрожди - 39.3%, в Приборостроителния завод "Беласица" - 47.2% и т.н.

В проведеното интервю специалистите подчертаха своя голям интерес и нужда от справочна литература, която те се стремят да приближат непосредствено до работните си места - в лабораториите, в цеховете, в кабинетите. Освен това те насочиха, че активно набавят за своите домашни библиотеки този вид литература, което още веднам доказва интензивното ползване и ролята на справочниците за всички дейности на специалистите.

Търсенето на вестниците сме разгледали в отделна глава. То достигна 12.1% като показателите в градовете се движат между 14.3% за гр. Гоце Делчев и 10.4% за гр. Разлог.

От проведените разговори се установи, че специалистите

в голяма степен изпитват необходимост от ползуването на издания на информационни органи - 3.0%, доклади и материали от конгреси и командировки - 4.1%, отчети за завършени теми - 2.1%, преводи - 2.6%.

Специалните видове издания са обект на по-слабо търсение от страна на специалистите - 2.6%, за патенти и стандарти и 2.5% за фирмена литература, въпреки че всички интервюирани подчертаяха, че те са много важни особено при разработването на нови възли, детайли, при рационализации. Но библиотеките почти не набавят този вид издания. За да могат да направят необходимата справка, специалистите трябва да стидат в Централната научно-техническа библиотека в София, което не винаги е възможно. Така те работят над проблеми, които вече са решени и то дори в България. Липсата на информация води до загуба на време и средства.

Установихме, че отпечатъците доста слабо се търсят - само 0.3%. Причината е, че специалистите или не са запознати с характера на този вид издания, или не знаят / и библиотекарят включително/ пътища за получаването им.

В процеса на обработка на анкетните данни се установи съществуваща зависимост между специалността на читателите и търсената литература. Техническите специалисти са най-активните ползватели на периодичните издания, справочниците, изданията на информационните органи, патенти, стандарти, фирмена литература, преводи /до 80.0%/ . Педагозите и икономистите търсят преди всичко книги и списания /до 73.0%/, медиците - списания, справочници /до 70.0%/.

От проведеното интервю пролича зависимост между образоването на специалистите и степента на ползване на литература. Читателите с висше образование четат активно, 63.3% от тях ползват библиотеките "много добре" и "добре", 31.5% - "средно". Колкото е по-нисък образователният ценз на специалистите, толкова те по-малко търсят научна литература. 30.3% от специалистите с полувисше образование четат "добре", 31.5% - "средно" и 25.8% - "слабо".

Изпълнителските кадри посещават по-рядко библиотеките. В тях те търсят предимно художествена литература и до известна степен научно-популярна, 48.3% от тях четат "недостатъчно", 19.1% - "средно".

Това се потвърди от библиотечните работници на основата на непосредствените им наблюдения, но особено пролича при извършения преглед на читателските карточки в няколко библиотеки, където бе проведено интервю със специалистите.

Ползуването на литература на чужди езици е крайно ограничено. Само изданията на руски език се търсят и четат свободно от специалистите. Близостта на двата езика и системното му изучаване в учебните заведения дава възможност за широко използване на научната литература на руски език. 85.6% от анкетираните отговориха положително на този въпрос /вж табл. 11/. Чрез съветската литература те черпят знания и опит не само от съветската научна и техническа мисъл, но се приобщават към световната наука.

При останалите чужди езици картината е следната: 7.3% от анкетираните търсят и ползват литература на френски език,

3.9% - на английски език, 3.2% на немски език. Забелязахме, че педагогите в процеса на обучение ползват материали на английски, френски и немски езици. Медиците - предимно периодика на френски /26.1%/, английски език /24.2%/, техническите специалисти - на английски език /31.7%/.

При проучване документацията на библиотеките се установи, че те не комплектуват литература на чужди езици, освен на руски език и на немски език /за някои справочници и съчинения от ГДР/. Какво ползват тогава специалистите? Ксерокопия на статии, получавани от Централната медицинска библиотека и Централната научно-техническа библиотека. Това е един ефективен начин за получаване на необходимата информация, който трябва да се разширява и популяризира.

Анализът на ползваната литература по години на издаване показва, че най-търсена е литература, издадена през последните пет години, тя съставлява 60.4% от читателското търсене. Доста рязко на 24.8% спада интересът на читателите към литературата, публикувана преди десет години и само 14.8% от анкетираните посочват, че търсят литература от по-стари години /вж. табл. 12/.

Най-новата литература се търси активно от всички категории читатели във всички библиотеки. В гр. Петрич например най-неговото търсене достига до 59.5%.

Читателите намират литература от по-стари години в читалищните библиотеки и това е естествено, защото те са едни от първите библиотеки, открити в градовете, и вече имат изградени значителни по обем фондове. Например 78.9% от

търсещи на по-стара литература в гр. Петрич се извършва в Централната общинска библиотека, в гр. Разлог - 53.7% в Читалищната библиотека и т.н.

Ползването на литературата по години на издаване е свързано с отрасъла, специалностите на читателя и целта, за които тя е необходима. В областта на техническите науки тежестта пада върху най-новите издания; в медицинските и биологически науки - върху литература от последните пет и десет години; в историческите науки - активно се търси и от по-стари години, наред с най-новата и т.н. За целите на производство-практическата дейност анкетираните посочват, че се интересуват от новите издания, но за педагогическа дейност се търси, както нова, така и по-стара литература.

V. ПЪТИЩА И НАЧИНИ ЗА ТЪРСЕНЕ НА НЕОБХОДИМАТА ЛИТЕРАТУРА

Най-предпочитаният начин за запознаване с литературата, за търсене и подбор на нужните издания е свободният достъп. 36.3% от специалистите подтвърждават, че той е най-действената форма за информация /вж. табл. 13/. Много характерно е, че читателите в библиотеки с по-малки фондове, организирани почти изцяло на свободен достъп, ползват широко този начин за запознаване с литературата. Например в Завода за слаботокови релета 72.7% от анкетираните отговориха, че по този път избират необходимите книги, в Завода за хидролиза и фуражни дрожди - 67.4%, в ЕСПУ "П.К. Яворов" - 77.8%, СПМ

"Ширик" - 88.0% и т.н.

В читалищните библиотеки, където активно се предлагат и използват разнообразни форми за пропаганда на литература, свободният достъп също е много популярен, защото дава възможност на специалистите да прегледат и друга литература, която би ли заинтересувала. В читалищната библиотека в гр. Разлог 82.0% от анкетираните го поставят на първо място при търсене на необходимата литература, в Централната общинска библиотека в гр. Петрич - 77.6%, в Читалищната библиотека в гр. Геце Делчев - 64.7% и т.н.

От анкетните карти се установи, че специалистите проявяват голем интерес към каталогите и картотеките /22.9%/ от всички обхванати в проучването/. Този процент е особено висок в читалищните библиотеки, където е изградена система от каталоги и картотеки: Централна общинска библиотека в гр. Петрич - 53.4%, Читалищна библиотека гр. Разлог - 50.0%, Читалищна библиотека в гр. Сандански - 49.1%. Тук читателите активно търсят помощта на библиотечните специалисти, особено при работа със систематичните каталоги. Те изказват желание да се създават разнообразни картотеки, които аналитично разкриват съдържанието на фондовете и ги правят по-обзорими.

В някои библиотеки каталогите са в процес на изграждане. Анкетираните подчертаха, че те са им крайно необходими за информация за наличната литература, особено когато тя не е организирана на свободен достъп.

15.7% от специалистите, обхванати в проучването, посочиха бюллетините или списъците за нови постъпления като

необходима форма за информация за новонабавена литература. Те, според тях, са много удобни, защото могат да се ползват на работните места. Особено търсени са в Централната общинска библиотека гр. Петрич /31.1%/, ЕСПУ "П.К.Яворов" /33.4%/, Завод за хидролиза и фуражни дръжки /58.7%/, Комбинат за целулоза и хартия /55.0%/ и т.н. Въпреки че не във всички библиотеки списъците и бюллетините са изработени на необходимото професионално ниво, те съдържат основните данни за литературата и помагат на специалистите за текущо следене на новите постъпления.

Изложбите на нови постъпления и тематичните изложби са действена форма за информация. Но само 11.3% от анкетираните отговарят, че ги ползват активно. За да се повиши тяхната роля при пропаганда на новата или вече притежавана от библиотеките литература, е необходимо те да се подреждат на подходящи места, редовно да се поставят новите издания, да се онагледяват. Там, където се полагат усилия от библиотечните работници за доброто уреждане на изложбите, специалистите проявяват траен интерес. Например в Централната общинска библиотека в гр. Петрич 36.2% от анкетираните посочиха изложбите като сигурен източник за информация.

Писмените библиографски справки заемат пето място сред формите на информация за търсене на литература с 8.5%. Само читалищните библиотеки извършват такива справки за своите читатели, защото там има квалифицирани библиотечни специалисти, запознати с този вид дейност. От друга страна стапа ясно, че предимно висококвалифицирани специалисти ползват

такива справки.

Доста слабо е ползуването на библиографските указатели. Само 5.2% от анкетираните посочват, че ги използват и то предимно в читалищните библиотеки /в пр. Петрич - 4.4%, в гр. Разлог - 4.6%, в гр. Гоце Делчев - 2.5%/. В останалите библиотеки също има такива указатели, но специалистите не уметят да си служат с тях, а не винаги и библиотечните работници са достатъчно обучени за това и не уметят да използват богатството на съдържащата се информация. като изключение може да посочим библиотеките при Завода за хидролиза и фуражни дрожди, където 22.6% от анкетираните сочат библиографските указатели като източници за информация, при ЕСПУ "П.К. Яворов" - 16.3%. Това са добре организирани библиотеки с квалифицирани и опитни библиотечни работници, които умело насочват специалистите към този вид издания.

В процеса на обработка на анкетите установиха, че читателите обикновено ползват от две до три форми на информация, но винаги свободният достъп е постоянен компонент. Това задължава библиотечните работници без да отслабват вниманието си към другите форми да разширяват и усъвършенстват свободният достъп като много важен канал за достигане до необходимата литература.

При интервируването на читателите се разкриха допълнителни аспекти относно пътищата за информация за интересуваща ги литература. На въпроса "преглеждате ли новата научна литература" 28.1% отговориха, че редовно я преглеждат из-

зложбата, 47.2% - в повечето случаи, 22.5% -нередовно и само 1.1% - нямат време. Или над 75.0% от интервируваните читатели редовно се запознават с новите постъпления. Това е много положителен факт и свидетелствува за траен интерес на специалистите към литературата. Библиотечните работници трябва да полагат непрекъснати усилия за активна пропаганда на книгата, за масово и постоянно привличане на читателите в библиотеките чрез поддържане на актуални изложби - текущи или тематични, уреждане кътове или витрини на специалиста, дни на специалиста и т.н.

На въпроса "кои форми за информация" се прилагат във вашата библиотека" 42.9% от интервируваните отговориха, че това са списъци за нови постъпления.

Много ценена, широко прилагана и популярна форма на информация са личните съобщения - 28.1%. От разговорите установихме, че непрекъснато расте броят на специалистите, които желаят да получават индивидуална информация.

В Централната общинска библиотека в гр. Петрич се поддържа азбучна картотека на индивидуалните потребители в града с указания за интересуващите ги отрасли или подотрасли. Те са уведомяват писмено за новополучената литература.

Предаванията по радиоуребдата, под рубрика "Нови книги" се използват предимно в заводите и училищата - 16.4%, като този процент е особено висок в гр. Петрич - 39.2%. Едновременно се прави и кратка анотация на книгите.

Писмените съобщения по отделни звена /цехове, отдели, секции/ съставляват 8.6%. Характерно тук е, че информациията отива адресно насочена на работните места, което я прави